

10.2 Evropský výbor pro trestní problematiku (CDPC)

b. Návrh doporučení Rec(2006)2-rev Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům

Komentář

Bod, který má skupina GR-J zvážit na svém zasedání dne 31. března 2020

Úvod ke komentáři:

Vězeňská pravidla odrážejí závazek jednat s vězni slušně a spravedlivě. Tato pravidla je třeba jasně formulovat, neboť skutečnost je taková, že tlak veřejnosti může snadno vést k porušování základních lidských práv této zranitelné skupiny.

První pokus o stanovení takových pravidel v Evropě byl učiněn v roce 1973 zavedením Evropských standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni v rezoluci č. Res(73)5 Výboru ministrů. Cílem těchto pravidel bylo přizpůsobit Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni, původně formulovaná již v roce 1955, evropským podmínkám.

V roce 1987 byla Evropská vězeňská pravidla důkladně revidována, aby mohla, slovy důvodové zprávy, „zahrnout potřeby a cíle vězeňské správy, vězňů a vězeňského personálu v koherentním přístupu k řízení a zacházení, který je pozitivní, realistický a současný“.

Revize z roku 2006 měla obecně vzato stejný cíl. Stejně jako její předchůdci byla i tato revize založena jak na dřívějších vězeňských pravidlech, tak na hodnotách Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Od roku 2006 však došlo v Evropě k mnoha změnám ve vězeňském právu a vězeňské praxi. Postupné změny ve společnosti, trestněprávní politika, praxe a výzkum v oblasti trestů významně změnilly kontext pro správu věznic a zacházení s vězni.

Klíčovými faktory tohoto vývoje byl stále rostoucí počet rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (ESLP), která vztahovala Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod na ochranu základních práv vězňů, jakož i standardy pro zacházení s vězni, jež zavádí Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT). Tento vývoj vedl Evropský výbor pro trestní problematiku (CDPC) v roce 2003 k tomu, aby pověřil Radu pro penologickou spolupráci (PC-CP) úkolem uvést pravidla do souladu s nejlepší současnou praxí. Výsledkem byla Evropská vězeňská pravidla z roku 2006.

Doporučení, které obsahuje novou verzi Evropských vězeňských pravidel, podobně uznává přínos Evropského soudu pro lidská práva a Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Doporučení navíc zdůrazňuje, že nikdy nesmí být opomenuta zásada, že zbavení svobody by mělo být využíváno pouze jako poslední možnost, tzv. zásada *ultima ratio*. Tato zásada se snaží snížit počet vězňů na nejnižší možnou úroveň. Vhodnost takovéto snahy je uznána v doporučení č. Rec(99)22 o přeplněnosti věznic a nárůstu počtu vězňů a byla uvedena Výborem ministrů v Bílé knize o přeplněnosti věznic z roku 2016. Toto doporučení i Bílá kniha zdůrazňují důležitost vy-

¹ Tento dokument je klasifikován jako vyhrazený do doby, než jej prozkoumá Výbor ministrů.
Webová stránka: www.coe.int/cm

užívání odnětí svobody pouze u nejzávažnějších trestných činů. Zásada *ultima ratio* by měla být uplatňována s cílem omezit případy zbavení svobody neodsouzených i odsouzených osob. V případě odsouzených vězňů by měly být důrazně zváženy alternativní tresty, které nezahrnují zbavení svobody. Státy by také měly zvážit možnost dekriminlizace určitých trestných činů nebo jejich klasifikace tak, aby za ně nebyly udělovány tresty odnětí svobody.

Pravidla z roku 2006 řeší otázky, které pravidla z roku 1987 nezohledňovala. Snaží se být komplexní, aniž by členské státy zatěžovaly nerealistickými požadavky. Uznává se, že zavedení těchto pravidel bude vyžadovat u některých členských států Rady Evropy značné úsilí. Pravidla nabízejí vodítko pro členské státy, které modernizují své vězeňské právo, a pomohou vězeňským správám při rozhodování o tom, jak vykonávat svou pravomoc, i když pravidla ještě nebyla plně začleněna do vnitrostátního práva. Pravidla odkazují na opatření, která by měla být začleněna do „vnitrostátního práva“ spíše než do „vnitrostátní legislativy“, neboť uznávají, že tvorba zákonů může mít v členských státech Rady Evropy různé formy. Termín „vnitrostátní právo“ je navržen tak, aby zahrnoval nejen zákonodárné akty přijaté národním parlamentem, ale také další závazná nařízení a předpisy, jakož i právo, které vytvářejí soudy a tribunály, pokud jsou tyto formy tvorby práva vnitrostátními právními systémy uznávány.

Od roku 1987 se postavení Evropských vězeňských pravidel posílilo. Zejména verze Evropských vězeňských pravidel z roku 2006 získala významné soudní uznání v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Na Evropská vězeňská pravidla pravidelně odkazuje velký senát Evropského soudu pro lidská práva, stejně jako ostatní senáty Soudu. Evropskými vězeňskými pravidly se Evropský soud pro lidská práva rovněž řídil ve svých pilotních rozsudcích, které řeší strukturální problémy nepřiměřených podmínek uvěznění v různých státech Rady Evropy, a to stanovením lhůt pro zavádění systémových změn.

Od roku 2006 se na Evropská vězeňská pravidla pravidelně odvolává i Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Jak ve svých obecných zprávách, tak ve svých zprávách o jednotlivých zemích používá výbor Evropská vězeňská pravidla jako zdůvodnění pro stanovení standardů nebo doporučení, aby členské státy provedly změny ve svých postupech, aby se zabránilo nelidskému nebo ponižujícímu zacházení s vězni. Ostatní texty Rady Evropy, jako jsou Pokyny a Příručka pro vězeňské a probační služby týkající se radikalizace a násilného extremismu [*Guidelines and Handbook for prison and probation services regarding radicalisation and violent extremism*], jsou určeny ke čtení a používání v souladu s Evropskými vězeňskými pravidly.

Poslední pravidlo Evropských vězeňských pravidel z roku 2006, pravidlo 108, stanoví, že pravidla by měla být pravidelně aktualizována. Kvůli mnoha změnám, ke kterým došlo od roku 2006, je nutné zvážit, zda by měla být pravidla a komentáře k nim revidovány.

V roce 2016 Evropský výbor pro trestní problematiku (CDPC) pověřil Radu pro penologickou spolupráci (PC-CP),² aby přezkoumala toto doporučení Rec(2006)2 a jeho komentář a jako první krok ho podle potřeby revidovala tak, aby odrážel nejnovější a relevantní judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, standardy Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) vytvořené po roce 2006 i pravidla OSN Nelsona Mandely (2015). Přezkoumání pravidel a revize jejich komentářů začaly v roce 2017 a vedly Radu pro penologickou spolupráci k závěru, že je také potřeba revidovat některá pravidla tak, aby byla v souladu s nejnovějšími mezinárodními standardy lidských práv v této oblasti. Evropský výbor pro trestní problematiku nejprve schválil revidovaný a aktualizovaný komentář, který byl zaslán Výboru ministrů v roce 2018. Na základě návrhu Rady

² Zvolenými členy pracovní skupiny Rady pro penologickou spolupráci, kteří se na této práci v roce 2017 podíleli, byli: Martina Baric (Chorvatsko), Nathalie Boissou (Francie), Annie Devos (Belgie), Vivian Geiran, předsedkyně (Irsko), Jorg Jesse, místopředseda (Německo), Attila Juhász (Maďarsko), Dominik Lehner (Švýcarsko), Nikolaos Koulouris (Řecko) a Nadya Radkovska (Bulharsko). Zvolenými členy, kteří se na práci podíleli v roce 2018 a 2019, byli: Martina Baric (Chorvatsko), Nathalie Boissou (Francie), Annie Devos (Belgie), Anna Ferrari (Itálie); pan Robert Friškovec (Slovensko); Attila Juhász, místopředseda (Maďarsko), Dominik Lehner, předseda (Švýcarsko), Nikolaos Koulouris (Řecko) a Nadya Radkovska (Bulharsko). Vědeckými odborníky, kteří v této práci Radě pro penologickou spolupráci pomáhali, byli Prof. Dirk van Zyl Smit z University of Nottingham a Harvey Slade (Spojené království).

pro penologickou spolupráci souhlasil Evropský výbor pro trestní problematiku v roce 2018 s tím, že pověří Radu pro penologickou spolupráci revizí omezeného počtu konkrétních pravidel, což vedlo k úpravě a aktualizaci následujících: Správa záznamů a spisů (pravidla 15 a 16, včetně přidání nového pravidla 16A); Ženy (pravidlo 34); Cizí státní příslušníci (pravidlo 37); Zvláštní bezpečnostní opatření (pravidlo 53, včetně přidání nového pravidla 53A; pravidlo 60 a přidání nového podpravidla 60.6, bodů a až f); Donucovací prostředky (pravidlo 68); Žádosti a stížnosti (pravidlo 70); Řízení věznice (s ohledem na odpovídající personální stavy) (pravidlo 83); Inspekce a kontroly (pravidla 92 a 93). Práce na konkrétních pravidlech a souvisejících komentářích probíhaly od roku 2018 do konce roku 2019 a revidovaný a aktualizovaný text Evropských vězeňských pravidel a jejich komentářů schválil Evropský výbor pro trestní problematiku na svém 77. plenárním zasedání (3. až 6. prosince 2019).

Příloha k doporučení Rec(2006)2-rev

ČÁST I

Základní principy

Charakteristickým rysem nových Evropských vězeňských pravidel je, že prvních devět pravidel stanoví základní zásady, kterými se má řídit výklad a provádění pravidel jako celku. Tyto zásady jsou nedílnou součástí pravidel, nikoli součástí preambule nebo zvláštních pravidel. Vězeňské správy by se měly snažit všechna pravidla uplatňovat v duchu těchto zásad.

Při uložení trestu odnětí svobody nevyhnutelně vyvstávají otázky lidských práv. Pravidlo 1 zdůrazňuje tuto pravdu v kontextu požadavku respektu k vězňům. Takový respekt pak vyžaduje uznání jejich základní lidskosti. Evropský soud pro lidská práva zdůraznil, že respekt k lidské důstojnosti je základem samotné podstaty evropského systému lidských práv a že by se měl vztahovat na všechny vězně³.

Toto pravidlo doplňuje pravidlo 1 zdůrazněním toho, že nepochybná ztráta práva na svobodu, kterou vězni trpí, by neměla vést k předpokladu, že vězni automaticky ztrácí také svá politická, občanská, sociální, ekonomická a kulturní práva. Práva vězňů jsou ztrátou svobody nevyhnutelně omezena, ale takových dalších omezení by mělo být co nejméně. Tato pravidla jako celek vysvětlují některé kroky, které lze podniknout ke snížení negativních důsledků ztráty svobody. Jakákoli další omezení by měla být stanovena v právních předpisech a měla by být uplatněna pouze v případě, že jsou nezbytná pro udržení pořádku, bezpečnost a ochranu ve věznicích. Omezení práv vězňů, která mohou být uložena, by neměla představovat odchylku od pravidel. Evropský soud pro lidská práva konstatoval, že vězni obecně nadále požívají všech základních práv a svobod zaručených Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod s výjimkou práva na svobodu, přičemž zákonné zbavení svobody výslovně spadá do působnosti článku 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Není pochyb o tom, že vězni neztrácejí svá práva podle Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod kvůli svému postavení osob zbavených svobody po odsouzení⁴.

Toto pravidlo zdůrazňuje limity omezení, která mohou být vězňům uložena. Vyzdvihuje celkovou zásadu přiměřenosti, kterou se všechna taková omezení musí řídit. Evropský soud pro lidská práva rovněž trvale zastává názor, že podle článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod nesmí dotčené utrpení přesahovat nevyhnutelný prvek ponížení spojeného s odnětím svobody. Stát musí zajistit, aby vězni byli zadržováni za podmínek, které jsou slučitelné s respektováním lidské důstojnosti, aby je způsob výkonu trestu nebo opatření nevystavovaly strádání nebo obtížím v intenzitě přesahující nevyhnutelné utrpení spojené s odnětím svobody a aby vzhledem k praktickým nárokům uvěznění bylo

3 *Vinter a další proti Spojenému království*, č. 66069/09 a další, rozsudek velkého senátu ze dne 9. července 2013, § 113.

4 *Hirst proti Spojenému království (č. 2)*, č. 74025/01, rozsudek velkého senátu ze dne 6. října 2005, § 69–70.

dostatečně zajištěno jejich zdraví a blahobyt⁵. V souladu s pravidlem 53 by měla být zvláštní bezpečnostní opatření použita pouze jako poslední možnost. Totéž platí pro oddělování vězňů: pravidlo 53A.

Pravidlo 4 je navrženo tak, aby bylo jasné, že nedostatek zdrojů nemůže ospravedlnit členský stát v tom, aby umožnil rozvoj vězeňských podmínek, které porušují lidská práva vězňů. Nejsou přijatelné ani zásady a postupy, které běžně umožňují taková porušení. Evropský soud pro lidská práva rovněž rozhodl, že je povinností států organizovat své vězeňské systémy způsobem, který zajistí respektování důstojnosti vězňů bez ohledu na finanční nebo logistické potíže⁶.

Pravidlo 5 zdůrazňuje pozitivní aspekty normalizace. Život ve vězení samozřejmě nikdy nemůže být stejný jako život ve svobodné společnosti. Je však třeba podniknout aktivní kroky k tomu, aby se podmínky ve věznicích co nejvíce přiblížily normálnímu životu a aby tato normalizace nevedla k reprodukci nežádoucích aspektů života komunity ve vězení.

Pravidlo 6 uznává, že vězni, neodsouzení i odsouzení, se nakonec vrátí do společnosti a že vězeňský život musí být organizován s ohledem na to. Proto by od začátku jejich uvěznění měla probíhat proaktivní příprava na jejich propuštění. Opětovné začlenění vyžaduje boj proti negativním účinkům, které může pobyt ve vězení mít. Vězni mají právo na udržování tělesného i duševního zdraví a vězeňský režim by jim měl poskytovat příležitosti k pozitivnímu rozvoji, práci a vzdělávání. Tam, kde je známo, že vězni budou vykonávat trest po dlouhou dobu, je třeba takové příležitosti pečlivě naplánovat, aby se minimalizovaly škodlivé účinky a aby se co nejlépe využilo jejich času.

Pravidlo 7 zdůrazňuje důležitost zapojení externích sociálních služeb. Pravidla by měla podporovat spíše inkluzivní než exkluzivní politiku. To vyžaduje podporu úzké spolupráce mezi vězeňským systémem a vnějšími sociálními službami a zapojení občanské společnosti prostřednictvím dobrovolné práce nebo například jako návštěvníků věznic.

Pravidlo 8 staví vězeňský personál do středu celého procesu zavádění pravidel a dosažení humánního zacházení s vězni obecně. Vysoké standardy péče jsou udržovány tím, že je věnována dostatečná pozornost výběru, náboru, školení a rozvoji zaměstnanců, zejména u zaměstnanců v první linii. Doporučení CM/Rec(2012)5 Výboru ministrů členským státům k Evropskému etickému kodexu vězeňské služby dále uvádí, že mezi hlavní cíle vězeňského personálu patří zajištění toho, aby byli všichni vězni drženi v podmínkách, které jsou v souladu s Evropskými vězeňskými pravidly.

Pravidlo 9 povyšuje potřebu inspekce a monitorování na obecnou zásadu. Nezávislé monitorování věznic, doplněné inspekcí, jsou zásadními mechanismy pro zajištění dodržování ustanovení těchto pravidel. Cílem inspekce i monitorování je zajistit, aby věznice byly řízeny v souladu s vnitrostátním právem, s cílem dosáhnout cílů trestních a nápravných služeb a chránit práva vězňů (pravidlo Nelsona Mandely 83.2). Důležitost takové inspekce a monitorování je dále upřesněna v části VI pravidel.

Rozsah a působnost

Pravidlo 10 definuje, které osoby mají být považovány za vězně ve smyslu těchto pravidel. Toto pravidlo zdůrazňuje, že věznice (a žádné jiné místo) je místem, kde mají být drženy osoby, které byly vzaty do vazby soudním orgánem, a osoby zbavené svobody po odsouzení. Terminologie se v jednotlivých zemích liší. Vězni mohou být také umístěni do zařízení různých druhů, jako jsou káznice či pracovní kolonie, které proto lze pro účely těchto pravidel považovat za věznice.

Toto pravidlo uznává, že kromě neodsouzených nebo odsouzených vězňů jsou na základě ustanovení vnitrostátního práva někdy ve věznicích zadržovány i další kategorie osob. Tyto osoby, pokud jsou umístěny ve věznicích, mají rovněž podle potřeby podléhat těmto pravidlům. Věznice ze své podstaty není vhodným místem k zadržování někoho, kdo není podezřelý ani odsouzený za trestný čin. V důsledku toho by osoby, které nejsou neodsouzenými či odsouzenými vězni, měly být zadržovány ve vězení pouze ve výjimečných případech a na co nejkratší dobu. Zadržování cizinci mohou být například zajištěni ve věznici do doby, než budou přemístěni do zařízení pro zajištění cizinců. Další osoby mohou

⁵ *Kudla proti Polsku*, č. 30210/96, rozsudek velkého senátu ze dne 26. října 2000, § 92–94.

⁶ *Muršić proti Chorvatsku*, č. 7334/13, rozsudek velkého senátu ze dne 20. října 2016, § 100.

být zadrženy ve věznici kvůli svému sklonu k násilnému jednání, nebo když je nutná jejich hospitalizace a není k dispozici žádné jiné zabezpečené nemocniční zařízení.

Pravidla se vztahují nejen na každou osobu „drženou ve věznici“ ve smyslu pravidel, ale také na osoby, které se sice na území věznice ve skutečnosti nezdržují, ale administrativně patří k osobám pobývajícím v této věznici. Z toho vyplývá, že podle pravidel se musí zacházet i s osobami, které jsou dočasně propuštěné nebo se účastní činností mimo fyzické hranice vězeňského zařízení, ale vězeňská správa je za ně stále formálně odpovědná.

Toto pravidlo se vztahuje na situace, kdy (například z důvodu přeplněnosti věznic) jsou osoby, které by podle tohoto pravidla měly být umístěny ve věznici (dočasně), zadržovány v jiných zařízeních, jako jsou například policejní stanice nebo jiné prostory, které nemohou ze své vůle opustit. Věznění v jiných zařízeních, než jsou věznice, by mělo být krajním opatřením, které by mělo trvat co nejkratší dobu a orgány odpovědné za tyto prostory by měly udělat vše pro to, aby dostály standardům stanoveným těmito pravidly a nabídly dostatečnou kompenzaci za neuspokojivé zacházení.

Pravidlo 11 je v souladu s čl. 37 písm. c) Úmluvy Organizace spojených národů o právech dítěte, který vyžaduje zvláštní zařízení pro držení mladistvých, kteří jsou dětmi ve smyslu této Úmluvy, a zakazuje držení dětí ve věznici společně s dospělými. Tato Úmluva umožňuje odchylku od obecného pravidla pouze tehdy, když to naznačuje nejlepší zájem dítěte. Pravidlo 36 obsahuje některá zvláštní ustanovení pro děti, tedy velmi malé děti, které jsou ve vězení proto, že je tam držen jeden z jejich rodičů. Více podrobností o zacházení s takovými dětmi poskytuje doporučení CM/Rec(2018)5 Výboru ministrů členským státům týkající se dětí s uvězněnými rodiči.

Nelze zcela vyloučit, že za výjimečných okolností mohou být děti umístěny ve věznicích pro dospělé. Pokud je například ve vězeňském systému velmi málo dětí, může jejich oddělené umístění ve věznici znamenat, že jsou zcela izolované. Pokud jsou děti drženy ve věznici pro dospělé, mělo by se s nimi zacházet se zvláštním ohledem na jejich situaci a potřeby. Pokud jsou děti drženy v takové věznici, stejně jako ostatní vězni, požívají ochrany Evropských vězeňských pravidel, ale jsou vyžadovány další předpisy, aby se s nimi zacházelo odpovídajícím způsobem. Pravidlo 35 a komentář k němu upřesňují, jak by se mělo zacházet s dětmi zadržovanými ve vězení.

Pravidlo 12 je prakticky stejné jako pravidlo 11, ale vztahuje se na osoby trpící duševní nemocí. Ani ony by v ideálním případě neměly být drženy ve věznicích, ale spíše v zařízeních pro duševně nemocné, která mají své vlastní standardy. Pravidla však uznávají, že ve skutečnosti jsou osoby trpící duševním onemocněním někdy drženy ve věznicích. Pro tyto případy by měly existovat další předpisy, které zohledňují jejich postavení a zvláštní potřeby. Takové předpisy by měly nabízet ochranu, která jde nad rámec Evropských vězeňských pravidel a která se na takové osoby automaticky vztahuje, pokud jsou drženy ve věznici. Při vypracovávání takových předpisů by vězeňské správy měly mít na paměti, že pravidlo Nelsona Mandely 5.2 po nich vyžaduje, aby „provedly veškerá rozumná přizpůsobení a úpravy, aby zajistily, že vězni s tělesným, duševním nebo jiným postižením budou mít úplný přístup k vězeňskému životu na spravedlivém základě“. Tento požadavek odráží Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením. Evropský soud pro lidská práva rozhodl, že článek 3 může za určitých okolností uložit státu povinnost přemístit duševně nemocné vězně do zvláštních zařízení, ve kterých jim může být poskytnuta odpovídající léčba⁷. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání opakovaně prohlásil, že vězni trpící vážnými duševními chorobami by měli být neprodleně převezeni do nemocnice. Bylo také řečeno, že vězeňský personál by měl být vyškolen, aby rozpoznal hlavní příznaky duševního onemocnění a aby věděl, kam odkázat vězně, kteří potřebují pomoc⁸.

Pravidlo 13 zakazuje diskriminaci z neopodstatněných důvodů. V tomto ohledu se pravidlo úzce řídí zněním Protokolu č. 12 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Neznamená to však, že by formální rovnost měla zvítězit tam, kde by to vedlo k nerovnosti skutečné. Ochrana zranitelných

⁷ *Murray proti Nizozemsku*, č. 10511/10, rozsudek velkého senátu ze dne 26. dubna 2016, § 105.

⁸ Zpráva vládě Spojeného království o návštěvě Spojeného království uskutečněné Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 30. března až 12. dubna 2016 [CPT/Inf (2017) 9], odstavec 67.

skupin není diskriminací a nepřijatelné není ani zacházení, které je přizpůsobeno zvláštním potřebám jednotlivých vězňů. Ve věci *Chamtochu a Aksenchik [Khamtokhu a Aksenchik] proti Rusku*⁹ Evropský soud pro lidská práva nepovažoval trestní politiku, která vyjímá pachatelky ženského pohlaví, mladistvé pachatele a pachatele ve věku 65 let a více z doživotního vězení, za zakázanou diskriminaci dospělých pachatelů mužského pohlaví, kterým doživotní trest odnětí svobody uložen být může. Pravidlo Nelsona Mandely 2 objasňuje, že opatření na ochranu a podporu práv vězňů se zvláštními potřebami nelze považovat za diskriminační.

ČÁST II

Podmínky uvěznění

Příjem a vedení záznamů

Adekvátní postupy přijímání a držení vězňů jsou zásadní pro ochranu svobody. Toto pravidlo převádí právo na svobodu a osobní bezpečnost v článku 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod do vězeňského kontextu tím, že se snaží zajistit, aby byly přijaty pouze osoby, jejichž zbavení svobody je právně odůvodněné. Osoby, které jsou zbaveny svobody v rozporu s pravidlem 14, by měly mít právo zahájit řízení, ve kterém soud rozhodne o zákonnosti jejich zbavení svobody. Evropský soud pro lidská práva dal jasně najevo, že držení jednotlivce ve vězení bez platného soudního příkazu je neslučitelné s požadavky článku 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a obecně s právním státem¹⁰. Odstavec 19 pokynů pro vězeňské a probační služby týkajících se radikalismu a násilného extremismu, které byly přijaty Výborem ministrů dne 2. března 2016, zdůrazňuje, že dobré provádění přijímacích procedur umožňuje „nastolit pocit důvěry a bezpečí“. To potom umožňuje „správné posouzení zdravotního stavu vězňů při vstupu a přispívá k dobrému posouzení rizik a potřeb, plánování výkonu trestu, klasifikaci, umístování a ubytování“.

Nejdůležitější požadované informace o věznicích by měly být zaznamenány ihned po jejich přijetí a poté by měl být pro každého vězně založen individuální spis. Dobré vedení záznamů je důležité, aby bylo zaručeno, že osoby nebudou zbaveny svobody svévolně. Pravidlo Nelsona Mandely 6 počítá s tím, že individuální spis vězňů může být součástí elektronické databáze nebo záznamem v evidenční knize s číslováními a podepsanými stránkami.

Pravidlo 15.1 uvádí podrobnosti v tomto ohledu. Je třeba poznamenat, že aby pravidlo 15.1.a splnilo svůj účel, měly by být shromážděny dostatečné informace ke stanovení jedinečné totožnosti vězně, včetně jím vnímaného pohlaví (viz pravidlo Nelsona Mandely 7.a). Obecný přístup k této otázce je uveden v doporučení CM/Rec(2010)5 Výboru ministrů členským státům o opatřeních pro boj proti diskriminaci na základě sexuální orientace nebo genderové identity.

Pokud je někdo přijat do věznice v důsledku přemístění, mělo by to být zaznamenáno spolu s podrobnostmi o přijetí požadovanými pravidlem 15.1.c. Záznam o zraněních a stížnostech ve smyslu pravidla 15.1.e by měl obsahovat informace o sexuálním zneužívání nebo jiných formách genderově podmíněného násilí spáchaného před nástupem do vězení (viz bangkokské pravidlo 6). Záznam informací o zdraví vězně by měl zahrnovat jakékoli riziko sebevraždy nebo sebepoškozování. Pravidlo 15.1.g je navrženo tak, aby poskytovalo informace potřebné k tomu, aby orgány věznice mohly splnit požadavky pravidel 15.3 a 24.9. Pravidlo 15.1.h opakuje zásadu stanovenou odstavcem 13 doporučení CM/Rec(2018)5 Výboru ministrů členským státům týkajícího se dětí s uvězněnými rodiči. Pojem „dítě“ označuje osobu mladší 18 let, jak je definováno v doporučení CM/Rec(2018)5. Veškeré informace tý-

⁹ *Chamtochu a Aksenchik [Khamtokhu a Aksenchik] proti Rusku*, č. 60367/08 a 961/11, rozsudek velkého senátu ze dne 24. ledna 2017.

¹⁰ *Sveršov [Svershov] proti Ukrajině*, č. 35231/02, rozsudek ze dne 27. listopadu 2008, § 54; *Charčenko [Kharčenko] proti Ukrajině*, č. 40107/02, rozsudek ze dne 10. února 2011, § 98.

kající se totožnosti dětí musí být důvěrné a použití těchto informací musí vždy být v souladu s požadavkem zohlednit nejlepší zájmy dětí v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva¹¹. Pokud si vězeň nepřeje nebo není schopen tyto informace poskytnout, mělo by to být zaznamenáno.

Kvalitní záznamy o zdravotním stavu vězně při přijetí jsou rovněž zásadním ochranným opatřením. Tyto záznamy by měly být v ideálním případě provedeny během lékařského vyšetření. Kromě toho by vězeňští úředníci měli být obecně povzbuzováni k tomu, aby okamžitě zaznamenávali vše, co naznačuje špatný zdravotní stav, včetně zranění, která by mohla do té doby, než lékař vězně vyšetří, zmizet.

Podle ustálené judikatury Evropského soudu pro lidská práva je neevidované věznění jednotlivce úplným popřením zásadně důležitých záruk obsažených v článku 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod¹².

Pravidlo 16 uvádí řadu kroků, které by měly být učiněny co nejdříve po přijetí do věznice. I když nelze vše udělat najednou ve chvíli přijetí do věznice, jsou zde vyzdvíženy problémy, které je třeba vyřešit co nejdříve, takže vězeňští úředníci jsou ve fázi přijímání odkázáni na podstatnější ustanovení. Neprodleně by měla být provedena zejména lékařská vyšetření. Ohledně tohoto bodu Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání opakovaně uvedl, že všichni vězni by měli být co nejdříve, nejpozději však do 24 hodin po přijetí do věznice, vyšetřeni lékařem nebo sestrou pověřenou lékařem¹³. V případě potřeby by vyšetření mělo zahrnovat poskytnutí prenatální nebo poporodní péče, kterou ženy přijímané do věznice mohou vyžadovat. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání dále ve své 23. obecné zprávě prohlásil za významný podíl, kterým mohou zdravotnické služby přispět v boji proti špatnému zacházení prostřednictvím metodického zaznamenávání zranění a poskytování informací příslušným orgánům¹⁴.

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání opakovaně zdůrazňuje význam lékařského screeningu při přijetí do věznice, který by měl zahrnovat i screening přenosných nemocí (tuberkulóza, hepatitida a HIV/AIDS)¹⁵. Taková vyšetření by měla být prováděna rutinně i při opětovném přijetí vězně do věznice. Evropský soud pro lidská práva obzvláště projevil znepokojení nad šířením přenosných nemocí ve věznicích. Soud považuje za žádoucí, aby vězni mohli být se svým souhlasem testováni na hepatitidu nebo HIV/AIDS v přiměřené době po umístění do vězení¹⁶.

Počáteční klasifikaci rizik a bezpečnosti vyžadované pravidlem 16 rovněž nelze odkládat. Hned na začátku je také třeba věnovat pozornost osobním potřebám vězňů a jejich sociálním potřebám. To může vyžadovat rychlé navázání kontaktu se službami sociální péče mimo věznici. Podobně je třeba neprodleně zahájit léčebné a vzdělávací programy pro odsouzené vězně. Informace o těchto různých aspektech uvěznění by měly být zaneseny do vězeňských spisů.

Pečlivé vedení záznamů o každém vězni by mělo pokračovat po celou dobu, kdy je vězeň ve věznicí. Aktuální a komplexní záznamy předcházejí tomu, aby docházelo k chybám, které by mohly vést k porušování práv vězňů. Pravidlo 16A.2 uvádí informace, které by měly být zaznamenány u každého vězně. V tomto ohledu nezahrnuje „osobní majetek“ spotřební předměty umístěné ve vězeňské cele. Upozorňujeme, že informace o soudním procesu by měly zahrnovat údaje ze soudních jednání. Pokud je to

¹¹ Viz například rozsudek *Hadžieva [Hadzhieva] proti Bulharsku*, č. 45285/12, rozsudek ze dne 1. února 2018, § 59.

¹² *Fedotov proti Rusku*, č. 5140/02, rozsudek ze dne 25. října 2005, § 78.

¹³ Zpráva arménské vládě o návštěvě Arménie, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 4. až 10. dubna 2013 [CPT/Inf (2015) 8], odstavec 25.

¹⁴ 23. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2013) 29], odstavec 71 až 84.

¹⁵ Zpráva lotyšské vládě o návštěvě Lotyšska, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 12. až 22. dubna 2016 [CPT/Inf (2017) 16], odstavec 82.

¹⁶ *Catalin Eugen Micu proti Rumunsku*, č. 55104/13, rozsudek ze dne 5. ledna 2016, § 56.

podstatné, měly by být zaznamenány informace ve vztahu k povaze každého předmětu požadovaného v pravidle 16A.2, stejně jako trvání každého případu.

Pravidla Nelsona Mandely zdůrazňují důležitost vedení záznamů a vedení spisů nejen při přijetí do věznice (pravidlo 7), ale také po celou dobu trestu odnětí svobody (pravidlo 8). Pravidla Nelsona Mandely také poukazují na to, že dobré záznamy lze použít mimo jiné k vytváření spolehlivých údajů o trendech ve věznění a charakteristikách vězeňské populace, aby se mohl vytvořit základ pro rozhodování na základě důkazů (pravidlo 10).

Pravidlo 16A.3 a pravidlo 16A.4 omezují používání informací, přičemž specifikují, kdy mohou mít vězni k údajům o sobě přístup. Pravidlo 16A.5 vyžaduje, aby tyto oddíly byly vykládány ve světle širších požadavků na ochranu údajů. Při hledání vodítek pro vývoj vnitrostátního práva, jak to vyžaduje pravidlo 16A.5, je třeba odkázat na Úmluvu o ochraně osob se zřetelem na automatické zpracování osobních dat (ETS 108 z roku 1981 v platném znění).

Umístění a ubytování

Pravidlo 17 zdůrazňuje důležitost vhodného umístění vězňů. Rozhodnutí o umístění by měla být obecně prováděna způsobem, který vězňům nebo jejich rodinám, včetně dětí vězňů, kteří k nim potřebují přístup, nezpůsobuje zbytečné obtíže. Vedle úvah týkajících se požadavků bezpečnosti a ochrany musí umístění vězněného rodiče do konkrétní věznice zohledňovat nejlepší zájmy jeho dítěte, aby se usnadnilo udržování kontaktu mezi dítětem a rodičem, vztahů a návštěv (Doporučení CM/Rec(2018)5 Výboru ministrů členským státům týkající se dětí s uvězněnými rodiči, odstavec 16). Umisťování vězeňkyň by mělo být zvažováno zvláště pečlivě, protože v mnoha systémech je pro ně méně věznic a hrozí, že budou umístěny do věznice daleko od svých domovů.

Tam, kde se pro umisťování vězňů používají bezpečnostní kategorie, by měly být použity ty nejméně omezující kategorie, protože trest odnětí svobody s vysokou ostrahou s sebou v praxi často přináší další těžkosti pro vězně a omezené vyhlídky na rehabilitaci. Odstavec 20 pokynů pro vězeňské a probační služby týkajících se radikalismu a násilného extremismu přijatých Výborem ministrů dne 2. března 2016 stanoví, že rozhodnutí o umístění vězňů odsouzených za trestné činy související s terorismem musí být přijímána na základě předchozích individuálních hodnocení a v pravidelných intervalech kontrolována. Podobně by všichni vězni měli být umístěni do věznice co nejbližší svých domovů nebo místu, kde by se nejlépe znovu začlenili do společnosti, aby se usnadnila jejich komunikace s vnějším světem, jak vyžaduje pravidlo 24. Při rozhodování o umístění vězně je také důležité brát v úvahu pouze podstatné kategorie. Tedy například skutečnost, že si někdo odpykává doživotní trest, nutně neznamená, že by měl být umístěn do konkrétní věznice nebo pod zvlášť restriktivním režimem (srov. pravidlo 7 doporučení Rec(2003)23 Výboru ministrů o přístupu vězeňské správy k odsouzeným na doživotí a jiným dlouhodobým trestům. Viz též: Návštěva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání na Ukrajině v září 2000¹⁷. Evropský soud pro lidská práva zaznamenal obecný vývoj evropské trestní politiky směrem k rostoucí relativní důležitosti rehabilitačního cíle uvěznění, zejména ke konci dlouhého trestu odnětí svobody. Soud rovněž trval na tom, že důraz na rehabilitaci a opětovné začlenění se stal faktorem, který musí členské státy vzít v úvahu při navrhování svých trestních politik¹⁸.

Mělo by být uznáno, že vězni mají přímý zájem na rozhodování o svém umístění. Proto by to s nimi mělo být v co největší míře konzultováno a mělo by se vyhovět přiměřeným žádostem, ačkoli konečné rozhodnutí závisí nutně na orgánech. Takové konzultace by měly proběhnout před jejich umístěním nebo přemístěním, i když to nemusí být vždy možné u počátečního umístění, které se běžně provádí do místní věznice nebo se určuje podle potřeb pokračujícího vyšetřování trestných činů. Pokud ve výjimečných případech požadavky na bezpečnost a ochranu vyžadují, aby byli vězni umístěni nebo přemístěni dříve, než s nimi bude možné umístění konzultovat, měla by se konzultace uskutečnit následně. V takových případech musí existovat reálná možnost rozhodnutí zrušit, pokud mají vězni dobrý důvod pro

¹⁷ [CPT/Inf (2002)23].

¹⁸ *Chorošenko [Khoroshenko] proti Rusku*, č. 41418/04, rozsudek velkého senátu ze dne 30. června 2015, § 121.

umístění do jiné věznice. V souladu s pravidlem 70 mohou vězni požádat příslušné úřady o své umístění nebo přemístění do konkrétní věznice. Mohou také použít stejné postupy, aby usilovali o zrušení rozhodnutí o umístění nebo přemístění.

Zacházení s vězni může být jejich přemístěním vážně ovlivněno. I když se uznává, že přemístění může být nevyhnutelné a v některých případech může být v nejlepším zájmu vězně, je třeba se vyhnout zbytečným následným přemístěním. Před provedením přemístění je třeba pečlivě zvážit jeho výhody a nevýhody.

Evropský soud pro lidská práva je toho mínění, že Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod nepřiznává vězňům právo vybrat si místo jejich uvěznění. Skutečnost, že vězni jsou odloučeni od svých rodin a drženi v určité vzdálenosti od nich, může být nevyhnutelným důsledkem jejich uvěznění. Nicméně umístění vězňů ve věznicích tak daleko od jejich rodin, že návštěvy jsou velmi obtížné nebo dokonce nemožné, může za určitých okolností představovat neoprávněný zásah do rodinného života. Možnost rodinných příslušníků navštěvovat vězně je zásadní pro udržení rodinných vztahů. Je proto nezbytné, aby orgány věznice pomáhaly vězňům udržovat kontakt s jejich blízkou rodinou. Jakýkoli zásah do tohoto práva bude muset být v souladu s příslušnou právní úpravou, musí sledovat legitimní cíl stanovený v čl. 8 odst.2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a musí být přiměřený. Kromě toho článek 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod vyžaduje, aby měl vězeň v tomto ohledu účinný právní prostředek nápravy¹⁹. Vězeňské orgány by se také měly vyvarovat neustálého přemísťování vězňů, protože to může být velmi na obtíž.

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání varoval, že „celkový dopad opakovaného přemísťování na vězně by se za určitých okolností mohl rovnat nelidskému a ponižujícímu zacházení“²⁰. Pokud je to možné, měli by být vězni před svým přemístěním konzultováni. Měli by také dostat příležitost se proti svému přemístění odvolat.

Evropský soud pro lidská práva rozhodl, že konzultace a procesní záruky ve věcech umístění a přemísťování vězňů jsou podstatnými faktory pro ochranu před zneužitím a svévolí²¹. Evropský soud pro lidská práva uznal, že přemísťování vězňů může být odůvodněno bezpečnostními důvody a za účelem zabránění útěku. Neoprávněná přemístění však mohou vyvolat problém podle článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod²².

Vývoj evropského práva v oblasti lidských práv vedl k tomu, že pravidla týkající se ubytování musí být posílena. Podmínky kolektivního ubytování, a zejména přeplněnost věznic, mohou představovat nelidské nebo ponižující zacházení nebo trestání, a mohou tak být v rozporu s článkem 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. To v současné době plně uznal Evropský soud pro lidská práva v řadě rozhodnutí, včetně těch přijatých velkým senátem²³.

Kromě toho musí úřady vzít v úvahu zvláštní potřeby vězňů: umístění těžce postižené osoby ve věznici bez poskytnutí dalších opatření může představovat nelidské nebo ponižující zacházení²⁴.

Fyzické ubytování zahrnuje jak prostor v celách, tak další okolnosti, jako je přístup ke světlu a vzduchu. Důležitost přístupu k přirozenému světlu a čerstvému vzduchu odráží samostatné pravidlo 18.2 a zdůrazňuje ji Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

¹⁹ *Vintman proti Ukrajině*, č. 28403/05, rozsudek ze dne 23. října 2014.

²⁰ Druhá obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (92) 3], odstavec 57.

²¹ *Poljakova [Polyakova] a další proti Rusku*, č. 35090/09 a další, rozsudek ze dne 7. března 2017, § 91–118.

²² *Bamouhammad proti Belgii*, č. 47687/13, rozsudek ze dne 17. listopadu 2015, § 125–132.

²³ *Muršić proti Chorvatsku*, č. 7334/13, rozsudek velkého senátu ze dne 20. října 2016.

²⁴ *Price proti Spojenému království*, č. 33394/96, rozsudek ze dne 10. července 2001; *Farbutuhs proti Lotyšsku*, č. 4672/02, rozsudek ze dne 2. prosince 2004; *D. G. proti Polsku*, č. 45705/07, rozsudek ze dne 12. února 2013; *Kaprykowski proti Polsku*, č. 23052/05, rozsudek ze dne 3. února 2009, a *Mircea Dumitrescu proti Rumunsku*, č. 14609/10, rozsudek ze dne 30. července 2013.

ve své 11. obecné zprávě²⁵. Okna by neměla být zakrytá nebo mít neprůhledná skla. Je známo, že v severní Evropě nemusí být v zimě vždy možné číst nebo pracovat při přirozeném světle.

Pravidlo 18.3 nařizuje vládám, aby prostřednictvím vnitrostátního práva vyhlásily konkrétní standardy, které mohou být vynucovány. Takové standardy by musely splňovat širší ohledy na lidskou důstojnost i praktické aspekty zdraví a hygieny. Tyto standardy musí v první řadě zahrnovat životní prostor, který by měl být k dispozici každému vězni. V roce 2015 vydal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání v tomto ohledu jasné stanovisko²⁶. Doporučuje se, aby vnitrostátní právní předpisy byly navrženy ve světle těchto standardů, které by měly být podrobně zváženy a v případě potřeby upraveny.

Stručně řečeno, Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání považuje za žádoucí, aby jedna cela poskytovala osm až devět metrů čtverečních obytného prostoru, cela pro dva vězně alespoň 10 metrů čtverečních, cela pro tři vězně 14 metrů čtverečních a cela pro čtyři vězně nejméně 18 metrů čtverečních. Ve všech těchto případech tyto údaje nezahrnují sanitární část cely.

Minimální velikost obytného prostoru, kterou výbor podporuje, opět bez započítání sanitární části cely, je šest metrů čtverečních u cely pro jednoho vězně a čtyři metry čtvereční na každého vězně u cel pro více vězňů. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání uznává, že požadavky na obytný prostor mohou záviset na vězeňském režimu. Ačkoli by „menší odchylku“ od svých minimálních standardů nepovažoval za nutně nelidské a ponižující zacházení, přesto doporučuje, aby byly minimální standardy dodržovány.

Velký senát Evropského soudu pro lidská práva v klíčovém případě *Muršić proti Chorvatsku*²⁷ zdůraznil, že nemůže jednou provždy určit konkrétní počet metrů čtverečních, které by měly být přiděleny každému vězni, aby byl prostor v souladu s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Při rozhodování o tom, zda vězeňské podmínky splňují záruky článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, hrála důležitou roli řada dalších podstatných faktorů, jako je doba trvání uvěznění, možnosti vycházek pod širým nebem a tělesný i duševní stav vězně. Extrémní nedostatek místa ve vězeňských celách je nicméně závažným kritériem při zjišťování, zda jsou napadené vězeňské podmínky ponižující ve smyslu článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Velký senát si byl vědom povahy své odpovědnosti za soudní uplatňování v jednotlivých případech absolutního zákazu mučení a nelidského či ponižujícího zacházení podle článku 3, který se lišil od preemptivní funkce Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání²⁸. Stanovil proto následující zásady pro posuzování podmínek ubytování podle článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

- Zaprvé, Evropský soud pro lidská práva použil standard odvozený ze své vlastní judikatury o třech metrech čtverečních podlahové plochy na každého vězně při ubytování v cele pro více vězňů jako příslušný minimální standard podle článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Když osobní prostor, který má vězeň k dispozici, klesl u cely pro více vězňů pod tři metry čtvereční, byl nedostatek osobního prostoru považován za tak závažný, že vznikla silná domněnka porušení článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Důkazní břemeno pak bylo na žalovaném státě, aby prokázal, že existují faktory schopné adekvátně kompenzovat přidělení omezeného osobního prostoru. Silná domněnka porušení článku 3 může být normálně vyvrácena pouze tehdy, pokud: 1) zmenšení požadovaného minimálního osobního prostoru tří metrů čtverečních trvalo krátce nebo bylo příležitostné či nevýznamné; 2) toto omezení bylo doprovázeno dostatečnou

²⁵ 11. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2001)16], odstavec 30.

²⁶ Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, Ubytovací plocha připadající na jednoho vězně ve vězeňských zařízeních: Standardy Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, 15. prosince 2015 [CPT/Inf (2015) 44].

²⁷ *Muršić proti Chorvatsku*, č. 7334/13, rozsudek velkého senátu ze dne 20. října 2016, § 103–104.

²⁸ tamtéž, § 113.

volností pohybu mimo celu a adekvátními činnostmi mimo celu a 3) vězeň byl z obecného pohledu držen v odpovídajícím zařízení. Kromě toho nesmí existovat žádné další faktory, které by vězeňské podmínky zhoršovaly²⁹.

- Zadruhé, tam, kde měla vězeňská cela rozměry v rozmezí tři až čtyř metrů čtverečních osobního prostoru na jednoho vězně, prostor zůstal důležitým faktorem při posuzování přiměřenosti vězeňských podmínek ze strany Evropského soudu pro lidská práva. V takových případech by bylo zjištěno porušení článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, pokud by byl prostorový faktor spojen s dalšími aspekty nevhodných materiálních podmínek ve věznici souvisejícími zejména s přístupem k venkovnímu cvičení, přirozenému světlu nebo vzduchu, dostupností větrání, přiměřeností pokojové teploty, možnosti použití toalety v soukromí a dodržování základních sanitárních a hygienických požadavků³⁰.
- Zatřetí, v případech, kdy měl vězeň více než čtyři metry čtvereční osobního prostoru v cele pro více osob, a proto nevznikl žádný problém s otázkou osobního prostoru, zůstaly další aspekty fyzických podmínek ve věznici, uvedené mimo jiné v Evropských vězeňských pravidlech, podstatné pro posouzení přiměřenosti vězeňských podmínek podle článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ze strany Evropského soudu pro lidská práva³¹.

Při stanovení těchto zásad Evropský soud pro lidská práva zdůraznil význam preventivní role Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání při monitorování vězeňských podmínek a standardů, které výbor vypracoval. Soud také zdůraznil, že při rozhodování o případech týkajících se vězeňských podmínek dbal na tyto standardy a na to, aby je státy, jež jsou smluvní stranou Úmluvy, dodržovaly³². Členským státům se doporučuje, aby zavedly standardy pro ubytování ve věznicích podle Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Požadavky na lidskou důstojnost se v této oblasti neustále vyvíjejí.

Pravidlo 18.4 vyžaduje vnitrostátní strategie zakotvené v zákoně pro řešení přeplněnosti věznic. Populace věznic je stejně tak produktem fungování systémů trestního soudnictví, jako produktem kriminality. To je třeba uznat jak v obecných strategiích trestního soudnictví, tak ve specifických pravidlech týkajících se toho, co se stane, když věznicím hrozí úroveň přeplněnosti, která by vedla k nesplnění minimálních norem, které jsou vlády povinny stanovit podle pravidla 18.3.

Pravidlo 18.4 nestanoví, jakým způsobem by měla být přeplněnost snížena. V některých zemích je například přijímání nových vězňů po dosažení maximální kapacity omezeno nebo dokonce zastaveno. Vězni, jejichž setrvání na svobodě nepředstavuje vážné nebezpečí pro veřejnost, jsou zařazeni na čekací listinu. Strategie řešení přeplněnosti věznic vyžaduje minimálně stanovení jasných maximálních úrovní kapacity pro všechny věznice. Doporučení č. Rec(99)22 Výboru ministrů o přeplněnosti věznic a nárůstu počtu vězňů a Bílá kniha o přeplněnosti věznic z roku 2016 zdůrazňují důležitost používání trestu odnětí svobody jako krajního opatření. Dekriminalizace a alternativy k trestnímu řízení jsou dalšími potenciálními strategiemi pro snížení přeplněnosti. Věznice, které úspěšně připravují vězně na život ve svobodné společnosti, umožňují předčasné propuštění, což může také pomoci snížit jejich přeplněnost. Pokud jsou národní strategie pro řešení systémové přeplněnosti nedostatečné, může Evropský soud pro lidská práva požádat stát prostřednictvím pilotního rozsudku, aby vytvořil vylepšenou strategii pro boj s přeplněností věznic³³.

Pravidlo 18.5 zachovává zásadu cel pro jednoho vězně, které, zejména pro dlouhodobě odsouzené a doživotně odsouzené, představují jejich domov, i když tato zásada není vždy dodržována (pravidlo 96

²⁹ tamtéž, § 136–138.

³⁰ tamtéž, § 139.

³¹ tamtéž § 140.

³² tamtéž, § 141.

³³ Viz pilotní rozsudky ve věci *Torreggiani další proti Itálii*, č. 43517/09, 46822/09, 55400/09, rozsudek ze dne 8. ledna 2013, a rozsudek ve věci *Rezmives a další proti Rumunsku*, č. 61467/12, 39516/13, 48231/13 a další, rozsudek ze dne 25. dubna 2017, kde bylo dotčeným zemím nařízeno vypracovat takový plán ve stanovených lhůtách.

zdůrazňuje, že tato zásada platí podobným způsobem i pro neodsouzené vězně). Některé odchylky od této zásady jsou pouze způsoby, jak se vypořádat s přeplněností a jsou nepřijatelné jako dlouhodobá řešení. Stávající vězeňská architektura spolu s dalšími faktory může také ztížit ubytování vězňů v celách pro jednoho vězně. Při výstavbě nových věznic by však měl být požadavek na ubytování v celách pro jednoho vězně zohledněn.

Pravidlo uznává, že zájmy vězňů mohou vyžadovat výjimku ze zásady jejich umístění v celách pro jednoho vězně. Je důležité poznamenat, že tato výjimka je omezena na případy, kdy by vězni měli ze společného ubytování pozitivní prospěch. Tento požadavek je podtržen pravidlem 18.6, které stanoví, že společně mohou být ubytováni pouze vězni, kteří jsou ke vzájemnému sdružování vhodní. Nekuřáci by například neměli být nuceni sdílet ubytování s kuřáky. Pokud je ubytování sdíleno, mělo by se zabránit výskytu jakékoli formy šikany, hrozeb nebo násilí mezi vězni zajištěním dostatečného dohledu personálu. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání zopakoval, že velkokapacitní ložnice jsou ze své podstaty nežádoucí, a dlouhodobě prosazuje přechod na menší obytné jednotky³⁴. Takové ložnice neposkytují pro vězně žádné výhody, které by pro účely spánku nebyly převáženy ubytováním v celách pro jednoho vězně. Umístění v cele pro jednoho vězně v noci neznamená omezení sdružování vězňů během dne. Přínos soukromí během spánku musí být v rovnováze s přínosem lidského kontaktu v jiných časech (viz pravidlo 50.1).

Důležitost zajištění vhodného ubytování je v nové verzi pravidel dále posílena tím, že je ubytování projednáno v kombinaci s otázkami umístování vězňů. Pravidla umístování byla posílena jasným a jednoduchým stanovením různých kategorií vězňů, kteří musí být od sebe vzájemně odděleni. Požadavek v pravidle 18.8c na oddělení starších vězňů od mladších vězňů by měl být chápán v kombinaci s pravidlem 11, které vyžaduje, aby osoby mladší 18 let byly drženy zcela mimo věznice pro dospělé. Oddělování mladistvých vězňů od dospělých zahrnuje imperativní mezinárodní požadavek stanovený čl. 37 odst. 3 písm. c) Úmluvy OSN o právech dítěte týkající se oddělení dětí a dospělých: děti jsou v tomto kontextu definovány jako jakákoli osoba mladší 18 let. Pravidlo 18.8.c má také zajistit dodatečné oddělení mladších vězňů, někdy označovaných jako mladí dospělí, kteří mohou být starší 18 let, ale kteří ještě nejsou připraveni na začlenění mezi ostatní dospělé vězně: to je v souladu s pružnější definicí mladistvých v Minimálních standardních pravidlech OSN týkajících se výkonu soudnictví nad mladistvými (Pekingská pravidla).

Vzhledem k tomu, že se složení vězeňské populace mění, je třeba věnovat pozornost i potřebám ubytování ostatních kategorií vězňů. Zejména starší vězni mohou vyžadovat úpravy standardního vězeňského ubytování a případně být umístěni odděleně od mladších vězňů. Kromě toho vězni, kteří se sami identifikují s pohlavím odlišným od jejich biologického pohlaví, a transgender vězni nemusí zapadat do binárních kategorií mužského a ženského ubytování, a proto vyžadují odlišná opatření.

Uznává se, že rozdělení na různé kategorie vězňů uvedené v pravidle 18.8 nemusí být vždy striktní. Pravidlo 18.9 poskytuje zmírnění přísných požadavků na oddělení vězňů, ale omezuje je na případy, kdy s tím vězni souhlasí. Kromě toho musí být takové uvolnění součástí cílené politiky ze strany úřadů, která je navržena ve prospěch vězňů. Formy oddělení vězňů uvedené v pravidle 18.8 však byly zavedeny za účelem ochrany potenciálně slabších vězňů, jejichž zranitelnost vůči zneužívání stále přetrvává. Odchylka od těchto forem oddělení by neměla být používána jako řešení praktických problémů, jako je přeplněnost věznic.

Při každodenních činnostech nemusí být vždy vhodné spoléhat se striktně na oddělení vězňů podle kategorií. Například může být vhodné oddělit fyzicky vyvinutější vězně do 18 let od mladších, méně fyzicky vyvinutých dětí.

Pravidlo 18.10, které vyžaduje, aby byla používána co nejméně omezující bezpečnostní opatření slučitelná s rizikem útěku vězňů nebo jejich zranění sebe nebo ostatních, rovněž umožňuje vzít v úvahu ochranu společnosti při rozhodování o vhodném ubytování. V tomto ohledu je třeba věnovat zvláštní

³⁴ Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, Ubytovací plocha připadající na jednoho vězně ve vězeňských zařízeních: Standardy Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, 15. prosince 2015 [CPT/Inf (2015) 44], odstavec 7.

pozornost zajištění vhodného ubytování pro starší vězně a tělesně postižené vězně, kteří na jedné straně mohou mít zvláštní potřeby, ale na druhé straně nemusí představovat bezpečnostní riziko.

Hygiena

Pravidlo 19 klade důraz jak na čistotu zařízení, tak na osobní hygienu vězňů. Význam hygieny v zařízeních zdůraznil Evropský soud pro lidská práva, který konstatoval, že nehygienické podmínky, které se často vyskytují v kombinaci s přeplněností věznic, přispívají k celkovému závěru, že došlo k ponižujícímu zacházení: V této souvislosti vycházel soud ze standardů vypracovaných mimo jiné v Evropských vězeňských pravidlech³⁵. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání také poznamenal, že „snadný přístup k řádným sociálním zařízením a udržování dobrých hygienických standardů jsou základními složkami humánního prostředí“³⁶. Evropský soud pro lidská práva často odsuzoval nedostatek vhodného oddělení toalet od obytných prostor. Absence vhodného přístupu k hygienickým zařízením může rovněž vyvolat nedodržení článku 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod³⁷.

Mezi hygienou v zařízení a osobní hygienou existuje souvislost, protože vězeňské orgány musí umožnit vězňům udržovat sebe a své ubikace v čistotě tím, že jim k tomu poskytnou prostředky, jak vyžaduje pravidlo 19. Je důležité, aby úřady převzaly celkovou odpovědnost za hygienu, a to i v celách, kde vězni spí, a aby zajistily, že tyto cely budou při přijímání vězňů čisté. Od všech vězňů lze naopak očekávat, pokud toho jsou schopni, přinejmenším udržovat sebe a své nejbližší okolí v čistotě a pořádku. I když pravidla přímo neřeší vousy, osobní čistota a pořádek zahrnují řádnou péči o vlasy, včetně zastříhování nebo holení vousů, k čemuž musí úřady zajistit vhodné prostředky. Absolutní zákaz pěstování vousů ve vězení by mohl porušit článek 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod³⁸. Hlavy by se však nikdy neměly holit rutinně nebo z disciplinárních důvodů, protože je to ze své podstaty ponižující³⁹.

Evropský soud pro lidská práva zdůraznil, že přístup k řádně vybaveným a hygienickým zařízením má prvořadý význam pro zachování pocitu osobní důstojnosti vězňů. Hygiena a čistota jsou nejen nedílnou součástí respektu, který jednotlivci mají cítit vůči vlastnímu tělu a vůči svým sousedům, s nimiž sdílejí prostory po dlouhou dobu, ale jsou také nezbytné pro zachování zdraví. Skutečně humánní prostředí není podle Evropského soudu pro lidská práva možné bez snadného přístupu k toaletám nebo možnosti udržovat své tělo v čistotě⁴⁰. Hygienická opatření by měla zahrnovat opatření proti napadení hlodavci, blechami, vešmi, štěnicemi a jinou havětí. Mělo by existovat dostatečné a přiměřené zařízení pro dezinfekci, poskytování čisticích prostředků a pravidelná kouřová dezinfekce cel. Taková opatření jsou nepostradatelná pro prevenci kožních onemocnění⁴¹.

Zajištění hygienických potřeb žen uvedených v pravidle 19.7 zahrnuje zajištění toho, aby ženy měly přístup k hygienické ochraně i prostředkům na likvidaci odpadu. Bangkotské pravidlo 5 podrobněji vysvětluje, co je v tomto ohledu požadováno⁴². Rovněž je třeba zajistit, aby se těhotné nebo kojící ženy koupaly nebo sprchovaly častěji než dvakrát týdně.

V rámci hygieny je zvláště důležitý přístup k různým zařízením. Mezi tato zařízení patří sociální zařízení, koupele a sprchy. Takový přístup vyžaduje pečlivou pozornost vězeňských orgánů, aby zajistily, že zařízení jsou k dispozici a že do nich nebude odepřen přístup.

³⁵ *Muršić proti Chorvatsku*, č. 7334/13, rozsudek velkého senátu ze dne 20. října 2016, § 134.

³⁶ 2. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (92)3], odstavec 49.

³⁷ *Szafrański [Szafranski] proti Polsku*, č. 17249/12, rozsudek ze dne 15. prosince 2015.

³⁸ *Biržietis proti Litvě*, č. 49304/09, rozsudek ze dne 14. června 2016.

³⁹ *Viz Jankov [Yankov] proti Bulharsku*, č. 39084/97, rozsudek ze dne 11. prosince 2003.

⁴⁰ *Ananěv [Ananyev] a další proti Rusku*, č. 42525/07 a 60800/08, rozsudek ze dne 10. ledna 2012, § 156.

⁴¹ tamtéž, § 159.

⁴² 10. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2000)13], odstavec 31.

Oblečení a lůžkoviny

Otázky oblečení a lůžkovin úzce souvisejí s otázkami hygieny: nevhodné oblečení a nehygienické lůžkoviny mohou přispět k situaci, která může být považována za odporující článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁴³. Konkrétní ustanovení pravidel 20 a 21 vysvětlují vězeňským orgánům, jaké aktivní kroky je třeba učinit, aby se takové situaci předešlo. Čistota se vztahuje i na požadavek, aby se například spodní prádlo vyměňovalo a pralo tak často, jak to hygiena vyžaduje.

Je třeba podotknout, že pravidlo 20 je třeba číst společně s pravidlem 97, které výslovně dává neodsouzeným vězňům možnost volby nosit vlastní oblečení. Pravidla nestanoví, zda odsouzení vězni mají být nuceni nosit uniformy. Takovou praxi nezakazují ani nepodporují. Pokud jsou však odsouzení vězni nuceni nosit uniformy jakéhokoli druhu, musí splňovat požadavky pravidla 20.2. Evropský soud pro lidská práva rozhodl, že ačkoli požadavek, aby vězni nosili vězeňský oděv, může být považován za zásah do jejich osobní integrity, je založen na legitimním cíli chránit zájmy veřejné bezpečnosti a předcházet narušování veřejného pořádku a trestné činnosti⁴⁴.

Toto pravidlo klade nový důraz na požadovanou důstojnost vězňů s ohledem na poskytované oblečení. Jelikož se toto pravidlo týká všech vězňů, znamená to, že jakékoli uniformy, které mohou být odsouzeným vězňům poskytovány, by neměly být ponižující či znevažující: uniformy, které mají sklon jakkoli zesměšňovat odsouzeného, jsou proto zakázány. Ochrana důstojnosti vězňů je také základem požadavku, aby vězni, kteří jdou mimo věznic, nenesli oblečení, které je identifikuje jako vězně. Když se mají vězni dostavit k soudu, je obzvláště důležité, aby dostali oblečení vhodné pro danou příležitost.

Z požadavku pravidla 20.3, že oděv by měl být udržován v dobrém stavu, vyplývá, že vězni by měli mít k dispozici zařízení na praní a sušení oděvů.

Pravidlo 21 je z velké části samozřejmé. Lůžka a lůžkoviny jsou pro vězně v praxi velmi důležité. „Lůžkoviny“ v tomto pravidle zahrnují rám postele, matraci a ložní prádlo pro každého vězně. Otázka lůžkovin často úzce souvisí s problematikou přeplněnosti věznic. Evropský soud pro lidská práva zdůraznil, že každý vězeň musí mít v cele samostatné místo na spaní⁴⁵.

Stravování

Jednou ze základních funkcí vězeňských orgánů je zajistit, aby vězni dostávali výživná jídla. Evropský soud pro lidská práva považuje poskytování odpovídající výživy za implicitní aspekt povinnosti vězeňských orgánů zajistit zdraví a pohodu vězňů⁴⁶. Změna nadpisu této části z „jídla“ na „stravování“ odráží změnu důrazu. V pravidle není uveden žádný zákaz vlastního stravování, ale tam, kde opatření umožňující vlastní stravování existují, musí být zavedena způsobem, který vězňům umožňuje mít tři jídla denně. V některých zemích vězeňské orgány umožňují vězňům vařit si vlastní jídlo, protože jim to umožňuje přiblížit se pozitivnímu aspektu života ve společnosti. V takových případech poskytují vězňům odpovídající zařízení na vaření a dostatek jídla, aby mohli uspokojit své výživové potřeby.

Pozornost by měla být věnována kulturním a náboženským rozdílům. Odmítnutí poskytnout jednotlivci ve vězení stravu v souladu s jeho náboženskými předpisy může skutečně vést k porušení článku 9 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁴⁷. Odstavec 20 doporučení Výboru ministrů týkajícího se zahraničních vězňů uvádí doporučení, jak lze cizincům poskytovat výživu kulturně vhodným způsobem.

Bangkokské pravidlo 48 zdůrazňuje důležitost „přiměřené a pravidelné stravy“ pro těhotné a kojící ženy, zatímco Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

⁴³ *Ananěv [Ananyev] a další proti Rusku*, č. 42525/07 a 60800/08, rozsudek ze dne 10. ledna 2012, § 159.

⁴⁴ *Nazarenko proti Ukrajině*, č. 39483/98, rozsudek ze dne 29. dubna 2003, § 139.

⁴⁵ *Ananěv [Ananyev] a další proti Rusku*, č. 42525/07 a 60800/08, rozsudek ze dne 10. ledna 2012, § 148.

⁴⁶ *Kadikis proti Lotyšsku (č. 2)*, č. 62393/00, rozsudek ze dne 4. května 2006, § 55.

⁴⁷ *Jakóbski proti Polsku*, č. 18429/06, rozsudek ze dne 7. prosince 2012.

zdůrazňuje, že „je třeba vynaložit veškeré úsilí, aby byly splněny specifické stravovací potřeby těhotných vězeňkyň, kterým by měla být nabídnuta strava s vysokým obsahem bílkovin, bohatá na čerstvé ovoce a zeleninu“⁴⁸.

Pravidlo 22.2 nyní výslovně ukládá vnitrostátním orgánům povinnost začlenit požadavky na výživnou stravu do vnitrostátního práva. Tyto požadavky mají odrážet nutriční potřeby různých skupin vězňů. Jakmile budou takovéto specifické standardy zavedeny, vnitřní inspekční systémy i vnitrostátní a mezinárodní orgány dohledu mají základ pro určení, zda jsou výživové potřeby vězňů plněny způsobem, který vyžaduje zákon.

Právní poradenství

Toto pravidlo se zabývá právem na právní poradenství, které mají všichni vězni. Takové poradenství, jak zdůrazňuje pravidlo Nelsona Mandely 61, závisí na tom, zda je vězňům poskytnuta přiměřená příležitost, čas a zařízení, aby mohli navštívit právního poradce a komunikovat a konzultovat s ním. Právní poradenství se může týkat jak trestních, tak občanskoprávních sporů, jakož i dalších záležitostí, jako je sepsání závěti. Co přesně je považováno za právní poradenství a kdo může být považován za právního poradce, se může v jednotlivých státech mírně lišit a nejlépe to upravuje vnitrostátní právo.

Pravidlo 23 je navrženo tak, aby poskytlo praktickou podstatu právu vězňů na právní poradenství. Pravidlo 23.3 nařizuje vězeňským orgánům pomáhat tím, že vězně na právní pomoc upozorní. Měli by se také snažit usnadnit přístup k právnímu poradenství jinými způsoby, například poskytováním psacích potřeb vězňům, aby si mohli dělat poznámky, a uhrazením poštovního za dopisy právníkům, pokud si ho sami nemohou dovolat⁴⁹. V pravidle 98 jsou zdůrazněny zvláštní potřeby neodsouzených vězňů, pokud jde o právní poradenství a zařízení k jejich využití.

Pravidlo 23.4 vyžaduje, aby vězeňské orgány usnadnily poskytování právního poradenství zajištěním jeho důvěrnosti. Právo na přístup vězňů k důvěrnému právnímu poradenství a důvěrné korespondenci s právníky je ustáleno a bylo uznáno Evropským soudem pro lidská práva v dlouhé řadě rozhodnutí⁵⁰. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání se domnívá, že návštěvy právníků vězňů by neměly podléhat požadavku na povolení ani omezení, pokud jde o jejich trvání a četnost⁵¹. Existují různé způsoby, jak toho lze v praxi dosáhnout. Například vězeňské normy již dlouho určují, že schůzky mezi vězni a jejich právníky by se měly konat sice pod dohledem, ale nikoli v doslechu vězeňských pracovníků (viz pravidlo Nelsona Mandely 61). To může být stále nejlepším řešením pro zajištění přístupu k důvěrnému právnímu poradenství, ale lze hledat i další způsoby, jak dosáhnout stejného výsledku. Rovněž by měly být vyvinuty zvláštní metody pro zajištění důvěrnosti právní korespondence. Pokud taková korespondence probíhá elektronicky, je důvěrnost stejně důležitá. Jakákoli omezení této důvěrnosti mohou být učiněna pouze soudním orgánem, jak vyžaduje pravidlo 23.5. Omezení jsou oprávněná pouze tehdy, kdy slouží k předcházení závažné trestné činnosti nebo závažnému narušení bezpečnosti a ostrahy věznic⁵². Pokud soudní orgán výjimečně omezí důvěrnost komunikace s právními poradci v jednotlivém případě, měly by být uvedeny konkrétní důvody omezení a vězni by měly být poskytnuty písemně. Soudní rozhodnutí o omezení důvěrnosti musí podléhat přezkumu. Z hlediska práva na spravedlivý proces podle článku 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod navíc sledování kontaktů vězňů s jejich obhájcem zasahuje do práv na obhajobu a lze jej ospravedlnit pouze velmi pádnými důvody⁵³.

⁴⁸ 10. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2000)13], odstavec 26.

⁴⁹ Viz *Cotlet proti Rumunsku*, č. 38565/97, rozsudek ze dne 3. června 2003.

⁵⁰ Viz zejména věc *Golder proti Spojenému království*, č. 4451/70, rozsudek ze dne 21. února 1975, a *Silver a další proti Spojenému království*, č. 5947/72 a další, rozsudek ze dne 25. března 1983.

⁵¹ Zpráva srbské vládě o návštěvě Srbska, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 1. až 11. února 2011 [CPT/Inf (2012) 18], odstavec 93.

⁵² Viz *Peers proti Řecku*, č. 28524/95, rozsudek ze dne 19. dubna 2001, § 84, a *A. B. proti Nizozemsku*, č. 37328/97, rozsudek ze dne 29. ledna 2002, § 83.

⁵³ *Lanz proti Rakousku*, č. 24430/94, rozsudek ze dne 31. ledna 2002, § 52.

Pravidlo 23.6 má vězňům pomoci tím, že jim umožní přístup k právním dokumentům, které se jich týkají. Pokud z důvodu bezpečnosti a pořádku není přijatelné povolit jim uchovávat tyto dokumenty ve svých celách, měla by být přijata opatření, která zajistí, že k nim budou mít během běžné pracovní doby přístup.

Styk s vnějším světem

Ztráta svobody by neměla znamenat ztrátu kontaktu s vnějším světem. Naopak všichni vězni mají na nějaký takový kontakt nárok a vězeňské orgány by se měly snažit vytvořit podmínky, které jim umožní jej co nejlépe udržovat. Tradičně se tento kontakt uskutečňoval prostřednictvím dopisů, telefonátů a návštěv, ale vězeňské orgány by měly dbát na skutečnost, že moderní technologie nabízejí nové způsoby elektronické komunikace. S postupujícím vývojem se také objevují nové techniky jejich ovládání a může být možné je používat způsoby, které neohrožují bezpečnost nebo zabezpečení. Kontakt s vnějším světem je zásadně důležitý pro potlačení potenciálně škodlivých účinků uvěznění (viz další odstavce 22 a 23 doporučení Rec(2003)23 Výboru ministrů o přístupu vězeňské správy k odsouzeným na doživotí a jiným dlouhodobým trestům). Pravidlo 99 objasňuje, že neodsouzeným vězňům by mělo být rovněž umožněno udržovat kontakt s vnějším světem a že případná omezení v takovém kontaktu by měla být zvláště pečlivě nastavena.

Odkaz na rodiny by měl být vykládán volně tak, aby zahrnoval kontakt s osobou, se kterou vězeň navázal vztah srovnatelný se vztahem se členem rodiny, i když tento vztah nebyl formalizován. Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva je existence či neexistence „rodinného života“ v podstatě otázkou skutečnosti závisující na existenci úzkých osobních vazeb⁵⁴.

Článek 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod uznává, že každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života a korespondence, a pravidlo 24 lze chápat tak, že stanoví povinnosti, které musí vězeňské orgány zajistit, aby tato práva byla respektována v přirozeně omezujících podmínkách vězení. Patří sem také návštěvy, protože jsou zvláště důležitou formou komunikace. V této souvislosti Evropský soud pro lidská práva zdůraznil, že nezbytnou součástí práva vězňů na respektování rodinného života je, aby jim vězeňské orgány umožňovaly udržovat kontakt s jejich blízkou rodinou nebo jim v tom v případě potřeby pomáhaly⁵⁵. Jakékoli omezení v tomto ohledu musí být v souladu se zákonem, musí sledovat legitimní cíl a být přiměřené, jak vyžaduje čl. 8 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Aby byly dodrženy meze stanovené v čl. 8 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ohledně zasahování do výkonu tohoto práva orgánem veřejné moci, měla by být omezení komunikace minimální. Je třeba dbát na to, aby se minimalizovaly zvláštní obtíže a prodlení, s nimiž se setkávají vězni, kteří potřebují komunikovat v cizím jazyce. Pravidlo 24.2 zároveň uznává, že komunikace může být omezena a monitorována pro účely vnitřního pořádku, bezpečnosti a zabezpečení věznice (viz obecná diskuse o těchto pojmech v části IV). Může být také nutné omezit komunikaci proto, aby byly splněny potřeby pokračujícího vyšetřování trestných činů, aby se zabránilo páchání další trestné činnosti a aby byly chráněny oběti trestných činů. Omezení z těchto důvodů by měla být uplatňována se zvláštní opatrností, protože vyžadují rozhodnutí o záležitostech, které jsou často mimo znalosti běžného provozu vězeňských orgánů. Před provedením omezení z těchto důvodů může být dobrou zásadou vyžadovat soudní příkazy. Monitorování by také mělo být přiměřené hrozbě, kterou určitá forma komunikace představuje, a nemělo by být používáno jako nepřímý způsob omezování komunikace. Tyto zásady jsou zohledněny v odstavci 3 Pokynů pro vězeňské a probační služby týkajících se radikalismu a násilného extremismu přijatých Výborem ministrů dne 2. března 2016. Stanoví, že „jakýkoli dohled nebo omezení kontaktů by měly být přiměřené posuzovanému riziku a prováděny při plném respektování mezinárodních norem lidských práv a vnitrostátního práva a v souladu s pravidlem 24 Evropských vězeňských pravidel“.

⁵⁴ *Paradiso a Campanelli proti Itálii*, č. 25358/12, rozsudek velkého senátu ze dne 24 ledna 2017, § 140–141.

⁵⁵ *Chorošenko [Khoroshenko] proti Rusku*, č. 41418/04, rozsudek velkého senátu ze dne 30. června 2015, § 106.

Důležitá jsou také pravidla, podle kterých jsou omezení ukládána: musí být jasně formulována „v souladu se zákonem“, jak vyžaduje čl. 8 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a nesmí být ponechána na uvážení vězeňské správy⁵⁶. Příslušný zákon totiž musí dostatečně jasně stanovit rozsah a způsob výkonu diskreční pravomoci svěřené orgánům v tomto ohledu⁵⁷. Omezení musí být nejméně rušivé s ohledem na hrozbu, která jej odůvodňuje. Lze tedy například zkontrolovat korespondenci, aby se zjistilo, že neobsahuje zakázané předměty, ale je možné ji číst pouze v případě, že existuje konkrétní důvod si myslet, že její obsah je nezákonný. Návštěvy by například neměly být zakázány, pokud představují hrozbu ohledně bezpečnosti, ale mělo by se uplatnit úměrné zvýšení dohledu nad nimi. Navíc, aby bylo možné ospravedlnit omezení, musí být hrozba prokazatelná; například uvalení cenzury na neomezenou dobu není přijatelné. V praxi se omezení budou lišit v závislosti na konkrétním typu komunikace. Dopisy, a s moderní technologií i telefonní hovory, je snadné kontrolovat. Elektronická komunikace, jako jsou e-maily, stále představuje vyšší bezpečnostní riziko a může být omezena na malou kategorii vězňů. Bezpečnostní rizika se mohou měnit, a proto k tomu pravidla nestanoví konkrétní pokyny.

Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře vysvětlil, že určitá míra kontroly korespondence vězňů není sama o sobě neslučitelná s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Při posuzování přípustného rozsahu takové kontroly by se však neměla přehlížet skutečnost, že možnost psát a přijímat dopisy je někdy jediným spojením vězňů s vnějším světem. Posouzení přiměřenosti zásahu závisí na povaze příslušné korespondence. Evropský soud pro lidská práva se například domnívá, že potřeba důvěrnosti je zásadní, pokud jde o korespondenci vězně s právníkem týkající se zamýšleného nebo probíhajícího řízení, zejména pokud se taková korespondence týká nároků a stížností proti vězeňským orgánům. To, že taková korespondence podléhá běžné kontrole, zejména ze strany orgánů, které mohou mít na jejím předmětu přímý zájem, není v souladu se zásadami důvěrnosti a profesního tajemství v rámci vztahů mezi advokátem a jeho klientem. Evropský soud pro lidská práva rovněž dbá na přesnou povahu zásahu v daném případě⁵⁸.

Další konkrétní meze omezení jsou obsaženy v pravidle 24.2, jehož cílem je zajistit, aby i vězňům, kteří podléhají omezením, byl stále umožněn určitý kontakt s vnějším světem. Pro vnitrostátní právo může být dobrou politikou stanovit minimální počet návštěv, dopisů a telefonních hovorů, které musí být vždy povoleny. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání uvedl, že všichni vězni by měli mít nárok na návštěvy v délce alespoň jedné hodiny každý týden a měli by mít přístup k telefonu alespoň jednou týdně (v to nepočítaje kontakty s jejich právníkem či právníky). Dále pak využití moderních technologií (jako jsou bezplatné služby Voice over Internet Protocol (VoIP)) může pomoci vězňům udržovat kontakt se svými rodinami a dalšími osobami⁵⁹. Kromě toho by měly být návštěvy bez omezení fyzického kontaktu pravidlem a návštěvy s omezením fyzického kontaktu výjimkou pro všechny právní kategorie vězňů. Každé rozhodnutí o uložení návštěvy s omezením fyzického kontaktu musí být vždy dobře podloženo a odůvodněné a musí být založeno na individuálním posouzení potenciálního rizika, které vězeň představuje⁶⁰. Omezení návštěv nebo způsobu, jakým probíhají, například kontaktu při návštěvě, by neměla být ukládána z jiných důvodů než z důvodů uvedených v pravidle 24.2. Tato omezení by měla být minimální a na co nejkratší dobu nezbytnou k dosažení jejich cíle.

⁵⁶ Viz *Labita proti Itálii*, č. 26772/95, rozsudek ze dne 6. dubna 2000.

⁵⁷ *Enea proti Itálii*, č. 74912/01, rozsudek velkého senátu ze dne 17. září 2009, § 143.

⁵⁸ *Jefimenko [Yefimenko] proti Rusku*, č. 152/04, rozsudek ze dne 12. února 2013, § 143–145.

⁵⁹ Viz 26. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2017) 5], odstavec 59.

⁶⁰ Mimo jiné zpráva vládě Bosny a Hercegoviny o návštěvě Bosny a Hercegoviny, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 5. až 11. prosince 2012 [CPT/Inf (2013) 25], odstavec 53.

Některé druhy komunikace nesmí být zakázány vůbec. Není divu, že Evropský soud pro lidská práva věnoval zvláštní pozornost pokusům o omezení korespondence s tímto soudem, což může vést k porušení článků 8 a 34 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁶¹. Pravidlo 24.3 upřesňuje, že vnitrostátní právo by mělo stanovit, že taková komunikace bude povolena stejně jako komunikace například s vnitrostátním ombudsmanem a vnitrostátními soudy, jakož i s Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání a s Evropským soudem pro lidská práva.

Zvláštní význam návštěv nejen pro vězně, ale také pro jejich rodiny je zdůrazněn v pravidle 24.4. Odstavec 17 doporučení CM/Rec(2018)5 Výboru ministrů členským státům týkajícího se dětí s uvězněnými rodiči stanoví, že dětem by mělo být normálně umožněno navštěvovat uvězněného rodiče do týdne po jejich uvěznění a následně pravidelně a často. V zásadě stanoví, že „návštěvy vhodné pro děti by měly být povoleny jednou týdně, s kratšími a častějšími návštěvami u velmi malých dětí, podle potřeby“. Pokud je to možné, intimní rodinné návštěvy by měly trvat dlouhou dobu, například 72 hodin, jak je tomu v mnoha zemích východní a severní Evropy. Takto dlouhé návštěvy umožňují vězňům intimní vztahy se svými partnery⁶².

Pravidlo 24.5 klade na vězeňské orgány pozitivní závazek usnadňovat spojení s vnějším světem. Jedním ze způsobů, jak toho lze dosáhnout, je zvážit umožnění dočasného opuštění vězení ve smyslu pravidla 24.7 pro všechny vězně kvůli humanitárním důvodům. Evropský soud pro lidská práva konstatoval, že to musí být umožněno z důvodu pohřbu blízkého příbuzného v případech, kdy nehrozí útěk vězně⁶³. Humanitární důvody k dočasnému opuštění vězení mohou zahrnovat rodinné záležitosti, jako je narození dítěte.

Zvláštní pozornost je v pravidle 24.6, pravidle 24.8 a pravidle 24.9 věnována zajištění toho, aby vězni dostávali základní informace o své blízké rodině a aby se základní informace o vězních dostaly k těm osobám mimo vězení, pro něž jsou tyto informace důležité. Vězňům by měla být v případě potřeby poskytována pomoc při sdělování těchto informací, zejména, ale nikoli výhradně jejich dětem a jejich pečovatelům: viz odstavec 14 doporučení CM/Rec(2018)5 Výboru ministrů členským státům týkajícího se dětí s uvězněnými rodiči. Toto pravidlo se snaží najít obtížnou rovnováhu, která musí být zachována mezi tím, že vězňům dává právo oznamovat určité okolnosti blízkým osobám ve vnějším světě, uložením povinnosti vězeňským orgánům, aby tak za určitých okolností učinily, a uznáním práva vězňů na to, aby informace o nich nebyly dostupné, pokud si nepřejí, aby byly zveřejněny. Pokud se vězni dostávají do věznice z vlastní vůle, nikoli po zatčení, není nutné, aby vězeňské orgány informovaly jejich rodiny o jejich přijetí.

Pravidlo 24.10 se zabývá aspektem kontaktu s vnějším světem, který souvisí se schopností přijímat informace, což je součástí práva na svobodu projevu zaručeného článkem 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. To se může týkat i přístupu k moderním (informačním) technologiím⁶⁴.

Pravidlo 24.11 je inovací v Evropských vězeňských pravidlech, která má zajistit, aby vězeňské orgány respektovaly rozšířené uznání volebního práva, které nyní Evropský soud pro lidská práva vězňům přiznává⁶⁵. I zde mohou a měly by vězeňské orgány sehrát zprostředkovatelskou roli a neztěžovat vězňům hlasování ve volbách⁶⁶. Toto pravidlo vychází z dřívější rezoluce (62) 2 o volebních, občanských a sociálních právech vězňů uvedených v kapitole B, odstavcích 5 a 6:

⁶¹ *Jefimenko [Yefimenko] proti Rusku*, č. 152/04, rozsudek ze dne 12. února 2013, a *Cano Moya proti Španělsku*, č. 3142/11, rozsudek ze dne 11. října 2016.

⁶² Viz dále *Dickson proti Spojenému království*, č. 44362/04, rozsudek velkého senátu ze dne 4. prosince 2007, a *Chorošenko [Khoroshenko] proti Rusku*, č. 41418/04, rozsudek velkého senátu ze dne 30. června 2015, § 106.

⁶³ *Ploski proti Polsku*, č. 26761/95, rozsudek ze dne 12. listopadu 2002.

⁶⁴ *Jankovskis proti Litvě*, č. 21575/08, rozsudek ze dne 17. ledna 2017.

⁶⁵ Viz *Hirst proti Spojenému království* (č. 2), č. 74025/01, rozsudek ze dne 30. března 2004; viz také *Scoppola proti Itálii* (č. 3), č. 126/05, rozsudek velkého senátu ze dne 22. května 2012, a *Ančugov a Gladkov [Anchugov a Gladkov] proti Rusku*, č. 11157/04 a 15162/05, rozsudek ze dne 4. července 2013.

⁶⁶ *Iwanczuk proti Polsku*, č. 25196/94, rozsudek ze dne 15. listopadu 2001.

„Pokud zákon umožňuje voličům hlasovat bez osobní návštěvy volební místnosti, bude osoba zbavená svobody toto právo mít, pokud nebyla zbavena práva volit zákonem nebo soudním příkazem. Vězeň, kterému je povoleno volit, musí dostat možnosti informovat se o situaci, aby mohl své právo uplatnit.“

Pravidlo 24.12 se snaží udržet rovnováhu v této vysoce kontroverzní oblasti komunikace u vězňů. Svoboda projevu je pravidlem, ale orgány veřejné moci mohou svobodu projevu omezit ve smyslu čl. 10 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁶⁷. Použití termínu „veřejný zájem“ umožňuje zakázat takovou komunikaci z jiných důvodů, než které se týkají obav o vnitřní bezpečnost a zabezpečení. Mezi ně patří omezení s cílem chránit integritu obětí, jiných vězňů nebo personálu. Pojem „veřejný zájem“ však bude třeba vykládat poměrně úzce, aby nedošlo k narušení toho, co vězňům toto pravidlo umožňuje.

Vězeňský režim

Pravidlo 25 zdůrazňuje, že vězeňské orgány by se neměly soustředit pouze na specifická pravidla, jako jsou pravidla týkající se práce, vzdělávání a cvičení, ale měly by přezkoumat celkový vězeňský režim všech vězňů, aby se ujistily, že splňuje základní požadavky lidské důstojnosti. Tyto činnosti by měly pokrývat období běžného pracovního dne. Je nepřijatelné držet vězně v jejich celách například 23 z 24 hodin. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání zdůraznil, že cílem by mělo být zajistit, aby všichni vězni (neodsouzení i odsouzení) mohli strávit přiměřenou část dne (tj. osm a více hodin) mimo své cely a věnovat se cílevědomé činnosti různé povahy (práce, nejlépe s profesní hodnotou, vzdělání, sport, rekreace a sdružování⁶⁸).

Zvláštní pozornost by měla být věnována zajištění toho, aby vězni, kteří nepracují, jako například vězni, kteří překročili důchodový věk, byli udržováni v činnosti jinými způsoby.

Toto pravidlo také konkrétně odkazuje na sociální potřeby vězňů, a tím dává vězeňským orgánům impuls k tomu, aby se postaraly o vícero sociální potřeby vězňů, a to buď prostřednictvím vězeňské služby, nebo orgánu sociální péče v rámci jiných částí státního systému. Konkrétně pravidlo odkazuje na potřebu poskytovat podporu vězňům, mužům i ženám, kteří mohli být tělesně, duševně nebo sexuálně zneužíváni.

Je také třeba poznamenat, že pravidlo 101 umožňuje neodsouzeným vězňům požádat o uplatňování režimu pro odsouzené vězně.

Práce

Je třeba poznamenat, že práci neodsouzených vězňů upravuje pravidlo 100 a práci odsouzených vězňů pravidlo 105. Umístění pravidla 26 do obecné části představuje zásadní odklon od předchozí praxe, protože práce byla historicky pojímána jako něco, co je dostupné pouze odsouzeným vězňům (a povinné pouze pro ně). Nyní je široce uznáváno, že neodsouzení vězni mají také nárok na práci. Ustanovení pravidla 26 se vztahují na všechny typy práce vykonávané vězni, ať už se jedná o neodsouzené vězně, kteří se pro práci rozhodnou, nebo odsouzené vězně, kteří mohou být k práci nuceni.

Pravidlo 26.1 nově zdůrazňuje, že žádná práce vykonávaná vězňem by neměla být trestem. Pravidlo je navrženo proti zjevnému potenciálnímu zneužití. Místo toho by měl být zdůrazněn pozitivní aspekt práce. Pracovní příležitosti nabízené vězňům by měly odpovídat současným pracovním standardům a metodám a měly by fungovat v rámci moderních systémů řízení a výrobních procesů. Rovněž by měla být přijata nezbytná bezpečnostní opatření⁶⁹. Je důležité, jak obecně uvádí pravidlo 26.4, aby ženy měly přístup k zaměstnání všeho druhu a nebyly omezovány na formy práce tradičně považované za vhodné pro ženy. Práce by měla mít široce rozvojovou funkci pro všechny vězně: stejnou funkci plní požadavek, aby jim pokud možno umožňovala zvyšovat svou schopnost vydělávat.

⁶⁷ *Nilsen proti Spojenému království*, č. 36882/05, rozhodnutí ze dne 9. března 2010.

⁶⁸ Viz 25. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2016) 10], odstavec 58.

⁶⁹ *Gorgiev proti „Bývalé jugoslávské republice Makedonii“*, č. 26984/05, rozsudek ze dne 19. dubna 2012.

Zásada normalizace, která je obsažena v pravidle 5, slouží jako základ pro řadu podrobností týkajících se práce uvedených v pravidle 26. Například ustanovení týkající se bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, pracovní doby i zapojení do vnitrostátních systémů sociálního zabezpečení by měla odpovídat tomu, co platí pro pracovníky mimo vězení. Tento přístup navazuje na přístup přijatý rezolucí Res(75)25 Výboru ministrů pro vězeňskou práci. Stejný přístup by měl vést k určení výše odměn pro vězně. Všem vězňům by v ideálním případě měla být vyplácena mzda, která odpovídá platům ve společnosti jako celku.

Pravidlo 26 také obsahuje ustanovení, která mají zabránit zneužívání vězeňské práce. Pravidlo 26.8 je tedy navrženo tak, aby zajistilo, že motiv zisku nevede k tomu, aby byl ignorován pozitivní příspěvek, který má práce přinést k výcviku vězňů a normalizaci jejich života ve vězení.

Pravidla 26.11 a 26.12 upravují problematiku přidělování a spoření výdělků vězňů. Evropský soud pro lidská práva rozhodl, že opatření, ve kterém bylo vězňům výslovně povoleno používat polovinu svých peněz, ale neměli přístup ke druhé polovině, která byla během jejich uvěznění umístěna do zvláštního fondu, nebylo nepřiměřeným zásahem do jejich vlastnických práv podle článku 1 Protokolu č. 1. Evropský soud pro lidská práva tím zdůraznil, že státy mají v těchto záležitostech široký prostor pro uvážení a že mají právo zavést vhodná schémata zajišťující opětovné začlenění vězňů do společnosti po jejich propuštění⁷⁰. Naproti tomu forma povinného spoření, která by mohla poškozovat majetkové zájmy vězňů, by byla v rozporu s článkem 1 Protokolu č. 1⁷¹.

Pravidlo 26.16 uznává, že zatímco práce může tvořit klíčovou součást denní rutiny vězňů, neměla by být vyžadována za současného vyloučení jiných činností. Z nich je konkrétně zmíněno vzdělávání, ale nezbytnou součástí režimu konkrétního vězně může být též kontakt s ostatními, jako například s orgány sociální péče.

Cvičení a rekreační činnost

Je důležité zdůraznit, podobně jako zdůrazňuje pravidlo 27, že všichni vězni, včetně těch, kterým byl uložen kázeňský trest, potřebují cvičení a rekreaci, ačkoli tyto činnosti by neměly být povinné. Příležitosti pro cvičení a rekreaci musí být dostupné všem vězňům, nikoli pouze jako součást léčebného programu nebo výcvikového programu pro odsouzené vězně. To je v souladu se Standardními minimálními pravidly OSN pro zacházení s vězni, která se zabývají cvičením a sportem. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání zdůrazňuje význam cvičení pro všechny vězně⁷². Jedna hodina denně fyzického cvičení je minimum, které by se mělo vztahovat na všechny vězně, kteří nemají zajištěný dostatek pohybu během své práce. Vybavení pro venkovní cvičení by mělo být dostatečné, aby umožnilo vězňům fyzicky se namáhat⁷³. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání rovněž doporučuje, aby byla cvičiště vybavena přístřeškem proti nepříznivému počasí a ochranou před sluncem a místem k odpočinku⁷⁴.

Evropský soud pro lidská práva také rozhodl, že vězňům musí být umožněna alespoň jedna hodina cvičení pod širým nebem denně, nejlépe jako součást širšího programu činností mimo celu, přičemž je třeba mít na paměti, že venkovní zařízení pro cvičení by měla být přiměřeně prostorná, a pokud je to možné, poskytnout úkryt před nepřízní počasí. To je v souladu s dalšími mezinárodními pravidly, podle kterých

⁷⁰ *Michał Korgul proti Polsku*, č. 36140/11, rozsudek ze dne 21. března 2017, § 51–56.

⁷¹ *Siemaszko a Olszyński [Siemaszko a Olszyński] proti Polsku*, č. 60975/08 a 35410/09, rozsudek ze dne 13. září 2016.

⁷² [CPT/Inf (92)3], odstavec 47.

⁷³ Zpráva švédské vládě o návštěvě Švédska, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 9. až 18. června 2009 [CPT/Inf (2009) 34], odstavec 48.

⁷⁴ Zpráva vládě Spojeného království o návštěvě Spojeného království, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 17. až 28. prosince 2012 [CPT/Inf (2014) 11], odstavec 39; zpráva albánské vládě o návštěvě Albánie, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 10. až 21. května 2010 [CPT/Inf (2012) 11], odstavec 53.

by vězni měli mít možnost trávit přiměřenou část dne mimo své cely cílevědomou činností různého charakteru, a to prací, rekreací, vzděláváním⁷⁵.

Zajištění možností fyzického cvičení by mělo být doplněno rekreačními příležitostmi, aby byl život ve vězení co nejnornálnější. Organizace sportu a rekreace poskytuje ideální příležitost pro zapojení vězňů do důležitého aspektu vězeňského života a pro rozvoj jejich sociálních a mezilidských dovedností. Je to také příležitost, při které mohou vězni uplatnit své právo sdružovat se. Toto právo je chráněno článkem 11 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a přestože je ve vězeňském kontextu přísně omezeno požadavky pořádku, není zcela zakázáno (viz také komentář k pravidlu 52.3 v části IV).

Pravidlo 27.5 obsahuje ustanovení pro vězně, kteří potřebují fyzické cvičení specializované povahy, například vězni, kteří byli zraněni, mohou vyžadovat dodatečná cvičení ke zpevnění ochablých svalů.

Vzdělávání

Toto pravidlo obecně upravuje vzdělávání všech vězňů. O dalších aspektech vzdělávání odsouzených vězňů pojednává pravidlo 106. Vězeňské orgány by měly věnovat zvláštní pozornost vzdělávání mladých vězňů a osob se speciálními vzdělávacími potřebami, jako jsou vězni cizího původu, vězni s postižením a další. To je v souladu s doporučením č. Rec(89)12 Výboru ministrů o vzdělávání ve věznicích, které se konkrétně týká vzdělávacích potřeb všech vězňů. Pravidlo zdůrazňuje, že je důležité, aby vězeňské orgány zajistily vzdělání vězňům, kteří mají zvláštní vzdělávací potřeby, a integrovala zajištění vzdělávání do vzdělávacího systému ve společnosti. Je také důležité, aby v případech, kdy vězni získávají ve věznici formální kvalifikaci, osvědčení o této kvalifikaci neuvádělo, kde byla kvalifikace získána.

Knihovna by měla být vnímána jako zařízení pro všechny vězně a jako důležitý zdroj rekreace. Má též klíčové místo v zajišťování vzdělávání ve věznici. Přiměřeně vybavená knihovna by měla obsahovat knihy v různých jazycích, ve kterých vězni čtou. Měla by také obsahovat právní materiály, včetně kopií Evropských vězeňských pravidel a podobných nástrojů, jakož i nařízení platná pro věznici, s nimiž se vězni mohou seznámit. Mezi další materiály, které mohou být dostupné v knihovně, patří elektronicky uložené informace.

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání

Vězeňská pravidla dosud považovala místo, které má ve vězení náboženství, za bezproblémové a omezovala se na pozitivní ustanovení o tom, jak nejlépe organizovat náboženský život ve vězení. Nárůst vězňů se silnými náboženskými názory v některých zemích však vyžaduje zásadovější přístup a také pozitivní požadavek.

Pravidlo 29.1 má za cíl uznat náboženskou svobodu i svobodu myšlení a svědomí, jak vyžaduje článek 9 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Pravidlo 29.2 přidává pozitivní závazek na vězeňské orgány, aby pomáhaly při výkonu náboženství a při praktikování své víry. V tomto ohledu je třeba podniknout různé kroky. Pravidlo 22 již vyžaduje, aby při rozhodování o stravě vězňů byly brány v úvahu náboženské preference. Pokud je to proveditelné, musí být v každé věznici zajištěna místa pro bohoslužby a shromáždění pro vězně všech náboženských vyznání a přesvědčení. Pokud je ve věznici dostatečný počet vězňů stejného náboženství, měl by být zaměstnán schválený představitel tohoto náboženství. Pokud to počet vězňů odůvodňuje a podmínky dovolují, mělo by toto zaměstnání být na plný úvazek. Těmto schváleným představitelům by mělo být umožněno konat pravidelné bohoslužby a náboženské činnosti a provádět soukromé pastorační návštěvy vězňů, kteří praktikují jejich náboženství. Přístup ke schválenému představiteli náboženství by neměl být odmítnut žádnému vězni. Pokud se tak nestane, může být porušen článek 9 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁷⁶. Zásada ochrany svobody náboženského vyznání vězňů byla rovněž nastíněna v odstavci 2 Pokynů pro vězeňské a probační služby týkajících se radikalismu a násilného

⁷⁵ *Muršić proti Chorvatsku*, č. 7334/13, rozsudek velkého senátu ze dne 20. října 2016, § 133.

⁷⁶ *Mozer proti Moldavské republice a Rusku*, č. 11138/10, rozsudek velkého senátu ze dne 23. února 2016, § 197–198.

extremismu, přijatých Výborem ministrů dne 2. března 2016. Odstavec 23 těchto pokynů dodává, že pokud je to možné, vězni by měli mít možnost jít v době, která odpovídá jejich náboženským požadavkům. Odstavce 24 a 25 těchto pokynů poskytují další pokyny týkající se vhodných náboženských představitelů a zajištění přiměřeného prostoru a zdrojů, aby se mohli setkávat s vězni v soukromí a pořádat kolektivní bohoslužby.

Pravidlo 29.3 poskytuje záruky, které zajistí, že vězni nebudou v náboženské oblasti vystaveni tlaku. Je třeba se vyhnout proselytizaci. Skutečnost, že se těmito záležitostmi zabývá obecná část, zdůrazňuje požadavek, že náboženská praxe by neměla být vnímána primárně jako součást vězeňského programu, ale jako záležitost obecného zájmu všech vězňů.

Informovanost

Toto pravidlo zdůrazňuje důležitost informování vězňů o všech jejich právech a povinnostech, včetně těch, které jsou obsaženy v takzvaném „vnitřním řádu“. To by mělo být provedeno v jazyce a vysvětleno způsobem, kterému budou rozumět. V tomto ohledu mohou být užitečné technologické pomůcky, včetně úvodního videa, stejně jako podpora od ostatních vězňů.

Je také třeba podniknout kroky k zajištění toho, aby vězni byli i nadále řádně informováni. Vězni se nebudou zajímat pouze o materiální a formální podmínky svého uvěznění, ale také o průběh svého případu, a pokud budou odsouzeni, o to, kolik času si ještě musí odpykat a zda mají nárok na předčasné propuštění. Z tohoto důvodu je důležité, aby vězeňská správa vedla o těchto záležitostech spis, do něhož mohou vězni nahlížet. Pro lepší pochopení zacházení s vězni by jejich rodiny měly mít přístup k pravidlům a předpisům, které určují zacházení s jejich nejbližšími příbuznými.

Majetek vězňů

Ochrana majetku vězňů, včetně peněz, hodnotných předmětů a dalšího vlastnictví, je něco, co může v praxi způsobit potíže, protože vězni jsou vystaveni riziku, že jim bude jejich majetek odcizen. Pravidlo 31 obsahuje podrobné postupy, které je třeba dodržovat od přijetí do věznice, aby se tomu zabránilo. Tyto postupy také slouží k ochraně zaměstnanců před obviněním, že si mohli přivlastnit majetek patřící vězňům. Pravidlo také vězňům umožňuje, s výhradou omezení, nakupovat nebo jinak získávat zboží, které mohou ve vězení potřebovat. V případě jídla nebo pití viz také povinnost úřadů zajistit vězňům přiměřenou výživu ve smyslu pravidla 22.

Přemísťování vězňů

Vězni jsou zvláště zranitelní při převážení mimo věznici. V souladu s tím pravidlo 32 poskytuje záruky na ochranu vězňů, kteří jsou přemísťováni. Význam tohoto pravidla posílilo Parlamentní shromáždění Rady Evropy v rezoluci 2266 (2019) „Ochrana lidských práv při převozu vězňů“ [*Protecting human rights during transfers of prisoners*] ze dne 1. března 2019.

Přemísťování vězňů by mělo být chápáno tak, že zahrnuje vězně, kteří jsou převáženi do jiné země, protože tito vězni jsou zvláště zranitelní.

Pravidlo 32.1 se zaměřuje na právo na soukromí, které mají vězni ve smyslu článku 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, protože jejich soukromí může být během přemísťování snadno narušeno. Vězeňské orgány jsou proto povinny věnovat zvláštní pozornost tomu, aby zajistily, aby vězni byli co nejméně vystaveni pohledu veřejnosti.

Pravidlo 32.2 stanoví zásady, jimiž se řídí podmínky, kterým by vězni měli být vystaveni během přemísťování, v podstatě stejným způsobem jako pravidlo 18 pojednává o podmínkách ubytování. V roce 2018 vydal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání informační list, který shrnuje konkrétní standardy, jež v tomto ohledu přijal⁷⁷. Tyto standardy specifikují, že jednotlivé kóje používané pro přepravu vězňů by nikdy neměly být menší než 0,6 metrů čtverečních v případě krátkých cest a měly by být „mnohem větší“ v případě cest delších. Při společné

⁷⁷ „Přeprava osob omezených na svobodě“ [CPT/Inf(2018) 24].

přepравě by každý vězeň měl mít k dispozici alespoň 0,4 metrů čtverečních osobního prostoru v případě krátkých cest a alespoň 0,6 metrů čtverečních v případě delších cest. Standardy Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání specifikují další praktická opatření, jako například, že vozidla musí mít sedadla, na kterých mohou vězni odpočívat, a že noční vlaky musí mít odpovídající lůžka a lůžkoviny. Zdůrazněn je také význam sociálního zařízení a pravidelných zastávek při přepravě po silnici. Celkovým poselstvím Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání je, že důstojnost přepravovaných vězňů by měla být vždy respektována.

Neadekvátní podmínky během přepravy mohou být nelidské a ponižující, a tudíž porušovat článek 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁷⁸. Evropský soud pro lidská práva shledal, že k silné domněnce porušení dochází, když jsou osoby zbavené svobody přepravovány v dopravních prostředcích, kde je k dispozici méně než 0,5 metrů čtverečních prostoru na osobu. To platí bez ohledu na to, zda je prostor omezený počtem společně přepravovaných osob zbavených svobody nebo konstrukcí kóje. Mezi další faktory, které mohou přispět ke zjištění, že byl porušen článek 3, patří nízký strop a nedostatečné větrání v přepravním vozidle. K porušení může vést i omezený přístup k pitné vodě, jídlu nebo toaletám při dlouhých cestách⁷⁹.

Pravidlo 32.3 je specificky navrženo tak, aby zajistilo, že vězni nebudou vykořisťováni tím, že by jejich přeprava závisela na jejich schopnosti za ni zaplatit. Výjimky mohou existovat, pokud se vězni rozhodnou zapojit do občanskoprávních žalob. Pravidlo rovněž stanoví, že veřejné orgány zůstávají odpovědné za bezpečnost vězňů při jejich přepravě.

Propouštění vězňů

Toto pravidlo uznává, že otázka propouštění vězňů se netýká pouze odsouzených vězňů. Je důležité, aby vězni, kteří nemohou být dále legálně vězněni, byli neprodleně propuštěni⁸⁰. Různé kroky, které je třeba podniknout ve smyslu pravidla 33, jsou navrženy tak, aby zajistily, že všem vězňům, včetně neodsouzených, bude poskytnuta pomoc při přechodu z vězení do života ve společnosti.

Ženy

Toto pravidlo bylo přidáno do Evropských vězeňských pravidel v roce 2006, aby se zabývalo skutečností, že vězeňkyně jsou ve vězeňském systému menšinou a mohou být snadno diskriminovány. Je navrženo tak, aby zajistilo více než pouhé postavení negativní diskriminace mimo zákon a aby upozornilo úřady na skutečnost, že v tomto ohledu musí podniknout i pozitivní kroky.

Aby byl přístup k zacházení s ženami ve vězení v souladu s mezinárodním vývojem, bylo toto pravidlo v roce 2019 doplněno o pravidlo 34.1. Toto dodatečné pravidlo odráží přístup Pravidel OSN pro zacházení s vězněnými ženami a ne vazební opatření pro pachatelky (bangkokská pravidla), která byla přijata v roce 2010. Bangkokská pravidla obsahují komplexní pokyny pro zacházení s vězeňkyněmi. Neexistuje pro ně přímý evropský ekvivalent. Bangkokská pravidla je třeba mít na paměti, pokud vyvstanou problémy konkrétně se týkající zacházení se ženami, na což se Evropská vězeňská pravidla nevztahují.

K genderově citlivým politikám patří navrhování vězeňských zařízení tak, aby naplňovaly specifické potřeby žen. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání⁸¹ stanoví řadu dalších otázek, které by měly být řešeny při vytváření politik citlivých z hlediska rovnosti žen a mužů.

Klíčovým přínosem pravidla 34 je, že dosažení v podstatě rovného zacházení se ženami ve věznicích může vyžadovat, aby úřady podnikly pozitivní kroky na pomoc ženám, které by nezbytně nemusely podniknout pro všechny vězně. Tyto kroky nejsou v rozporu se zásadou nediskriminace zakotvenou v

⁷⁸ *Chudorov [Khudoyorov] proti Rusku*, č. 6847/02, rozsudek ze dne 08. listopadu 2005, § 112–120.

⁷⁹ *Tomov a další proti Rusku*, č. 18255/10 a další, rozsudek ze dne 9. dubna 2019, § 125.

⁸⁰ *Quinn proti Francii*, č. 18580/91, rozsudek ze dne 22. března 1995.

⁸¹ Informační přehled Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání: „Ženy ve věznicích“ [CPT/Inf(2018) 5].

pravidle 13 a uskutečňují se s cílem uvést ji do praxe. Ženy mohou být znevýhodněny, protože jsou ve vězeňském systému menšinou a jsou relativně izolované. Pozitivní kroky proto mohou zahrnovat vymýšlení strategií boje proti této izolaci. Podobně ustanovení v pravidle 26.4, že v typu poskytované práce nesmí docházet k diskriminaci na základě pohlaví, musí být doplněno pozitivními iniciativami, které zajistí, že ženy nebudou v praxi stále diskriminovány v tomto ohledu tím, že jsou ubytovány v malých věznicích, kde se nabízí méně práce nebo méně zajímavá práce.

Požadavek na přizpůsobení vězeňského režimu pro vězeňkyně je vyjádřen obecně, aby bylo možné nápaditě vyvinout řadu pozitivních opatření. Jedna oblast je však obzvlášť výrazná, a to je uznáno v pravidle 34.2. U vězeňkyň je zvláště pravděpodobné, že v době před uvězněním utrpěly tělesné, duševní nebo sexuální zneužívání. Jejich specifické potřeby v tomto ohledu jsou zdůrazněny navíc k obecné pozornosti, kterou je třeba věnovat všem takovým vězňům v pravidle 25.4. Obdobný důraz na potřeby žen v tomto ohledu nacházíme také v pravidle 30.b doporučení Rec(2003)23 Výboru ministrů k přístupu vězeňské správy k odsouzeným na doživotí a jiným dlouhodobým trestům. Kromě toho pravidlo 34.2 uznává, že v praxi ženy často nesou primární břemeno péče o děti a další členy rodiny.

Je důležité si uvědomit, že specifické potřeby žen se týkají široké škály problémů a neměly by být vnímány primárně jako lékařská záležitost. Uvědomění si specifických potřeb žen znamená nevytvářet si žádné domněnky o jakémkoli riziku, které může jednotlivec ve věznici představovat. V Evropských vězeňských pravidlech a jejich komentářích jsou uvedeny hygienické potřeby žen, potřeby těhotenství a mateřství a zdravotní péče, ale tento výčet potřeb by neměl být považován za vyčerpávající. Zajištění práv obsažených v Evropských vězeňských pravidlech pro vězeňkyně vyžaduje další pozitivní kroky ve všech oblastech, které zohledňují široce odlišné potřeby žen ve všech aspektech vězeňského života. Bangkotské pravidlo 50 stanoví, že ženy, jejichž malé děti jsou s nimi ve vězení, by měly mít co nejvíce příležitostí trávit s nimi čas.

V případech, kdy jsou ženy převezeny do vnějších zařízení, by se s nimi mělo zacházet důstojně i tam. Není přijatelné, aby například rodily připoutané k posteli nebo nábytku. Další meze používání omezovacích prostředků, která se vztahují i na ženy, lze nalézt v pravidle 68 Evropských vězeňských pravidel.

Umístění dětí

Toto pravidlo je navrženo v první řadě k tomu, aby se děti nedostaly do věznic, které jsou považovány za zařízení pro věznění dospělých. Děti jsou definovány podle článku 1 Úmluvy OSN o právech dítěte jako všechny osoby mladší 18 let.

Evropská vězeňská pravidla jako celek jsou navržena tak, aby řešila především způsob držení dospělých ve věznici. Pravidla nicméně zahrnují do své působnosti i děti, které jsou drženy ve vazbě nebo po výkonu trestu v jakémkoli zařízení. Na ochranu takových dětí ve vězení se tedy pravidla též vztahují. To je důležité, protože děti jsou i nadále drženy v „obyčejných“ věznicích, i když je tato praxe všeobecně uznávána jako nežádoucí. Kromě toho tato pravidla, ačkoli jsou zaměřena na dospělé, mohou nabídnout užitečné obecné údaje o minimálních standardech, které by se měly vztahovat i na děti v jiných institucích.

Vzhledem k tomu, že děti představují výjimečně zranitelnou skupinu, vězeňské orgány by měly zajistit, aby režimy uplatňované na děti zbavené svobody dodržovaly příslušné zásady stanovené v Úmluvě OSN o právech dítěte a další ochranu uvedenou v doporučení CM/Rec(2008)11 Výboru ministrů členským státním o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele, na které se vztahují sankce nebo opatření. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání stanoví, jak by se mělo zacházet s mladistvými zbavenými svobody, kteří jsou podezřelí nebo odsouzeni z trestného činu. Kromě toho, že mají být speciálně navržena pro mladistvé, měla by detenční zařízení pro mladistvé nabízet prostředí a režimy, které nejsou podobné věznicím a jsou přizpůsobené jejich potřebám. Zvláštní důraz je kladen na pečlivý nábor a školení personálu, jehož součástí by měli být i specializovaní pedagogové, psychologové a sociální pracovníci⁸². Jak doporučení, tak i pokyny Evropského

⁸² Viz 24. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2015) 1], odstavce 101 až 132.

výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání by se měly vztahovat na všechny děti ve věznicích.

Další vodítka lze hledat ve specializovaných mezinárodních pravidlech, jako jsou Minimální standardní pravidla OSN týkající se výkonu soudnictví nad mladistvými a Pravidla OSN na ochranu mladistvých zbavených svobody (takzvaná havanská pravidla, přijatá v rezoluci Valného shromáždění 45/113 ze dne 14. prosince 1990). Evropský soud pro lidská práva klade zvláštní důraz na zdravotní péči a léčbu poskytovanou dětem zbaveným svobody⁸³.

Pravidlo 35.4 uvádí obecnou zásadu, že děti by měly být umístěny ve věznicích odděleně od dospělých. Umožňuje přitom výjimku pro zajištění nejlepšího zájmu dítěte. V praxi však bývá obvykle v nejlepším zájmu dětí, aby byly umístěny odděleně. Ve vzácných případech, kdy tomu tak není, například když je ve vězeňském systému velmi málo dětí, je třeba podniknout pečlivé kroky k tomu, aby děti nebyly vystaveny riziku zneužívání ze strany dospělých vězňů. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání se domnívá, že když jsou nezletilí výjimečně umístěni ve věznicích pro dospělé, měli by být vždy ubytováni odděleně od dospělých v samostatném oddělení. Dále by do tohoto oddělení neměli mít dospělí vězni přístup. Výbor však uznává, že mohou existovat argumenty ve prospěch účasti mladistvých na činnostech mimo celu s dospělými vězni za přísné podmínky, že je zajištěn odpovídající dohled personálu. K takovým situacím dochází například tehdy, když je v zařízení velmi málo mladistvých pachatelů nebo pouze jeden; je třeba podniknout kroky k tomu, aby se zabránilo de facto umístění mladistvých do samovazby⁸⁴.

Děti

Zda by mělo být dětem umožněno zůstat ve věznicích s jedním z rodičů, a pokud ano, na jak dlouho, je obtížná otázka. V ideálním případě by rodiče dětí neměli být uvězněni, ale to není vždy možné.

Zde přijatým řešením je zdůraznit, že určujícím faktorem by měl být nejlepší zájem dítěte. Tato zásada byla zopakována v bangkokském pravidle 49 a vyplývá z článku 3 Úmluvy o právech dítěte. Rodičovská autorita matky, pokud jí nebyla odebrána, by však měla být uznána, stejně jako otceva. Je třeba zdůraznit, že pokud děti zůstávají ve věznicích, nemají být považováni za vězně. Zachovávají si všechna práva dětí ve svobodné společnosti. Prostředí poskytované pro výchovu dětí ve věznicích musí být co nejbližší prostředí dětí podobného věku mimo věznic (bangkokské pravidlo 51.2).

V pravidle není stanovena žádná horní hranice pro věk, kterého mohou děti dosáhnout, než budou muset opustit rodiče ve vězení. Existují značné kulturní rozdíly v tom, jaká by taková věková hranice měla být. Potřeby jednotlivých dětí se navíc enormně liší a může být v zájmu konkrétního dítěte, aby zůstal s rodičem ve věznicích nad rámec právní normy. Pokud jde o děti ve vězení, Evropský soud pro lidská práva zdůraznil, opíraje se o mezinárodní standardy a svou vlastní judikaturu, že hlavní zásadou ve všech případech musí být nejlepší zájem dítěte. Evropský soud pro lidská práva zdůraznil, že úřady mají povinnost vytvořit přiměřené podmínky pro to, aby tyto zájmy byly brány v potaz v praxi, a to i ve věznicích⁸⁵.

Odstavce 34–40 doporučení CM/Rec(2018)5 Výboru ministrů členským státům týkajícího se dětí s uvězněnými rodiči obsahují další podrobné pokyny k zacházení s dětmi umístěnými ve věznicích spolu s rodičem. Patří mezi ně podpora pro těhotné vězeňkyně a zajištění, aby mohly rodit mimo věznic, pokud je to možné. Narození dětí takových matek by mělo být neprodleně zapsáno a jejich rodné listy by neměly uvádět, že se narodily ve věznicích (viz také pravidlo Nelsona Mandely 28). Vazba mezi těmito dětmi a jejich rodičem, který je vězněm, by měla být podporována a děti by měly mít přístup k podobné úrovni služeb a podpory, jaké jsou dostupné ve společnosti.

⁸³ *Blochín [Blokhin] proti Rusku*, č. 47152/06, rozsudek velkého senátu ze dne 23. března 2016, § 138.

⁸⁴ Viz 24. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2015) 1], odstavec 102.

⁸⁵ *Kornejkova a Kornejkov [Korneykova a Korneykov] proti Ukrajině*, č. 56660/12, rozsudek ze dne 24. března 2016, § 129–132.

Cizí státní příslušníci

Pravidlo 37 odráží rostoucí význam problémů týkajících se cizinců v evropských věznicích tím, že je začleňuje do samostatného pravidla. Vztahuje se na neodsouzené i odsouzené vězně.

Vězeňské orgány by si měly dávat pozor na obecné problémy, kterým čelí vězni, kteří jsou cizími státními příslušníky, protože mohou mít specifické potřeby, které se liší od potřeb vězeňské populace v dané zemi a které vyžadují další opatření, která by jim měla pomáhat. Pokud jsou jejich primární sociální vazby se zemí původu, mělo by se jim pomáhat je udržovat. Pokud však mají rodinné a jiné vazby v zemi, kde jsou vězněni, měly by být také zachovány. Celkově vzato by nemělo docházet k diskriminaci zahraničních vězňů.

Pravidlo 37.1 vyžaduje, aby vězeňské orgány přijaly pozitivní opatření k zajištění toho, aby se s cizími vězni v praxi nezacházelo hůře než s ostatními vězni. Potřeby cizích vězňů musí být uspokojeny a jejich kulturní identita musí být respektována, aby bylo zajištěno v podstatě rovné zacházení se všemi vězni. Přestože je vždy nutné brát v úvahu individuální okolnosti, vězni, kteří jsou cizími státními příslušníky, mohou například čelit jazykové bariéře mezi nimi a vězeňským personálem. Pozitivní kroky k překonání této bariéry by mohly zahrnovat usnadnění tlumočnických služeb, aby se zajistilo, že vězni nebudou stále více izolováni nebo frustrováni z nemožnosti sdělit personálu své potřeby. Další podrobnosti o tom, jak se vypořádat s potřebami takových vězňů, jsou uvedeny v doporučení CM/Rec(2012)12 Výboru ministrů členským státům týkajícím se zahraničních vězňů a v pravidle Nelsona Mandely 62. Pravidlo 37.2 se zaměřuje na specifické potřeby zahraničních vězňů udržovat a rozvíjet vztahy s vnějším světem. Tato zásada je obsažena v pravidle 24, které je obecně použitelné, ale má zvláštní význam pro zahraniční vězně, protože mohou být vězněni v zemi, odděleni od svých blízkých přátel a příbuzných. Další pokyny viz odstavec 22 doporučení CM/Rec(2012)12 Výboru ministrů členským státům týkajícího se zahraničních vězňů.

Pravidla 37.2–5 jsou v souladu s Vídeňskou úmluvou o konzulárních stycích. Základní zásadou je, že cizí státní příslušníci mohou zvláště potřebovat pomoc v případě, kdy pravomoc je uvěznit uplatňuje jiný stát než jejich vlastní. Tuto pomoc mají poskytovat zástupci jejich země. Vězeňský personál by také měl vzít na vědomí, že zahraniční vězni mohou splnit podmínky pro předání podle Evropské úmluvy o předávání odsouzených osob nebo na základě bilaterálních ujednání, a měli by takové vězně o této možnosti informovat (viz odstavec 25 doporučení Rec(2003)23 Výboru ministrů o přístupu vězeňské správy k odsouzeným na doživotí a jiným dlouhodobým trestům).

Evropský soud pro lidská práva zdůraznil, že článek 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod vyžaduje, aby zahraniční vězni měli určitý kontakt se svými rodinami, alespoň prostřednictvím telefonických rozhovorů a příležitostných návštěv v případech, kdy je nemožné nebo velmi obtížné organizovat pravidelné návštěvy⁸⁶. Pokud je to možné, měla by být technologická řešení zvažována jako další prostředek umožňující zahraničním vězňům navázat kontakt se svými rodinami v zahraničí. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání vyzval vnitrostátní orgány, aby zahraničním vězňům usnadnily přístup k telefonu a ověřily situaci, pokud jde o náklady na mezinárodní telefonní spojení a možnost levnější hlasové komunikace⁸⁷. Zahraničním vězňům by dále měly být poskytnuty jasné informace o pobytových záležitostech⁸⁸. Pokud jde o zacházení s nimi a jejich potřeby, je třeba rozlišovat mezi usazenými a neusazenými cizími státními příslušníky.

Pravidlo 37.8 vyžaduje, aby bylo u zahraničních vězňů uvažováno o předčasném propuštění, jakmile k tomu jsou způsobilí, což je zásada, která je zdůrazněna v odstavci 6 doporučení CM/Rec(2012)12 Výboru ministrů členským státům týkajícího se zahraničních vězňů. Je třeba podniknout kroky k zajištění

⁸⁶ *Labaca Larrea a další proti Francii*, č. 56710/13, rozhodnutí ze dne 7. února 2017.

⁸⁷ Zpráva chorvatské vládě o návštěvě Chorvatska, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 4. až 14. května 2007 [CPT/Inf (2008) 29], odstavec 97.

⁸⁸ Zpráva vládě Spojeného království o návštěvě Spojeného království uskutečněné Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 17. až 28. prosince 2012 [CPT/Inf (2014) 11], odstavec 86.

toho, aby uvěznění nebylo nepřiměřeně prodlužováno průtahy souvisejícími s dokončením imigračního statusu zahraničního vězně. Aby se zahraničním vězňům usnadnil po propuštění návrat do společnosti, musí být přijata praktická opatření k poskytnutí vhodných dokumentů a identifikačních dokladů jako pomoc při cestování (doporučení CM/Rec(2012)12 Výboru ministrů členským státům týkající se zahraničních vězňů, odstavce 6, 36.1 a 36.2).

Etnické nebo jazykové menšiny

Pravidlo 38, které je novým pravidlem zavedeným v roce 2006, se zabývá stále rozmanitější vězeňskou populací v Evropě. Požadavkům etnických a jazykových menšin je třeba věnovat zvláštní pozornost stejným způsobem, jakým jsou zvažovány kulturní a jazykové potřeby zahraničních vězňů (doporučení CM/Rec(2012)12 Výboru ministrů členským státům týkající se zahraničních vězňů). Neposkytnutí účinného ošetření vězňům, kteří nejsou schopni komunikovat s ošetřujícím personálem kvůli jazykové bariéře, může způsobit, že jejich věznění bude shledáno ponižujícím, což je v rozporu s článkem 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁸⁹.

Zaměstnanci věznic musí být vnímaví ke kulturním zvyklostem různých menšin, aby nedocházelo k nedorozuměním. V tomto ohledu je důležité školení zaměstnanců v oblasti kulturní citlivosti.

ČÁST III

Zdraví

Zdravotní péče

Pravidlo 39 bylo do Evropských vězeňských pravidel poprvé zavedeno v roce 2006. Vychází z článku 12 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, který stanoví „právo každého na dosažení nejvyšší dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví“. Vedle tohoto základního práva, které se vztahuje na všechny osoby, mají vězni v důsledku svého statusu další záruky. Když stát zbavuje lidi svobody, přebírá odpovědnost za péči o jejich zdraví, a to jak z hlediska vězeňských podmínek, tak z hlediska individuální léčby, která může být nezbytná. Vězeňská správa má povinnost nejen zajistit účinný přístup vězňů k lékařské péči, ale také vytvořit podmínky, které podporují pohodu vězňů i vězeňského personálu. Vězni by neměli opouštět věznici v horším stavu, než v jakém do ní nastupovali. Týká se to všech aspektů vězeňského života, ale především zdravotní péče.

Tato zásada je posílena doporučením č. Rec(98)7 Výboru ministrů členským státům týkajícím se etických a organizačních aspektů zdravotní péče ve věznicích a také Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, zejména v jeho 3. obecné zprávě⁹⁰. Odstavec 31 doporučení CM/Rec(2012)12 Výboru ministrů týkajícího se zahraničních vězňů poskytuje další pokyny k přístupu, který je třeba přijmout ke zdravotní péči o zahraniční vězně. Bangkotská pravidla 10 až 18 zdůrazňují aspekty zdravotní péče, které jsou zvláště důležité pro ženy.

Evropský soud pro lidská práva rozhodl, že článek 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ukládá státu povinnost chránit fyzické blaho osob zbavených svobody mimo jiné tím, že jim poskytne nezbytnou lékařskou péči. Nedostatek vhodné lékařské péče tak může představovat nelidské nebo ponižující zacházení, což je v rozporu s článkem 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁹¹. Navíc faktory, které negativně ovlivňují zdraví vězňů, jako je pasivní kouření, mohou být považovány za přispívající k nepřijatelným vězeňským podmínkám⁹².

⁸⁹ *Rooman proti Belgii*, č. 18052/11, rozsudek velkého senátu ze dne 31. ledna 2019.

⁹⁰ 3. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (93) 12].

⁹¹ *Blochín [Blokhin] proti Rusku*, č. 47152/06, rozsudek velkého senátu ze dne 23. března 2016, § 138.

⁹² *Florea proti Rumunsku*, č. 37186/03, rozsudek ze dne 14. září 2009.

Organizace vězeňské zdravotní péče

Pokud má země účinnou národní zdravotní službu pro lidi, kteří nemají žádný jiný přístup ke zdravotní péči, nejúčinnějším způsobem zavedení pravidla 40 je, že tato služba by měla být také odpovědná za poskytování zdravotní péče ve věznici. Pokud tomu tak není, pak by mělo existovat co nejužší propojení mezi vězeňskými poskytovateli zdravotní péče a poskytovateli zdravotních služeb mimo věznici. Nejen, že to umožní kontinuitu léčby, ale také to umožní vězňům a personálu těžit z širšího vývoje v léčebných postupech, v profesních standardech a ve vzdělávání.

Doporučení č. Rec(98)7 Výboru ministrů požaduje, aby „zdravotní politika ve vězení byla integrována do vnitrostátní zdravotní politiky a byla s ní slučitelná“. Je to nejen v zájmu vězňů, ale i v zájmu zdraví celé populace, zejména s ohledem na politiku týkající se infekčních nemocí, které se mohou šířit z věznic do širší společnosti.

Právo vězňů na plný přístup ke zdravotnickým službám dostupným v celé zemi je potvrzeno zásadou 9 Základních zásad OSN pro zacházení s vězni. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání rovněž klade velký důraz na právo vězňů na rovnocennou zdravotní péči⁹³. Důležitou zásadou je také to, že vězni by měli mít přístup ke zdravotní péči zdarma (pravidlo Nelsona Mandely 24). Řada zemí má velké potíže s poskytováním zdravotní péče na vysoké úrovni široké populaci. I za těchto okolností mají vězni nárok na nejlepší možnou zdravotní péči, a to bezplatně. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání prohlásil, že ani v dobách vážných ekonomických potíží nemůže nic zbavit stát jeho odpovědnosti zajistit životní potřeby těm, které zbavil svobody. Dal jasně najevo, že k životním potřebám patří dostatečné a vhodné zdravotnické potřeby⁹⁴.

Evropský soud pro lidská práva konstatoval, že pro určení přiměřenosti lékařské pomoci pouhá skutečnost, že vězně prohlíží lékař a je jim předepsána určitá forma léčby, automaticky nevede k závěru, že byla lékařská pomoc přiměřená. Vězeňské orgány musí také zajistit, aby: 1) byl veden komplexní záznam o zdravotním stavu vězňů a jejich léčbě během doby, kdy jsou ve vězení; 2) diagnóza a péče byly rychlé a přesné, a 3) pokud to vyžaduje povaha zdravotního stavu, byl dohled pravidelný a systematický a zahrnoval komplexní terapeutickou strategii zaměřenou na odpovídající léčbu zdravotních problémů vězňů nebo prevenci jejich zhoršení, spíše než jejich řešení pouze na symptomatickém základě. Vězeňské orgány musí rovněž prokázat, že byly vytvořeny nezbytné podmínky pro to, aby byla předepsaná léčba v praxi dodržována⁹⁵.

Nic v těchto pravidlech nebrání státu, aby vězňům umožnil poradit se s vlastním lékařem na vlastní náklady. Pravidlo Nelsona Mandely 118 stanoví, že neodsouzeným vězňům, kteří žádají o ošetření u svých vlastních lékařů nebo zubních lékařů, to musí být umožněno, pokud k tomu mají přiměřené důvody.

Lékařský a zdravotnický personál

Základním požadavkem pro zajištění toho, aby vězni měli kdykoli v případě potřeby přístup ke zdravotní péči, je, aby v každé věznici byl ustanoven lékař. Uvedený lékař by měl být plně kvalifikovaným lékařem. Ve velkých věznicích by měl působit dostatečný počet lékařů na plný úvazek. V každém případě by měl být vždy k dispozici lékař pro řešení naléhavých zdravotních záležitostí. Tento požadavek je potvrzen v doporučení č. Rec(98)7 Výboru ministrů týkajícím se etických a organizačních aspektů zdravotní péče ve věznicích.

Kromě lékařů by měl ve věznici být další vhodně kvalifikovaný zdravotnický personál. V některých východoevropských zemích poskytují lékařskou pomoc a péči také zdravotníci (paramedici), kteří jsou

⁹³ 3. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (93) 12], odstavce 30–77.

⁹⁴ Viz například zpráva moldavské vlády o návštěvě Moldavské republiky, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 10. až 22. června 2001 [CPT/Inf (2002) 11].

⁹⁵ *Blochín [Blokhin] proti Rusku*, č. 47152/06, rozsudek velkého senátu ze dne 23. března 2016, § 137.

podřízení lékaři. Další důležitou skupinou jsou řádně vyškolené zdravotní sestry. V roce 1998 zveřejnila Mezinárodní rada sester prohlášení, v němž se mimo jiné uvádí, že národní asociace zdravotních sester by měly poskytovat vězeňským sestřím přístup k důvěrným radám, poradenství a podpoře⁹⁶.

Při jednání s vězni by lékaři měli uplatňovat stejné profesní zásady a pravidla, jaké by uplatňovali při práci mimo věznic. Tuto zásadu potvrdila Mezinárodní rada vězeňských lékařských služeb [*International Council of Prison Medical Services*], když schválila Athénskou přísahu [*Oath of Athens*], která stanoví, že zdravotníci, kteří pracují ve věznicích, by se měli „snažit poskytovat nejlepší možnou zdravotní péči těm, kteří jsou vězněni ve věznicích z jakýchkoli důvodů, a to bez předsudků a v rámci naší příslušné profesní etiky“. Vyžaduje to také první ze zásad lékařské etiky OSN, která se váže k roli zdravotnického personálu, zejména lékařů, při ochraně vězňů a zadržovaných před mučením a jiným krutým, nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním. Pravidlo Nelsona Mandely 32 stanoví, že vztah mezi veškerým zdravotnickým personálem a vězni by se měl „řídit stejnými etickými a profesními standardy, jaké platí pro pacienty na svobodě“.

Povinnosti lékařského personálu

V souladu s doporučením č. Rec(98)7 Výboru ministrů týkajícím se etických a organizačních aspektů zdravotní péče ve věznicích jsou povinnosti vězeňských lékařů založeny na myšlence, že by měli poskytovat náležitou lékařskou péči a poradenství všem vězňům, za které jsou klinicky odpovědní. Kromě toho se klinické hodnocení zdraví vězňů musí řídit výhradně lékařskými kritérii (viz také pravidlo Nelsona Mandely 32.1(a)).

Pravidlo 42 objasňuje, že práce lékaře začíná, jakmile je jakákoli osoba přijata do věznice. Existuje několik důležitých důvodů, proč by vězni měli být při prvním přijetí do věznice lékařsky vyšetřeni. Takové vyšetření:

- umožní zdravotnickému personálu identifikovat jakékoli stávající zdravotní potíže a zajistit poskytnutí vhodné léčby,
- umožní poskytovat náležitou podporu těm, kteří mohou trpět následky vysazení drog,
- pomůže identifikovat jakékoli stopy násilí, které vězni mohli utrpět před svým nástupem do věznice, a
- umožní vyškolenému personálu posoudit duševní stav vězně a poskytnout vhodnou podporu těm, kteří mohou být náchylní k sebepoškození.

Vyšetření bude zjevně nepotřebné pouze tehdy, pokud jej nebude vyžadovat zdravotní stav vězně ani potřeby veřejného zdraví.

Podrobnosti o všech zaznamenaných zraněních by měly být předány příslušným orgánům.

Po tomto úvodním vyšetření by měl lékař prohlížet všechny vězně tak často, jak to jejich zdravotní stav vyžaduje. To je zvláště důležité u vězňů, kteří mohou trpět duševním onemocněním nebo mít mentální postižení, kteří mají abstinenci příznaky z vysazení drog nebo alkoholu nebo kteří jsou z důvodu svého uvěznění pod zvláštním stresem. Doporučení č. Rec(98)7 Výboru ministrů obsáhle odkazuje na péči o vězně s problémy souvisejícími s alkoholem a drogami a upozorňuje na doporučení Kooperační skupiny Rady Evropy pro boj proti zneužívání drog a nezákonnému obchodování s drogami (Skupina Pompidou). Podle Evropského soudu pro lidská práva by měla být vězňům poskytnuta vhodná léčba abstinenci příznaků, které jsou důsledkem zneužívání návykových látek⁹⁷.

V několika evropských zemích existují skutečné obavy z šíření infekčních chorob, jako je tuberkulóza (TBC). Jedná se o ohrožení zdraví jak vězňů, tak vězeňského personálu a také celé společnosti. Lékaři

⁹⁶ Role zdravotní sestry v péči o vězně a zadržované osoby, Mezinárodní rada sester, 1998.

⁹⁷ *McGlinchey a další proti Spojenému království*, č. 50390/99, rozsudek ze dne 29. dubna 2003; *Wenner proti Německu*, č. 62303/13, rozsudek ze dne 1. září 2016.

pracující ve věznicích musí být zvláště ostražití, když vyšetřují osoby, které byly nově přijaty do věznic, aby identifikovali všechny, které mají nakažlivou nemoc. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání se domnívá, že všichni nově příchozí vězni by měli podstoupit systematické testování na tuberkulózu a dobrovolné testování na HIV a hepatitidu B a C do 24 hodin od nástupu do věznic⁹⁸. Prevence přenosných nemocí by se mohla dále zlepšit poskytováním informací vězňům o způsobech přenosu a poskytováním vhodných prostředků ochrany analogických těm, které se používají ve společnosti obecně⁹⁹.

Když jsou věznice přeplněné nebo je tam špatná hygiena, musí existovat také program pravidelného testování. Měl by existovat program pro léčbu vězňů trpících takovými nemocemi. Pokud je to nutné z klinických důvodů, je také třeba učinit opatření k izolaci vězňů kvůli nim samotným i pro bezpečnost ostatních osob. Doporučení č. Rec(98)7 Výboru ministrů navrhuje, aby bylo vězňům a personálu nabídnuto očkování proti hepatitidě B.

V posledních letech bylo zjištěno, že stále více vězňů jsou nositeli viru HIV. Neexistuje žádné klinické odůvodnění pro automatickou segregaci takových vězňů: viz doporučení č. Rec(93)6 Výboru ministrů členským státům o vězeňských a kriminologických aspektech kontroly přenosných nemocí, včetně AIDS a souvisejících zdravotních problémů ve věznici. Doporučení č. Rec(98)7 Výboru ministrů tento bod podporuje a také zdůrazňuje, že test na HIV by měl být prováděn pouze se souhlasem dotyčného vězně a anonymně. Směrnice Světové zdravotnické organizace (směrnice WHO o infekci virem HIV a nemoci AIDS ve věznicích, Ženeva, 1993) zcela jasně stanoví, že testování na virus HIV by nemělo být povinné a vězni infikovaní virem HIV by neměli být odděleni od ostatních, pokud nejsou nemocní a nepotřebují specializovanou lékařskou péči.

Pravidlo 42.2 stanoví, že pokud je vězeň propuštěn před dokončením léčby, je důležité, aby lékař navázal kontakt s lékařskými službami mimo věznici, aby vězeň mohl pokračovat v léčbě po propuštění. To je důležité zejména tam, kde propuštěný vězeň trpí nakažlivou chorobou, jako je tuberkulóza či HIV, nebo kde duševní nebo fyzická nemoc nebo vada může bránit úspěšnému začlenění vězně do společnosti.

Pravidlo 42.3.a stanoví, že lékaři vyšetřující vězně by měli dodržovat běžná pravidla lékařského tajemství. Pravidlo 42.3.c také stanoví, že lékaři by měli zaznamenat a oznámit příslušným orgánům jakékoli náznaky, že s vězni mohlo být zacházeno násilně. Mezi těmito dvěma povinnostmi může být rozpor. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání zdůraznil, že zásada lékařského tajemství se nesmí stát překážkou pro hlášení lékařských důkazů svědčících o špatném zacházení. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání upřednostňuje automatickou ohlašovací povinnost pro zdravotnické pracovníky pracující ve věznicích, která platí „bez ohledu na přání dotyčné osoby“¹⁰⁰ (viz také pravidlo Nelsona Mandely 32.1.c). Vězni by měli být, pokud možno, chráněni před odvetnými opatřeními, které mohou z takového oznámení vyplynout. Pravidlo Nelsona Mandely 34 navrhuje zavést „náležité procesní záruky“, které by měly být dodržovány, aby se zabránilo vystavení vězňů „předvídatelnému riziku újmy“. Viz také standardy Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹⁰¹.

⁹⁸ Viz například zpráva vládě „Bývalé jugoslávské republiky Makedonie“ o návštěvě Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) v „Bývalé jugoslávské republice Makedonii“ ve dnech od 6. do 12. prosince 2016, CPT/Inf (2017) 30 | Oddíl: 7/11 a také 26. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, CPT/Inf(2017)5-část | Oddíl: 5/5.

⁹⁹ Zpráva lotyšské vládě o návštěvě Lotyšska, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 12. až 22. dubna 2016 [CPT/Inf (2017) 16], odstavec 87.

¹⁰⁰ 23. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2013)29], odstavec 77.

¹⁰¹ Viz také „Jev zastrašování a odvety: hlavní výzva pro práci Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání“, 24. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2015) 1], odstavce 41 až 46.

Pravidlo 43.1 klade povinnost pečovat o tělesné i duševní zdraví vězňů přímo na lékaře. To znamená, že klinická rozhodnutí lékaře by neměla být nelékařským vězeňským personálem přehlížena nebo ignorována (viz také pravidlo Nelsona Mandely 27.2).

Pravidlo 43 jako celek znamená, že jednotliví vězni mají právo na pravidelný, důvěrný přístup k příslušné úrovni lékařské konzultace, která je rovnocenná s úrovní, která je dostupná v občanské společnosti. Podmínky, za kterých jsou vězni dotazováni na zdraví, by měly odpovídat podmínkám, které platí v občanské lékařské praxi. Pokud je to možné, měly by se konat ve vhodně vybavených konzultačních místnostech. Je nepřijatelné, aby konzultace probíhaly se skupinami vězňů nebo za

přítomnosti jiných vězňů nebo nelékařského personálu. Během lékařských prohlídek by vězni normálně neměli být spoutáni ani fyzicky odděleni od lékaře.

Za žádných okolností by od nich nemělo být požadováno, aby sdělovali ostatním zaměstnancům své důvody, proč vyhledali konzultaci, ani když jim musí předložit žádost o přístup k lékaři. Postupy pro vyhledání zdravotní konzultace by měly být vězňům objasněny při přijetí do věznice.

Zdravotní záznamy jednotlivých vězňů by měly zůstat pod kontrolou lékaře a neměly by být zveřejněny bez předchozího písemného souhlasu vězně. V některých zemích spadají vězeňské zdravotní služby do působnosti poskytování veřejné zdravotní péče. Kromě výhod uvedených výše tato opatření také pomáhají jasně stanovit, že lékařské záznamy nejsou součástí obecných vězeňských záznamů. Pravidlo Nelsona Mandely 26.1 ukládá „službě zdravotní péče“ povinnost „připravovat a udržovat přesné, aktuální a důvěrné individuální lékařské záznamy o všech vězních“.

Všichni vězni by měli mít přístup ke svým lékařským záznamům, pokud o to požádají. Pravidlo 26.2 zdůrazňuje, že když je vězeň přemístěn do nové věznice, lékařské záznamy by měly být přeneseny.

Léčba poskytovaná na základě konzultace a diagnózy by měla být taková, aby byla v nejlepším zájmu konkrétního vězně. Lékařské posudky a léčba by měly vycházet z potřeb jednotlivých vězňů, nikoli z potřeb vězeňské správy. Doporučení č. Rec(98)7 Výboru ministrů týkající se etických a organizačních aspektů zdravotní péče ve věznicích zdůrazňuje, že vězni by měli před jakýmkoli fyzickým vyšetřením nebo léčbou k tomu dát informovaný souhlas, jak uvádí i Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹⁰².

Doporučení č. Rec(98)7 Výboru ministrů konstatuje, že je třeba věnovat zvláštní pozornost potřebám vězňů s tělesným postižením a poskytnout jim prostředky pomoci podobným způsobem jako v prostředí mimo vězení. V rozsudku z července 2001 Evropský soud pro lidská práva konstatoval porušení článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, pokud jde o zacházení s těžce postiženou osobou ve věznici, přestože nenašel žádný důkaz o pozitivním úmyslu ze strany vězeňských orgánů žadatele ponižít nebo zesměšnit¹⁰³.

Jedním z důsledků prodloužení délky trestů v některých jurisdikcích je, že vězeňská správa musí reagovat na potřeby rostoucího počtu starších vězňů. V některých zemích vedl nedávný trend k povinným doživotním nebo dlouhodobým trestům k výraznému nárůstu vězňů, kteří ve vězení zestárnou. Vězeňská správa bude muset věnovat zvláštní pozornost různým problémům této skupiny vězňů, a to jak sociálním, tak zdravotním. To může vyžadovat zajištění řady specializovaných zařízení pro řešení problémů vyplývajících ze ztráty pohyblivosti nebo nástupu úpadku duševních funkcí.

Zvláštní ohledy se vztahují na vězně, u nichž se rozvine smrtelné onemocnění, a může být nutné rozhodnout, zda by tyto vězni měli být předčasně propuštěni z vězení. Jakákoli diagnóza nebo rada nabízená vězeňským zdravotnickým personálem by měla být založena na profesionálním úsudku a v nejlepším zájmu vězně. Doporučení č. Rec(98)7 Výboru ministrů uvádí, že rozhodnutí o tom, kdy by takoví pacienti měli být přemístěni do nemocničních zařízení mimo vězení, by mělo být učiněno na základě lékařských důvodů. V rozsudku z listopadu 2002 Evropský soud pro lidská práva shledal porušení článku 3

¹⁰² 3. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (93) 12], odstavce 46–49.

¹⁰³ *Price proti Spojenému království*, č. 33394/96, rozsudek ze dne 10. července 2001.

Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, pokud jde o lékařské ošetření nevyléčitelně nemocného vězně¹⁰⁴. Soud konstatoval pozitivní povinnost státu nabídnout odpovídající lékařské ošetření a kritizoval skutečnost, že vězeň byl připoután k nemocničnímu lůžku. V jiném případě v říjnu 2003 Soud shledal porušení článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod při zacházení s nemocným vězněm, který byl připevněn k nemocničnímu lůžku řetězem¹⁰⁵.

Doporučení č. Rec(98)7 Výboru ministrů poukazuje na zacházení s vězni, kteří drží hladovku. Zdůrazňuje, že klinické hodnocení hladovky by mělo probíhat pouze s výslovným souhlasem pacienta, pokud nejde o těžkou duševní poruchu, která vyžaduje převoz do psychiatrické služby. Takovým pacientům by mělo být poskytnuto úplné vysvětlení možných škodlivých účinků jejich hladovky na jejich dlouhodobé zdraví. Jakékoli opatření, které zdravotník či lékař učiní, musí být v souladu s vnitrostátním právem a profesními pravidly.

Lékaři nebo kvalifikované zdravotní sestry by neměli mít povinnost prohlašovat vězně za způsobilé k trestu, ale mohou upozornit vězeňské orgány na rizika, která mohou určitá opatření představovat pro zdraví vězňů. Mají zvláštní povinnost vůči vězňům, kteří jsou umístěni do samovazby z jakéhokoli důvodu: z disciplinárních důvodů; v důsledku jejich „nebezpečnosti“ nebo jejich „problémového“ chování; v zájmu trestního vyšetřování; na jejich vlastní žádost. Podle zavedené praxe (viz např. pravidlo Nelsona Mandely 46) by tito vězni měli být denně navštěvováni. Takové návštěvy však nelze v žádném případě považovat za schvalování nebo legitimizaci rozhodnutí umístit nebo ponechat vězně v izolaci. Kromě toho by lékaři nebo kvalifikované zdravotní sestry měli okamžitě reagovat na žádost o léčbu ze strany vězňů držených v takových podmínkách nebo ze strany vězeňského personálu, jak vyžaduje odstavec 66 doporučení č. Rec(98)7 Výboru ministrů týkajícího se etických a organizačních aspektů zdravotní péče ve věznicích.

Tato dvě pravidla se týkají povinností lékaře kontrolovat vězeňské podmínky a poskytovat ohledně nich poradenství. Podmínky, za kterých jsou osoby vězněny, budou mít zásadní dopad na jejich zdraví a dobrý stav. V zájmu plnění svých povinností by proto vězeňské správy měly zajistit odpovídající standardy ve všech oblastech, které mohou ovlivnit zdraví a hygienu vězňů. V některých případech může být lepší provádět takové kontroly specializovaným kompetentním orgánem. Kontrolou vězeňských kuchyní může být pověřen například orgán, který je odpovědný za kontrolu hygieny stravovacích zařízení. Fyzické podmínky ubytování, stravování a opatření pro hygienu by měly být navrženy tak, aby pomohly nemocným zotavit se a zabránily šíření infekce na zdravé. Důležitou roli při kontrole plnění povinností vězeňské správy v těchto ohledech hraje lékař. Pokud tomu tak není, měl by na to lékař upozornit vězeňské orgány. Doporučení č. Rec(98)7 Výboru ministrů týkající se etických a organizačních aspektů zdravotní péče ve věznicích uvádí, že ministerstvo odpovědné za zdraví má hrát roli při posuzování hygieny ve vězeňském prostředí.

Poskytování zdravotní péče

Toto pravidlo vyžaduje, aby vězeňská správa zajistila, že kromě zařízení pro všeobecnou lékařskou, stomatologickou a psychiatrickou péči jsou též zavedena vhodná opatření pro poskytování odborných konzultací a zdravotní ústavní péče. To vyžaduje úzké propojení mezi věznicí a lékařskými službami v občanské společnosti, protože je nepravděpodobné, že by samy vězeňské zdravotnické služby byly schopny zajistit odpovídající opatření pro celou škálu specializací. Při plánování specializované péče by měla být věnována zvláštní pozornost potřebám zranitelných skupin, zejména žen a starších vězňů.

Přístup do zařízení specialistů může často vyžadovat převoz vězně na jiné místo. Vězeňská správa musí zajistit, aby opatření pro doprovod vězňů byla vhodná a nevedla k prodávám v léčbě nebo k další úzkosti vězně. Podmínky, za kterých jsou vězni přepravováni, by měly odpovídat jejich zdravotnímu stavu.

Ačkoli článek 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod nelze vykládat tak, že stanoví obecnou povinnost propustit nemocné vězně nebo je umístit do civilní nemocnice, ukládá nicméně státu

¹⁰⁴ *Mouisel proti Francii*, č. 67263/01, rozsudek ze dne 14. listopadu 2002.

¹⁰⁵ *Hénaf proti Francii*, č. 65436/01, rozsudek ze dne 27. listopadu 2003.

poinnost chránit fyzické blaho vězňů. Ve zvlášť závažných případech onemocnění mohou nastat situace, kdy řádný výkon trestního soudnictví vyžaduje nápravu v podobě „humanitárních opatření“, jako je převoz do civilní nemocnice nebo dokonce propuštění. Faktory, které Evropský soud pro lidská práva v této souvislosti zohledňuje, jsou: 1) stav vězně; 2) kvalita poskytované péče, a 3) zda by měl být vězeň i nadále vězněn s ohledem na jeho zdravotní stav¹⁰⁶.

Psychické zdraví

Podmínky uvěznění mohou mít vážný dopad na psychický stav vězňů. Vězeňská správa by se měla snažit tento dopad omezit a měla by také vést postupy pro sledování dopadů na jednotlivé vězně. Měly by být podniknuty kroky k identifikaci těch vězňů, u nichž může existovat nebezpečí sebepoškození nebo sebevraždy. Vězeňský personál by měl být řádně vyškolen v rozpoznávání ukazatelů možného sebepoškození. Pokud jsou vězni diagnostikováni jako psychicky nemocní, neměli by být drženi ve vězení, ale měli by být přemístěni do vhodně vybaveného psychiatrického zařízení (viz pravidlo 12). V rozsudku z dubna 2001 Evropský soud pro lidská práva konstatoval porušení článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v případě vězně, který spáchal sebevraždu z důvodu nedostatku lékařských záznamů, nedostatečného psychiatrického sledování a segregace, která byla neslučitelná se zacházením s psychicky nemocným člověkem¹⁰⁷.

Doporučení Rec(2004)10 Výboru ministrů členským státům týkající se ochrany lidských práv a důstojnosti osob s psychickou poruchou v článku 35 uvádí, že osoby s psychickou poruchou by neměly být vystaveny diskriminaci ve „vězeňských zařízeních“. Zejména by měla být respektována zásada rovnocennosti péče s péčí mimo věznic s ohledem na jejich zdravotní péči. Tyto osoby by měly být přemísťovány mezi věznicí a nemocnicí, pokud to jejich zdravotní potřeby vyžadují. Pro osoby s duševním postižením ve věznicích by měly být dostupné vhodné terapeutické možnosti. Nedobrovolná léčba psychické poruchy by se neměla odehrávat ve věznicích s výjimkou nemocničních zařízení nebo zdravotnických zařízení vhodných pro léčbu psychických postižení. Nezávislý systém by měl monitorovat léčbu osob s psychickým postižením ve věznicích a péči o ně.

V řadě případů týkajících se držení duševně nemocných osob v běžných věznicích Evropský soud pro lidská práva shledal porušení článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod za okolností, kdy stěžovatelé trpící vážnými psychickými poruchami strávili roky v nevhodných podmínkách, někdy nepřiměřených ani pro zdravé vězně¹⁰⁸.

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání zdůraznil potřebu postupů pro identifikaci vězňů, u nichž hrozí nebezpečí sebevraždy nebo sebepoškození, a protokol pro zacházení s vězni, u nichž bylo zjištěno, že představují riziko., Prevence sebevražd, včetně identifikace rizikových osob, by neměla záviset pouze na práci zdravotnické služby.

Veškerý vězeňský personál, který přichází do kontaktu s vězni, by měl být vyškolen v rozpoznávání náznaků rizika sebevraždy. Po identifikaci potenciálně ohrožených vězňů by měly být podniknuty kroky k zajištění řádného toku informací v rámci zařízení. Všichni vězni, u kterých bylo zjištěno riziko sebevraždy, by měli jako první krok využít poradenství, vhodnou podporu a sdružování. V případě potřeby by se na takové osoby měla vztahovat zvláštní opatření (umístění do místnosti bez provazů a vázatelných materiálů a poskytnutí oděvu nepoužitelného pro účely sebevraždy). Vězeň, u kterého existuje vysoké riziko sebevraždy, by měl být neustále sledován členem personálu, který by s ním měl vést dialog¹⁰⁹.

¹⁰⁶ *Enea proti Itálii*, č. 74912/01, rozsudek velkého senátu ze dne 17. září 2009, § 58–59.

¹⁰⁷ *Keenan proti Spojenému království*, č. 27229/95, rozsudek ze dne 3. dubna 2001.

¹⁰⁸ *Vasenin proti Rusku*, č. 48023/06, rozsudek ze dne 21. června 2016, § 99 s dalšími odkazy.

¹⁰⁹ Viz například zpráva kyperské vládě o návštěvě Kypru, kterou Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání uskutečnil ve dnech od 23. září do 1. října 2013 [CPT/Inf (2014) 31], odstavec 77.

Jiné záležitosti

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání zdůrazňuje potřebu „velmi obezřetného přístupu“ v případech provádění jakéhokoli lékařského výzkumu s vězni vzhledem tomu, jak je obtížné dosáhnout jistoty, že udělení souhlasu není ovlivněno uvězněním¹¹⁰. Měly by být respektovány všechny platné mezinárodní a vnitrostátní etická pravidla týkající se pokusů na lidech. Pravidlo Nelsona Mandely 32.1(d) stanoví „absolutní zákaz činů, které mohou představovat mučení nebo jiné kruté, nelidské nebo ponižující zacházení nebo trestání, včetně lékařských nebo vědeckých experimentů, které mohou být škodlivé pro zdraví vězně, a absolutní zákaz zapojení se do takových činů aktivně nebo pasivně“.

ČÁST IV

Pořádek

Obecný přístup k udržování pořádku

Udržení pořádku závisí na náležité rovnováze mezi aspekty bezpečnosti, kázně a povinností uloženou článkem 10 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, že „se všemi osobami zbavenými osobní svobody se jedná lidsky a s úctou k přirozené důstojnosti lidské bytosti“. Aby se předešlo nepokojům ve vězení, je nezbytné zacházet s vězni spravedlivě a rovnoprávně.

Většina vězňů přijímá realitu své situace. Pokud se na ně vztahují vhodná bezpečnostní opatření a spravedlivé zacházení, nepokusí se o útěk ani vážně nenaruší normální život ve věznicí. Všechny dobře uspořádané komunity, včetně věznic, musí fungovat v rámci souboru pravidel a předpisů, které jsou členy komunity vnímány jako spravedlivé. Ve věznicích mají tato pravidla být navržena tak, aby zajistila bezpečnost každého jednotlivce, jak personálu, tak vězně, přičemž každá skupina nese za dodržování těchto pravidel a předpisů odpovědnost. Občas se někteří jednotlivci od těchto předpisů odchýlí, a proto musí existovat jasně definovaný systém slyšení, kázně a sankcí, který je uplatňován spravedlivým a nestranným způsobem.

Někteří vězni mohou být v pokušení uprchnout. Vězeňské orgány by proto měly být schopny vyhodnotit nebezpečí, které představuje každý jednotlivý vězeň, aby se ujistily, že se na každého vztahují odpovídající bezpečnostní podmínky, ani přehnané, ani nedostačující. Pouze za extrémních okolností lze jako legitimní způsob obnovení pořádku ospravedlnit použití síly. To musí být poslední možností. Aby se zabránilo zneužití, musí existovat specifický a transparentní soubor postupů pro použití síly ze strany vězeňského personálu.

Pravidlo 50 poskytuje další pokyny, aby se předešlo zbytečným omezením práv vězňů komunikovat. Udržení pořádku ve všech jeho aspektech bude pravděpodobně dosaženo, budou-li mezi všemi stranami existovat jasné komunikační kanály. Na tomto základě, za předpokladu, že neexistují žádné související bezpečnostní obavy, by vězňům mělo být umožněno diskutovat o otázkách týkajících se obecných podmínek uvěznění. Je v zájmu vězňů jako celku, aby věznice fungovaly hladce, a mohou tedy mít užitečné návrhy. Z tohoto a dalších důvodů by jim měla být dána možnost sdělovat svá stanoviska vedení věznice. Je na vnitrostátních vězeňských správách, aby rozhodly, jakou formu komunikace s vězni bude vést. Někteří mohou umožnit vězňům volit zástupce a vytvářet výbory, které mohou vyjádřit pocity a zájmy svých spoluvězňů. Jiné správy se mohou rozhodnout pro jiné formy komunikace. Tam, kde je vězňům v té či oné formě umožněno sdružování, by vedení věznice a zaměstnanci měli zabránit zastupujícím orgánům v tom, aby uplatňovaly moc nad ostatními vězni nebo zneužívaly svého postavení k negativnímu ovlivňování života ve věznicí. Vězeňský řád může stanovit, že zástupci vězňů nejsou oprávněni jednat jménem jednotlivých vězňů.

¹¹⁰ 3. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (93) 12], odstavce 46–49.

Bezpečnost

Bezpečnostní opatření řeší pravidlo 51. Existují tři hlavní důvody, proč se požaduje, aby bezpečnostní opatření, kterým vězni podléhají, byla minimální opatření, která jsou ještě nezbytná k dosažení bezpečného uvěznění vězňů:

- personál pravděpodobně snáze identifikuje ty vězně, kteří vyžadují vysokou úroveň zabezpečení, pokud je jejich počet omezen,
- čím nižší je úroveň zabezpečení, tím humánnější pravděpodobně bude zacházení s vězni,
- zabezpečení je drahé a čím vyšší je jeho úroveň, tím vyšší jsou náklady. Z finančního hlediska dává smysl nemít vězně ve vyšší bezpečnostní kategorii, než je nutné.

Fyzická bezpečnostní opatření jsou základními rysy vězeňského života a díky moderním technologiím s pomocí umělé inteligence se mohou stát účinnějšími¹¹¹. Samy o sobě však k udržování pořádku nestačí. Bezpečnost závisí také na ostražitém personálu, který komunikuje s vězni, má povědomí o tom, co se ve věznici děje, a zajišťuje, aby byli vězni udržováni pozitivním způsobem aktivní. Tento přístup, často popisovaný jako dynamická bezpečnost, je mnohem kvalitativnější než ten, který je zcela závislý na statických bezpečnostních opatřeních. Dynamická bezpečnost je definována pokyny pro vězeňské a probační služby týkajícími se radikalismu a násilného extremismu přijatými Výborem ministrů dne 2. března 2016 jako „koncepte a pracovní metoda, pomocí které zaměstnanci upřednostňují vytváření a udržování každodenní komunikace a interakce s vězni založené na profesionální etice“. Síla dynamické bezpečnosti spočívá v tom, že bude pravděpodobně proaktivní způsobem, který rozpozná ohrožení bezpečnosti ve velmi rané fázi. Tam, kde dochází k pravidelnému kontaktu mezi personálem a vězni, bude ostražitý člen personálu reagovat na situace, které se liší od normy a které mohou představovat hrozbu pro bezpečnost, a bude tak schopen účinněji předcházet útěkům.

Posouzení rizika může pomoci identifikovat ty vězně, kteří představují hrozbu pro sebe, pro vězeňský personál, pro ostatní vězně i pro širší společnost. Pravidlo 51.3 uvádí hlavní cíle posuzování bezpečnostních rizik. Kritéria pro takové posuzování byla vytvořena v mnoha zemích. Patří mezi ně: povaha trestného činu, za který byl vězeň odsouzen; hrozba pro veřejnost, pokud by vězeň uprchl; předchozí pokusy o útěk a přístup k vnější pomoci; potenciál ohrožení ostatních vězňů a v případě vězňů v přípravném řízení ohrožení svědků. Posouzení rizik ve věznici by mělo brát v úvahu posouzení jiných příslušných orgánů, jako je policie. Viz část III – Zásada posouzení rizik

během výkonu trestu – doporučení CM/Rec(2014)3 Výboru ministrů členským státům týkající se nebezpečných pachatelů, kde jsou další pokyny, kdy a jak by se takové posuzování rizik mělo provádět.

V mnoha vězeňských systémech existuje předpoklad, že všichni vězni v přípravném řízení musí být drženi ve vysoce zabezpečených podmínkách. To není vždy nutné a mělo by být možné uplatňovat posouzení bezpečnostního rizika na tuto skupinu vězňů v případě útěku, jakož i na odsouzené vězně.

V některých zemích soudce, který vynáší rozsudek, specifikuje úroveň zabezpečení režimu, ve kterém by měl být vězeň držen. V jiných zemích jsou vězni odsouzení na doživotí nebo odsouzení podle konkrétního zákona automaticky drženi v nejpřísnějších podmínkách zabezpečení bez ohledu na jakékoli osobní posouzení rizik.

Pravidlo 51.5 vyžaduje, aby úrovně zabezpečení byly kontrolovány v pravidelných intervalech během výkonu trestu. Často se stává, že člověk s postupem času výkonu trestu představuje stále menší bezpečnostní riziko. Motivací k dobrému chování může být i vyhlídka na umístění do nižší bezpečnostní kategorie během výkonu trestu.

¹¹¹ O výhodách a potenciálních rizicích používání umělé inteligence v systému trestní justice viz Evropská komise pro efektivitu justice (CEPEJ), *Evropská etická charta o využívání umělé inteligence v soudních systémech a jejich prostředí* (2018).

Osobní bezpečnost

Věznice by měly být místem, kde jsou všichni v bezpečí a kde se cítí bezpečně. Pravidlo 52 se proto vztahuje na vězně, personál i všechny návštěvníky. I když nikdy nebude možné zcela eliminovat riziko násilí a jiných událostí, jako je požár, mělo by být možné snížit tato rizika na minimum zavedením vhodného souboru postupů. Takové postupy jsou zvláště důležité při přepravě vězňů. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹¹² uvádí řadu praktických kroků, které je třeba učinit k zajištění bezpečnosti vězňů, kteří jsou přepravováni. Mezi ně patří nepřepřehňování vozidel používaných k přepravě a zajištění toho, aby vězni v nich mohli komunikovat s personálem, který přepravu doprovází.

Stejně jako u bezpečnosti projednané výše i zajištění osobní bezpečnosti předpokládá rovnováhu různých faktorů a techniky dynamické bezpečnosti uvedené v pravidle 51 mohou rovněž přispět ke zvýšení bezpečí ve věznici. Přílišná kontrola může ohrozit bezpečí stejně jako nedostatečná kontrola. Bezpečné prostředí existuje tam, kde se důsledně uplatňuje jasný soubor postupů. V každém případě by věznice měly být vybaveny odpovídajícím protipožárním vybavením a pokyny k jeho používání, hlášení ohnisek požáru, evakuaci budov, vnějších shromažďovacích míst a postupů pro kontrolu toho, že žádný vězeň ani zaměstnanec nechybí.

Důležitost provedení řádného posouzení rizik u všech vězňů, pokud jde o bezpečnost, byla zdůrazněna zjištěním Evropského soudu pro lidská práva, ve kterém Soud s ohledem na stávající okolnosti shledal, že došlo k porušení práva na život u vězně v přípravném řízení, který byl ve své cele ukopán k smrti svým spoluvězněm¹¹³. Stejně tak je potřeba řádné posouzení rizik s ohledem na riziko sebevraždy vězně¹¹⁴.

V některých vězeňských systémech roste tendence oddělovat od sebe kategorie vězňů nebo jednotlivců. Místo toho by se vězeňské orgány měly snažit vytvořit prostředí, ve kterém mohou být všichni vězni v bezpečí a chráněni před zneužíváním, a měly by mít soubor postupů, které všem vězňům umožní mísit se beze strachu z napadení nebo jiného násilí, konkrétně zajistit, aby vězni byli schopni kontaktovat personál v jakoukoli denní i noční dobu. Tam, kde je nutné držet některé jednotlivce nebo skupiny odděleně z důvodu jejich zvláštní zranitelnosti (například sexuální delikventy, duševně narušené vězně nebo příslušníky menšinové etnické nebo náboženské skupiny), měli by mít co nejúplnější soubor denních činností.

Zvláštní bezpečnostní opatření

Pravidlo 53.1 objasňuje, že zvláštní bezpečnostní opatření zahrnují všechna opatření, která jdou nad rámec těch, která jsou běžně dostatečná k zachování bezpečnosti ve věznici. Často se taková opatření uplatňují v konkrétním oddělení věznice. Konkrétní oddělení věznice například musí zacházet s vězni, kteří představují zvláštní riziko, jako jsou například členové organizovaných zločineckých gangů. Dalšími příklady takových zvláštních opatření jsou dodatečné prohlídky a izolace, stejně jako separace vězňů zmíněná v pravidle 53.3. Zvláštní opatření by měla být nezbytná pro zajištění bezpečnosti a neměla by být pouze formou dodatečného trestu.

Pravidlo 53.2 zdůrazňuje, že zvláštní opatření pro maximální bezpečnost by měla být uplatňována pouze za výjimečných okolností. Pro některé vězně mohou podmínky v zařízeních s nejvyšší ostrahou, kde jsou některá taková zvláštní opatření běžně uplatňována, představovat příliš přísný režim, nepřiměřený potenciální hrozbě, kterou tito vězni představují. Takoví vězni by neměli být drženi v zařízeních s nejvyšší ostrahou.

Pravidlo 53.3 odráží rostoucí pozornost, která je celosvětově věnována možnému zneužívání nedobrovolného oddělování jednotlivých vězňů od obecné vězeňské populace jako metody zachování bezpečnosti ve věznici. To se odráží v pravidle Nelsona Mandely 37, které stanoví, že takové nedobrovolné

¹¹² „Přeprava zadržených“ [CPT/Inf(2018) 24].

¹¹³ *Edwards proti Spojenému království*, č. 46477/99, rozsudek ze dne 14. března 2002; *Česnulevičius proti Litvě*, č. 13462/06, rozsudek ze dne 10. ledna 2012.

¹¹⁴ *Šumkova [Shumkova] proti Rusku*, č. 9296/06, rozsudek ze dne 14. února 2012.

oddělení vězňů vždy vyžaduje schválení. Pravidlo dále uvádí, že toto schválení je vyžadováno pro „samovazbu, izolaci, segregaci, jednotky zvláštní péče nebo uzavřený oddíl, ať už jako kázeňský trest nebo pro udržování pořádku a bezpečnosti, včetně vyhlášených pravidel a postupů upravujících používání jakékoli formy nedobrovolné separace, její přezkum, umístění vězně do ní či propuštění z ní“. Obdobný přístup zaujímá Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹¹⁵.

Ve všech případech by vězni měli podléhat zvláštním bezpečnostním opatřením pouze tehdy, pokud jejich individuální chování prokázalo, že představují takovou hrozbu pro bezpečnost, že v danou chvíli vězeňská správa nemá jinou možnost. Jakékoli umístění do takových podmínek by mělo být na co nejkratší dobu a mělo by podléhat neustálé kontrole chování jednotlivých vězňů. Odstavec 21 pokynů pro vězeňské a probační služby týkajících se radikalismu a násilného extremismu přijatých Výborem ministrů dne 2. března 2016 zdůrazňuje, že potřeba ponechat vězně odsouzené za trestné činy související s terorismem v podmínkách s vysokým zabezpečením by měla být „hodnocena individuálně“ a taková rozhodnutí „v pravidelných intervalech přezkoumávána“.

Pravidlo 53.4 odráží důležitost zajištění zákonnosti všech zvláštních opatření pro zajištění bezpečnosti, protože kladou na vězně omezení, která přesahují ta omezení, která mohou být vězňům uložena za normálních podmínek.

Pravidla 53.5 a 53.6 jsou navržena tak, aby zajistila, že postupy zakotvené v zákoně jsou prováděny příslušným orgánem, který je odpovědný jak za procesní soulad, tak za zajištění toho, aby tato opatření nebyla zneužívána tím, že budou uplatňována déle než lze odůvodnit požadavky na bezpečnost.

Písemné postupy jsou navrženy z důvodu, aby k přezkumu všech zvláštních opatření, včetně oddělení vězně od ostatních vězňů, doplnily opatření stran spravedlivého řízení.

Zaměření na jednotlivé vězně v pravidle 53.7 je také navrženo tak, aby se zajistilo, že se opatření nestanou formou skupinového trestu, ale budou zacílena na jednotlivce, se kterými je třeba se vypořádat zvláštními opatřeními kvůli aktuálnímu riziku, které tito jednotlivci představují. Podobně pravidlo 53.8 odráží obecný požadavek přiměřenosti, aby bylo zajištěno, že jakékoli zvláštní bezpečnostní opatření je založeno pouze na aktuálním riziku, které vězeň představuje, je přiměřené tomuto riziku a nezahrnuje více omezení, než co je nezbytné pro boj s tímto rizikem. Pravidlo 53.8 vyžaduje individuální posouzení každého z těchto faktorů.

Spojení s postupem stížnosti v pravidle 53.9 je další zárukou proti zneužití zvláštních opatření pro bezpečí a zabezpečení.

Oddělování vězňů

Pravidlo 53A stanoví požadavky, navíc k těm, které obsahuje pravidlo 53, které by měly být uplatňovány na všechny formy oddělení vězně od ostatních vězňů.

Jak je uvedeno v pravidle 53A.a, vězňům, kteří jsou odděleni od ostatních, musí být nabídnuty alespoň dvě hodiny smysluplného lidského kontaktu denně. Koncept „smysluplného lidského kontaktu“ uplatnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání v řadě svých zpráv¹¹⁶. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo

¹¹⁵ 21. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2011)28], odstavec 54.

¹¹⁶ Zpráva albánské vládě o návštěvě Albánie, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 20. až 30. listopadu 2018 [CPT/Inf (2019) 28], odstavec 106; zpráva vládě Spojeného království o návštěvě Spojeného království, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 17. až 25. října 2018 [CPT/Inf (2019) 29], odstavce 63, 64, 72, 73, 74, 79, 80, 90 a 95; zpráva norské vládě o návštěvě Norska, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 28. května až 5. června 2018 [CPT/Inf (2019) 1], odstavce 79 a 82; zpráva slovenské vládě o návštěvě Slovenské republiky, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 19.

trestání při uplatňování tohoto pojmu výslovně přijal stejný přístup jako dokument Essex Paper vypracovaný skupinou nezávislých odborníků¹¹⁷. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání přijal popis „smysluplného lidského kontaktu“ ve smyslu „množství a kvality sociální interakce a psychologické stimulace, kterou lidské bytosti potřebují pro své duševní zdraví a pohodu“. Taková interakce vyžaduje, aby lidský kontakt byl tváří v tvář a byl bezprostřední (bez fyzických bariér) a více než letný nebo náhodný, umožňující empatickou mezilidskou komunikaci. Kontakt se nesmí omezovat na interakce určované vězeňskou rutinou, průběhem (trestního) vyšetřování nebo lékařskou nutností¹¹⁸.

Účelem smysluplného lidského kontaktu je vyhnout se nelidské a ponižující izolaci. Rozhodnutí o tom, zda je lidský kontakt smysluplný, lze nevyhnutelně posuzovat pouze případ od případu. Rodinné návštěvy jsou formou smysluplného lidského kontaktu. Nicméně takové návštěvy, jako jsou například návštěvy lékařů, právníků, vězeňského personálu nebo vězeňských kaplanů, mohou také představovat smysluplný lidský kontakt, přičemž tyto příklady nejsou vyčerpávající. Jak bylo zmíněno v předchozím odstavci, takové interakce vyžadují kontakt tváří v tvář. Ke smysluplnému lidskému kontaktu však mohou přispět i nepřímé kontakty, jako jsou kontakty telefonicky, poštou nebo elektronicky.

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání je toho mínění, že všechny formy oddělování vězňů vyžadují odůvodnění. Tato odůvodnění lze shrnout podle následujících klíčových slov: Veškeré takové oddělení musí být „přiměřené“, „zákonné“, „zdůvodnitelné“, „nezbytné“ a „nediskriminační“¹¹⁹. Zatímco některé z těchto požadavků, jako je zákonnost, jsou zahrnuty v pravidle 53, další jsou podrobněji popsány v pravidle 53A. Pojem nezbytnosti je například podstatný pro oddělování jednotlivých vězňů dvěma různými způsoby. Takové oddělení by nemělo trvat déle, než je nutné, a mělo by být pravidelně přezkoumáváno osobou na dostatečně vysoké úrovni s pravomocí zrušit jakékoli předchozí rozhodnutí (pravidlo 53A.c).

Pravidlo 53A.d stanoví, že nezbytná omezení se mohou lišit podle důvodu, pro který je konkrétní vězeň oddělen od ostatních. Vždy by měly představovat minimum požadované pro účely oddělení. Pravidlo 53A.e zdůrazňuje, že minimální standardy s ohledem na celý používané k oddělení vězňů jsou stejné jako obecné standardy pro vězeňské cely. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání zdůraznil zásadu stanovenou v pravidle 53A.f, že by mělo být vynaloženo zvláštní úsilí na zlepšení režimu těch vězňů, kteří jsou po dlouhou dobu drženi odděleně od ostatních a kteří potřebují zvláštní pozornost, aby se minimalizovaly škody, které jim toto opatření může způsobit¹²⁰.

Analýza Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání je také užitečná, pokud jde o uznání toho, že vězni mohou být odděleni od ostatních z různých

až 28. března 2018 [CPT/Inf (2019) 20], odstavec 89; zpráva řecké vládě o návštěvě Řecka, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 10. až 19. dubna 2018 [CPT/Inf (2019) 4], odstavec 85; zpráva vládě Spojeného království o návštěvě Severního Irsku, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 29. srpna až 6. září 2017 [CPT/Inf (2018) 47], odstavce 56 a 74; zpráva portugalské vládě o návštěvě Portugalska, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 27. září až 7. října 2016, odstavec 80.

¹¹⁷ Zpráva vládě Spojeného království o návštěvě Spojeného království, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 17. až 25. října 2018 [CPT/Inf (2019) 29], odstavec 74 (poznámka pod čarou 55); zpráva norské vládě o návštěvě Norska, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 28. května až 5. června 2018 [CPT/Inf (2019) 1], odstavec 82 (poznámka pod čarou 2).

¹¹⁸ Dokument Essex Paper 3: Základní pokyny k interpretaci a zavádění pravidel Nelsona Mandely [Initial guidance on the interpretation and implementation of the Nelson Mandela Rules], Penal Reform International a Essex Human Rights Centre, University of Essex, 2017, s. 88–89.

¹¹⁹ 21. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2011) 28], odstavec 61.

¹²⁰ 21. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2011) 28], odstavec 61.

důvodů: v důsledku soudního rozhodnutí, za účelem zajištění pořádku nebo ochrany dotyčného vězně nebo jako kázeňský trest uložený v rámci vězeňského systému¹²¹. Pravidla 53A.b a 53A.c obsahují omezení podle přiměřenosti vyjádřená obecněji v pravidle 53.8, která závisí na uznání těchto různých účelů oddělování. Například vězeň, který je oddělen od ostatních z důvodu své vlastní ochrany, by neměl podléhat stejným omezením jako násilný vězeň, který je oddělen od ostatních proto, aby byl zachován pořádek. Oddělování je třeba chápat také ve světle pravidla 24.2, které zaručuje minimální úroveň kontaktu s vnějším světem pro všechny vězně, včetně těch, kteří jsou odděleni od ostatních.

Oddělení vězně od ostatních vězňů může mít na dotyčného vězně negativní dopady v závislosti na použitém stupni oddělení. Podobně pravidlo 53A.f uznává, že negativní dopady na oddělené vězně jsou tím pravděpodobnější, čím déle je vězeň držen odděleně. Je tedy zapotřebí tím více kroků ke zmírnění těchto dopadů, čím déle takové oddělení trvá. To platí zejména pro vězně s tělesným, duševním nebo rozumovým postižením, kteří jsou těmito nepříznivými dopady zvláště zranitelní.

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání rozpracoval materiální podmínky oddělování. Klade zvláštní důraz na nutnost toho, aby oddělení vězni mohli komunikovat s vězeňským personálem, a na to, aby tito vězni měli přístup k vhodným toaletám a sprchám¹²². Cvičení pro oddělené vězně by mělo splňovat standardy stanovené v pravidle 27.1 a 2. Pokud jde o právo oddělených vězňů na cvičení, jak je zaručeno v pravidle 53A.g, Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání poznamenal, že prostor pro cvičení, který takoví vězni využívají, „by měl být dostatečně velký, aby jim umožnil skutečně se fyzicky namáhat, a měl by mít nějaké prostředky pro ochranu před živly¹²³“.

Pravidlo 53A.h o povinnosti navštěvovat oddělené vězně vyžaduje, aby ředitel věznice nebo člen personálu jednajícím jménem ředitele denně navštěvoval vězně, kteří jsou oddělení. Toto pravidlo je třeba chápat společně s pravidlem 43.2, které ukládá zdravotnickému personálu povinnost věnovat zvláštní pozornost zdraví vězňů, kteří jsou striktně oddělení, včetně každodenních návštěv. Tyto různé návštěvy jsou také příležitostí pro vězně zažít smysluplný lidský kontakt, i když takový kontakt nemusí být nutně smysluplný, pokud je pouze letmý a nepodněčující.

Jak je podrobně uvedeno výše, dopady oddělení mohou být velmi škodlivé. Je proto nutné, aby v případě, že oddělení vězně od ostatních nepříznivě ovlivňuje jeho tělesné nebo duševní zdraví, bylo přijato opatření ve smyslu pravidla 53A.i, aby bylo oddělení pozastaveno nebo nahrazeno méně omezujícím opatřením. Účelem je chránit zdraví vězně.

Prohlídky a kontroly

Toto pravidlo stanoví, že v každé věznici by měl být jasně srozumitelný soubor postupů, které podrobně popisují okolnosti, za kterých by měly být prováděny prohlídky, používané metody a jejich četnost. Tyto postupy musí být navrženy tak, aby zabránily útěku a také aby chránily důstojnost vězňů a jejich návštěvníků.

Měly by být stanoveny postupy pro pravidelné prohledávání obytných prostor, jako jsou cely a ubytovny, aby se zajistilo, že s bezpečnostními prvky, včetně dveří a zámků, oken a mříží, nikdo nemani-puloval. V závislosti na bezpečnostní kategorii vězně by měl být čas od času prohledáván i jeho osobní majetek. Vězeňský personál, který má provádět prohlídky, musí být speciálně vyškolen, aby se zajistilo dodržování zásad přiměřenosti a nezbytnosti. To vyžaduje rovnováhu mezi zajištěním toho, aby mohli odhalit jakýkoli pokus o útěk nebo ukrývání zakázaných předmětů a zabránit jim, a současným respektováním důstojnosti vězňů a jejich osobního majetku. Při prohlídce osobního životního prostoru nebo majetku vězně by měl vězeň být obvykle přítomen. Pravidlo Nelsona Mandely 51 vyžaduje pro účely odpovědnosti, aby vězeňská správa vedla náležitě záznamy o všech prohlídkách a také o důvodech prohlídek, totožnosti osob, které je provedly, a jakýchkoli výsledcích prohlídek.

¹²¹ 21. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2011) 28], odstavec 56.

¹²² Tamtéž, odstavec 58

¹²³ Tamtéž.

Jednotliví vězni, zejména ti, kteří podléhají omezením středního nebo nejvyššího stupně zabezpečení, také musí být pravidelně osobně prohledáni, aby se zajistilo, že nevlastní věci, které by mohly být použity při pokusech o útěk, nebo ke zranění jiných osob nebo sebe sama, popř. které nejsou povoleny, například nelegální látky. Intenzita takových prohlídek se liší podle okolností. Například když se vězni ve velkém přesouvají ze svého pracoviště zpět do svého ubytování, je normální, že je personál podrobí „detekčním“ prohlídkám. Vzhledem k obtěžující povaze takových prohlídek by měla být při jejich provádění věnována zvláštní pozornost respektování důstojnosti osoby. Osobní prohlídky by neměly být prováděny zbytečně a nikdy by neměly být používány jako forma trestu.

Při jiných příležitostech, zejména pokud existuje důvod se domnívat, že určitý vězeň o své osobě něco tají, nebo když je označen jako vysoce rizikový vězeň, bude nutné provést takzvanou „prohlídku s vysvléknutím“. Její součástí je požadavek, aby se vězni svlékli a ukázali, že nic neskrývají na svém těle. Pravidlo vyjmenovává záležitosti, které je třeba zohlednit při postupech týkajících se osobních prohlídek vězňů. Evropský soud pro lidská práva shledal porušení článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v případě, kdy bylo vyžadováno, aby se vězeň svlékl donaha v přítomnosti žen¹²⁴ nebo při provádění určitých prohlídek těla vzhledem k četnosti a použité metodě¹²⁵. Od vězňů by se nikdy nemělo vyžadovat, aby byli pro účely prohlídky úplně nahí.

Vězeňský personál by nikdy neměl provádět vnitřní tělesné prohlídky vězňů, například zasouváním jakéhokoli nástroje do tělesných dutin vězně, a to z jakéhokoli důvodu. Pokud existuje důvodné podezření, že vězni mohou mít uvnitř těla ukryté drogy nebo jakýkoli jiný předmět, který je zakázaný, měla by být učiněna opatření, aby byli pod přísným dohledem, dokud jakýkoli předmět, který mohou mít v těle, nevyloučí. Pokud jsou vnitřní tělesné prohlídky prováděny lékařem, měla by být věnována velká pozornost Prohlášení Světové lékařské asociace o tělesných prohlídkách vězňů (říjen 1993). Pravidlo 54.6 nevyklučuje možnost použití moderní technologie ke skenování těl vězňů.

Měly by existovat jasně definované postupy, jak zajistit, aby se návštěvníci vězňů nepokoušeli porušovat přiměřené bezpečnostní požadavky, například tím, že by do věznice vnášeli předměty, které nejsou povoleny. Tyto postupy mohou zahrnovat právo na osobní prohlídku návštěvníků s přihlédnutím k tomu, že návštěvníci sami nejsou vězni a že povinnost chránit bezpečnost věznice musí být v rovnováze s právem návštěvníků na jejich osobní soukromí. Postupy prohledávání žen a dětí musí být citlivé k jejich potřebám, například tím, že zajistí, aby dostatečný podíl zaměstnanců provádějících prohlídky představovaly ženy. Osobní prohlídky by neměly být prováděny veřejně. Důkladné prohlídky návštěvníků mohou vést k porušení článku 3 a článku 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod¹²⁶. Odstavec 23 doporučení CM/Rec(2018)5 Výboru ministrů členským státům týkajícího se dětí s uvězněnými rodiči stanoví, že: „Bezpečnostní kontroly musí být prováděny způsobem citlivým k dětem, který respektuje důstojnost a soukromí dětí, jakož i jejich právo na fyzickou a psychickou integritu a bezpečí. Jakékoli důkladné prohlídky dětí, včetně prohlídek tělních dutin, jsou zakázány“.

Někdy může být nutné provést prohlídku odborných návštěvníků, jako jsou právní zástupci, sociální pracovníci a lékaři, přičemž je třeba dbát na to, aby nedošlo k porušení práva na důvěrný odborný vztah, konkrétně schválení postupu provádění prohlídek u příslušných profesních orgánů.

Trestné činy

Pravidlo 55 jasně říká, že je důležité uznat, že právní stát nekončí u brány věznice. V zájmu obětí by v případě, že k trestnému činu došlo ve věznici, nebo se předpokládá, že k němu došlo ve věznici, měl existovat postup vyšetřování podobný tomu, který se používá v občanské společnosti. V některých zemích jsou k výkonu této funkce ve věznicích jmenováni zvláštní soudci nebo státní zástupci. V jiných případech je informován státní zástupce nebo policie a mají možnost vyšetřovat případ tak, jako by k trestnému činu došlo mimo věznici. Může se stát, že incident, který je ve vězeňském kontextu závažný, nebude považován ze strany orgánů činných v trestním řízení za hodný vyšetřování. V některých zemích

¹²⁴ *Valasinas proti Litvě*, č. 44558/98, rozsudek ze dne 24. července 2001.

¹²⁵ *Van der Ven proti Nizozemsku*, č. 50901/99, rozsudek ze dne 4. února 2003.

¹²⁶ *Wainwright proti Spojenému království*, č. 12350/04, rozsudek ze dne 26. září 2006.

je jedním ze způsobů řešení těchto záležitostí to, že se vězeňské orgány a vyšetřovací orgány dohodnou na politice týkající se incidentů, které mají být předány státnímu zástupci nebo policii.

Povinnost vyšetřit jakékoli podezřelé úmrtí nebo hájitelné tvrzení o špatném zacházení ve vězení vyplývá z článků 2 a 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Vyšetřování by mělo být důkladné a schopné vést k identifikaci a účinnému potrestání odpovědných osob. Taková vyšetřování musí být nezávislá, nestranná a otevřená veřejné kontrole. Úřady musí podniknout veškeré přiměřené kroky k zajištění důkazů týkajících se incidentu, mimo jiné včetně svědeckých výpovědí a forenzních důkazů. Jakýkoli nedostatek ve vyšetřování, který podkopává jeho schopnost zjistit příčinu zranění nebo totožnost odpovědných osob, bude riskovat porušení tohoto standardu¹²⁷. Viz dále odstavec 27 pokynů Výboru ministrů Rady Evropy k vymýcení beztrestnosti za závažná porušování lidských práv [*Guidelines on eradicating impunity for serious human rights violations*] ze dne 30. března 2011. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání také zdůraznil, že věznice se nesmí stát místem beztrestnosti a všechny incidenty, které vedou ke zranění, by měly být sděleny příslušným orgánům a prošetřeny¹²⁸. Pravidlo Nelsona Mandely 71 vysvětluje, jak by mělo být vedeno vyšetřování, pokud vězeň zemře ve vězení nebo pokud existují rozumné důvody se domnívat, že ve vězení byl spáchán čin mučení nebo došlo k jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Takové vyšetřování by mělo proběhnout bez ohledu na to, zda byla obdržena formální stížnost.

Disciplína a trest

Toto pravidlo zdůrazňuje, že kázeňské řízení musí být mechanismem poslední možnosti. Pravidlo Nelsona Mandely 38.1 vybízí k používání prevence konfliktů, mediace nebo jakéhokoli jiného mechanismu alternativního řešení sporů k prevenci kázeňských přestupků nebo k řešení konfliktů. Pravidlo Nelsona Mandely 39 zdůrazňuje, že před uložením kázeňských trestů je třeba zvážit, zda k jejich chování mohlo přispět duševní onemocnění vězňů nebo vývojové postižení. Vězni by neměli být postihováni za chování, které je přímým důsledkem jejich duševní choroby nebo mentálního postižení.

Věznice jsou ze své podstaty uzavřená zařízení, ve kterých jsou velké skupiny lidí, obvykle jednoho pohlaví, drženy proti své vůli v uzavřených podmínkách. Čas od času je nevyhnutelné, že někteří vězni různými způsoby poruší pravidla a předpisy věznice. Proto musí existovat jasný soubor postupů pro řešení takových incidentů.

Pravidlo 57 objasňuje, že kázeňské přestupky by měly být přesně definovány a postupy by měly respektovat zásady spravedlnosti a poctivosti. To znamená, že všechny věznice by měly mít soubor předpisů, které jasně uvádějí činy nebo opomenutí, které představují porušení vězeňské kázně a které mohou vést k formálnímu kázeňskému řízení. Všichni vězni by proto měli předem vědět, jaká jsou pravidla a předpisy věznice. Právní povaha těchto pravidel by měla být jasná. V mnoha zemích budou vyžadovat schválení parlamentem. Pravidlo 57.2 vyjmenovává prvky, které by měly být do pravidel zahrnuty.

Toto pravidlo stanoví, že pokud člen personálu rozhodne, že vězeň porušil některý z kázeňských předpisů, měl by tuto skutečnost co nejdříve oznámit příslušnému orgánu. V některých zemích je zvykem vydávat neformální varování za menší porušení kázně předtím, než se přejde k disciplinárnímu opatření, což pro vězně představuje první varování. Je však třeba dbát na to, aby používání takových varování bylo spravedlivé a konzistentní a nevedlo k systému neoficiálních sankcí.

Obvinění by měl bez zbytečného odkladu projednat příslušný orgán. V některých zemích jsou jmenováni nezávislí soudci nebo specializovaní soudci, což přináší nezávislost posouzení a větší pravděpodobnost, že budou dodrženy řádné postupy. V dalších zemích existuje zvláštní komise pro kázeňské řízení. V jiných tyto případy projednává ředitel věznice. Tam, kde vede kázeňské řízení vedení věznice,

¹²⁷ *Gladović proti Chorvatsku*, č. 28847/08, rozsudek ze dne 10. května 2011, § 39–40, a *Volk proti Slovinsku*, č. 62120/09, rozsudek ze dne 13. prosince 2012, § 97–98.

¹²⁸ Zpráva irské vlády o návštěvě Irska, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 16. až 26. září 2014 [CPT/Inf (2015) 38], odstavec 28.

je důležité zajistit, aby bylo vedení náležitě proškolen a že nemá žádné předchozí znalosti o případu, který má vyslechnout.

Podle pravidla 59 má každý vězeň, který má být obviněn v rámci disciplinárního řízení, právo znát podrobnosti obvinění předem a měl by dostat dostatek času na přípravu řádné obhajoby. Pokud je vězeň až do výsledku držen v izolaci, nemělo by se řízení neodůvodněně zdržovat v důsledku vnitřního nebo vnějšího vyšetřování. Ve všech případech by měl být obviněný vězeň přítomen projednávání případu.

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání poznamenal, že „je v zájmu vězňů i vězeňského personálu, aby byly formálně stanoveny jasné disciplinární postupy a aby byly uplatňovány v praxi; jakékoli šedé zóny v této oblasti vedou k riziku, že se vyvinou neoficiální (a nekontrolované) systémy“¹²⁹. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání dále uvedl, že „disciplinární řízení by mělo zajistit vězňům právo být vyslechnuti ohledně porušení, jichž se údajně dopustili, a právo odvolat se k vyššímu orgánu proti jakýmkoli uloženým sankcím“¹³⁰. Kromě toho Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání doporučil, aby vězňům bylo povoleno zůstat sedět během kázeňských řízení a aby měli k dispozici nástroje pro psaní poznámek. Vězňům by také měla být poskytnuta kopie všech disciplinárních rozhodnutí, která se jich týkají a která by je měla informovat jak o důvodu rozhodnutí, tak o způsobech podání odvolání¹³¹. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání uvedl, že kázeňské přestupky by měly být řešeny rychlými, spravedlivými a transparentními postupy¹³². Konání řízení dlouho po údajném přestupku neslouží potřebám udržování pořádku ve věznici.

Kázeňské řízení může spadat také pod článek 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který pojednává o právu na spravedlivý proces. Použitelnost článku 6 na kázeňské řízení ve věznici závisí na tom, zda je údajné kázeňské porušení „obviněním z trestného činu“. Evropský soud pro lidská práva má za to, že zamítnutí předčasného propuštění je dostatečně závažným trestem, aby bylo disciplinární porušení, za které je takové zamítnutí uloženo, považováno za „obvinění z trestného činu“ pro účely článku 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod¹³³. Na druhou stranu sankce omezující volný pohyb vězňů ve věznici a jejich kontakt s vnějším světem, aniž by prodlužovala dobu vězení nebo vážně ztěžovala podmínky ve věznici, byla považována za zcela spadající do disciplinární sféry, a tedy mimo oblast působnosti článku 6¹³⁴. Použitelnost článku 6 vyžaduje, aby disciplinární orgány dodržovaly konkrétní institucionální a procesní požadavky podle článku 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, jak jsou definovány v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Právo obviněného vězně na právní zastoupení, když čelí obvinění, které může vést k delšímu pobytu ve vězení, potvrdil Evropský soud pro lidská práva.¹³⁵

Z tohoto pravidla vyplývá, že k jasně definovanému a zveřejněnému seznamu kázeňských přestupků by měl být připojen úplný seznam trestů, které mohou být uloženy kterémukoli vězni, který se jednoho z těchto přestupků dopustí. Tyto tresty by měly být vždy spravedlivé a přiměřené spáchanému provinění.

¹²⁹ Druhá obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (92) 3], odstavec 55.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Viz, mimo jiné, zpráva maltské vládě o návštěvě Malty, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 26. až 30. září 2011 [CPT/Inf (2013) 12], odstavec 38.

¹³² Zpráva kyperské vládě o návštěvě Kypru, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 23. září až 1. října 2013 [CPT/Inf (2014) 31], odstavec 83.

¹³³ *Campbell a Fell proti Spojenému království*, č. 7819/77 a 7878/77, rozsudek ze dne 28. června 1984, § 73; *Ezeh a Connors proti Spojenému království*, č. 39665/98 a 40086/98, rozsudek velkého senátu ze dne 9. října 2003, § 128–129.

¹³⁴ *Štitić [Štitić] proti Chorvatsku*, č. 29660/03, rozsudek ze dne 8. listopadu 2007, § 61.

¹³⁵ *Ezeh a Connors proti Spojenému království*, č. 39665/09 a 40086/98, rozsudek velkého senátu ze dne 9. října 2003.

Seznam trestů by měl být stanoven v právním aktu schváleném příslušným orgánem. Vězeňský personál nesmí mít samostatný neformální systém trestů, který obchází oficiální postupy.

Tresty mohou zahrnovat formální zaznamenané varování, vyloučení z práce, propadnutí mzdy (pokud je tato vyplácena za práci ve věznici), omezení účasti na rekreačních činnostech, omezení používání některých osobních věcí, omezení pohybu ve věznici. Jako trest lze použít i omezení kontaktu s rodinou, nikoli však jeho úplný zákaz. Takový trest by měl být použit pouze v případě, že se trestný čin takových rodinných kontaktů týká nebo pokud byli zaměstnanci v souvislosti s návštěvou napadeni.

Všechna kázeňská řízení by měla být vedena individuálně. Pokud například došlo k hromadnému odmítnutí uposlechnout nějaké pravidlo nebo k napadení několika vězňů, musí být vyslechnut případ každé osoby zvlášť a tresty uloženy individuálně. O všech uložených disciplinárních trestech by měl být veden řádný záznam (viz pravidlo Nelsona Mandely 38.1).

Pravidlo 60.3 uvádí specifické zákazy všech forem tělesných trestů, trestů umístěním do neosvětlené cely a všech ostatních forem nelidského nebo ponižujícího trestání. Zákaz forem nelidského nebo ponižujícího trestání by měl být vykládán tak, aby odrážel vyvíjející se standardy slušnosti. Pravidlo Nelsona Mandely 42 také uvádí seznam životních podmínek, které by měly být zachovány pro všechny vězně, a proto je nelze jakkoli omezit trestem. Evropský soud pro lidská práva shledal, že holení hlavy vězně jako kázeňská opatření je porušením článku 3 (zákaz mučení) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod¹³⁶. Pravidlo Nelsona Mandely 43 také zakazuje umístění do trvale osvětlené cely a omezení stravy nebo pitné vody.

Pravidlo 60.5 absolutně zakazuje použití donucovacích prostředků jako formy trestu. Mělo by se číst společně s pravidlem 68, které podrobněji popisuje donucovací prostředky a obsahuje další meze jejich použití.

Pravidlo 60.6 stanoví přísné požadavky na uvalení samovazby jako formy trestu, protože je všeobecně uznáváno, že každá samovazba představuje pro vězně, kteří jí podstupují, vážná duševní a fyzická rizika¹³⁷. Zvláštní zpravodaj OSN pro mučení uznal, že „váha dosud nashromážděných důkazů ukazuje na ... vážné a nepříznivé dopady na zdraví“¹³⁸ u samovazby, zatímco Istanbulské prohlášení o použití a účincích samovazby uvádí, že samovazba „poškozuje vězně, kteří dříve nebyli duševně nemocní, a má tendenci zhoršovat duševní zdraví těch, kteří již duševně nemocní jsou“¹³⁹. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání také uvedl, že samovazba „může mít extrémně škodlivý účinek na duševní, tělesné a sociální zdraví dotčených osob“¹⁴⁰.

Pravidlo 60.6.a definuje samovazbu negativně jako absenci smysluplného lidského kontaktu. Koncept smysluplného lidského kontaktu je podrobněji rozebrán v komentáři k pravidlu 53A. Definice samovazby v pravidle 60.6.a jako uvěznění vězně na 22 hodin denně nebo déle bez smysluplného lidského kontaktu je stejná jako v pravidle Nelsona Mandely 44. Tato definice je užší než definice Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, která by zahrnovala všechny formy oddělení jednotlivých osob pro výše uvedené účely. Evropský soud pro lidská práva se

¹³⁶ *Jankov [Yankov] proti Bulharsku*, č. 39084/97, rozsudek ze dne 11. března 2004.

¹³⁷ Peter Scharff Smith, „The Effects of Solitary Confinement on Prison Inmates: A Brief History and Review of the Literature“ (2006) 34 *Crime and Justice* 441–528; Sharon Shalev, „A Sourcebook on Solitary Confinement“ (Londýn, 2008); Patterson R. & Hughes, K. „Review of completed suicides in the California Department of Corrections and Rehabilitation, 1999–2004“ (2008) 59 *Psychiatric Services* 676–682. Novější výzkum viz Kaba, F., Lewis, A., Glow-Kollisch, S., Hadler, J., Lee, D. a kol. „Solitary confinement and risk of self-harm among jail inmates“ (2014) 104 *American Journal of Public Health*, 442–47; Craig Haney, „Restricting the Use of Solitary Confinement“ (2018) 1 *Annual Review of Criminology* 285–310.

¹³⁸ Valné shromáždění Organizace spojených národů, prozatímní zpráva zvláštního zpravodaje pro mučení a jiné kruté, nelidské nebo ponižující zacházení nebo trestání (A/63/175, 63. zasedání, Distr: 28. července 2008) č. 82.

¹³⁹ „Istanbulské prohlášení o používání a účincích samovazby“ [*Istanbul Statement on the Use and Effects of Solitary Confinement*] (Mezinárodní sympozium o psychologickém traumatu, Istanbul, 9. prosince 2007), připojené ke zprávě zvláštního zpravodaje o mučení (A/63/175, 28. července 2008), strana 24.

¹⁴⁰ 21. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2011)28], odstavec 53.

dosud nezaměřil na definici samovazby přijatou v pravidlech Nelsona Mandely, ačkoli na tato pravidla odkazoval s ohledem na další aspekty samovazby¹⁴¹. Členským státům samozřejmě nic nebrání v uplatňování širší definice Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, pokud se k tomu rozhodnou. Pravidlo 60.6.a vylučuje určité skupiny ze samovazby pro kázeňské účely. Řídí se podobnými ustanoveními jako bangkokské pravidlo 22, pokud jde o těhotné ženy, kojící matky nebo ženy s dětmi ve vězení. Všechny otázky související s kázeňským trestáním dětí ve vazbě řeší samostatně Evropská pravidla pro mladistvé pachatele podléhající sankcím nebo opatřením (doporučení CM/Rec(2008)11).

Vězni v samovazbě by neměli být izolováni od vnějšího světa úplně. Pravidlo 24.2 například stanoví, že všichni vězni by měli udržovat přijatelnou minimální úroveň kontaktu s vnějším světem. To zahrnuje informování o důležitých osobních zprávách. Měl by jim být rovněž umožněn přístup k právnímu poradenství (viz pravidlo 23).

V případech, kdy není možné se vyhnout vážným negativním dopadům samovazby, například v případě některých vězňů se zdravotním postižením, jak je uvedeno v pravidle 60.6.b, by se samovazba neměla používat vůbec. V případech, kdy jsou i přes snahu o jejich zmírnění závažné negativní dopady samovazby přesto pociťovány, měla by být samovazba zastavena bez ohledu na to, zda má dotčený vězeň nějaké postižení.

Samovazba může být vysoce nebezpečná pro všechny jedince. Osoby s fyzickým, duševním nebo mentálním postižením jsou však vůči jejím dopadům zvláště zranitelné. Zvláštní zpravodaj OSN pro mučení varoval, že „vězni s problémy s duševním zdravím se v izolaci dramaticky zhoršují“¹⁴². Upravené prohlášení Světové lékařské asociace o samovazbě uznává, že „osoby s psychotickými poruchami, těžkou depresí nebo posttraumatickou stresovou poruchou nebo osoby s vážnými poruchami osobnosti mohou považovat izolaci za nesnesitelnou a utrpět značnou újmu na zdraví“ a že „u vězňů s tělesným postižením nebo jiným onemocněním se jejich stav často zhoršuje“ při samovazbě¹⁴³.

Pravidlo 60.6.c omezuje použití samovazby jako trestu na „výjimečné případy“. To odráží širší tendence za omezení používání samovazby jako formy trestu¹⁴⁴. Je nezbytné používat relativně nízkou maximální dobu samovazby, protože prodloužená samovazba může mít na vězně vážné škodlivé účinky¹⁴⁵.

Pravidlo 60.6.d nařizuje vládám, aby prostřednictvím vnitrostátního práva vyhlásily konkrétní vynutitelnou maximální dobu, po jejímž uplynutí nemůže být vězeň dále držen v samovazbě. Při stanovování této lhůty by si vlády měly být vědomy, že pokud je tato maximální lhůta příliš dlouhá, představovala by nelidský nebo ponižující trest. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání je toho názoru, že maximální doba samovazby uložená z disciplinárních důvodů by neměla být delší než čtrnáct dnů a pokud možno by měla být kratší¹⁴⁶. Pravidla Nelsona Mandely popisují samovazbu na více než patnáct po sobě jdoucích dnů jako prodlouženou samovazbu (pravidlo 44) a výslovně ji zakazují (pravidlo 43). Maximální doba patnácti dnů byla také schválena Světovou lékařskou asociací¹⁴⁷.

¹⁴¹ *Chamtochu a Aksenčik [Khamtokhu a Aksenchik] proti Rusku*, č. 60367/08 a 961/11, rozsudek ze dne 24. ledna 2017, § 6.

¹⁴² Zvláštní zpravodaj proti mučení, (2011, A/66/268), odstavec 68.

¹⁴³ Světová lékařská asociace, „Prohlášení Světové lékařské asociace o samovazbě“ [*WMA Statement on Solitary Confinement*] (přijato 65. valným shromážděním Světové lékařské asociace, Durban, Jižní Afrika, říjen 2014 a pozměněno 70. valným shromážděním Světové lékařské asociace, Tbilisi, Gruzie, 27. října 2019).

¹⁴⁴ Zásada 7 Základních zásad pro zacházení s vězni [*Basic Principles for the Treatment of Prisoners*], rezoluce Valného shromáždění OSN 45/111 ze 14. prosince 1990.

¹⁴⁵ 21. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2011)28], odstavec 53.

¹⁴⁶ 21. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2011)28], odstavec 56.

¹⁴⁷ Světová lékařská asociace, „Prohlášení Světové lékařské asociace o samovazbě“ [*WMA Statement on Solitary Confinement*] (přijato 65. valným shromážděním Světové lékařské asociace, Durban, Jižní Afrika, říjen 2014 a pozměněno 70. valným shromážděním Světové lékařské asociace, Tbilisi, Gruzie, 27. října 2019).

Pravidlo 60.6.e stanoví, že jakmile si vězeň odpyká maximální dobu samovazby a uplyne doba pro zotavení, lze samovazbu použít znovu za spáchání dalšího přestupku nebo přestupků, pokud jsou splněny požadavky pravidla 60.6.c. To neznamená, že samovazbu nelze uložit krátce po odpykání předchozí doby, ale že ji lze použít až po době pro zotavení.

Pravidlo 60.6.f o povinnosti navštěvovat vězně v samovazbě je třeba číst společně s pravidlem 43.2, které ukládá zdravotnickému personálu povinnost věnovat zvláštní pozornost zdraví vězňů v samovazbě, včetně každodenních návštěv. Mělo by být také čteno společně s pravidlem 43.3, které ukládá lékařům povinnost informovat ředitele věznice, pokud by pokračování samovazby vážně ohrozilo fyzické nebo duševní zdraví vězně.

Toto pravidlo stanoví, že pokud je vězeň shledán vinným z obvinění, měl by mít právo odvolat se k vyššímu nezávislému orgánu. Kázeňská pravidla by měla upřesňovat, co je tímto orgánem a jak lze případné odvolání připravit a podat, a měla by zajistit rychlé dokončení odvolacího řízení.

V některých zemích je běžnou praxí jmenovat vězně vedoucími skupin, často v obytné nebo pracovní jednotce, a vyžadovat, aby úřadům podávali zprávy o chování ostatních vězňů a vydávali doporučení, která ovlivňují způsob, jakým se s nimi zachází. V jiných situacích dostávají vězni pravomoc nad vězni v trestních nebo separačních jednotkách.

Zákaz dvojího trestání

Pravidlo 63 uplatňuje obecnou zásadu *ne bis in idem* na vězeňský kontext. Nejen, že by se vězeňské orgány měly vyhnout tomu, aby někoho obvinily dvakrát ze stejného kázeňského přestupku, ale měly by se vyhnout potrestání někoho v rámci vnitřních kázeňských procesů, pokud byl tento vězeň již za stejné chování po obvinění z trestného činu potrestán. Pokud je například vězeň odsouzen za napadení před trestním soudem a tímto soudem potrestán, neměl by být stejný vězeň potrestán za stejné napadení jakožto porušení kázně.

Zásada *ne bis in idem* je zaručena článkem 4 Protokolu č. 7 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Zásada *ne bis in idem* podle tohoto ustanovení sestává z těchto prvků: 1) dotčené činy nebo jednání představují trestné činy kvalifikované jako „trestné“ ve smyslu autonomního významu podle Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (viz další komentář k

pravidlu 59); 2) činy nebo jednání jsou totožné v tom, že se týkají stejných skutečností, které tvoří soubor konkrétních skutkových okolností téhož obžalovaného a jsou nerozlučně spojeny v čase a prostoru, jejichž existence musí být prokázána, aby bylo zajištěno odsouzení nebo zahájení řízení, a 3) došlo ke zdvojení pravomocně skončených řízení¹⁴⁸.

Použití síly

Pravidlo 64 posiluje zásadu, že vězeňský personál může použít sílu pouze v jasně stanovených mezích a v reakci na konkrétní ohrožení bezpečnosti nebo pořádku.

Obecně platí, že předcházet násilnému incidentu je vždy lepší, než se s ním muset vypořádat. Pohotoví personál, který zná své vězně, bude schopen identifikovat rušivé jedince a zabránit násilným činům.

Dobré profesionální vztahy mezi personálem a vězni jsou základním prvkem dynamické bezpečnosti uvedené v pravidle 51.2 při deeskalaci potenciálních incidentů nebo při obnově udržování pořádku prostřednictvím procesu dialogu a vyjednávání. Pouze v případě, že tyto metody selžou nebo jsou považovány za nevhodné, by se mělo uvažovat o fyzických metodách obnovení pořádku. Když musí personál proti vězňům použít sílu, měla by být řízena a měla by být na minimální úrovni nutné k obnovení pořádku.

Evropský soud pro lidská práva uznal, že použití síly může být příležitostně nutné k zajištění vězeňské bezpečnosti a k udržení pořádku nebo předcházení trestné činnosti ve vězeňských zařízeních. Nicméně

¹⁴⁸ *Sergej Zolotuchin [Sergey Zolotukhin] proti Rusku*, č. 14939/03, rozsudek velkého senátu ze dne 10. února 2009, a *A a B proti Norsku*, č. 24130/11 a 29758/11, rozsudek ze dne 15. listopadu 2016.

taková síla může být použita pouze tehdy, je-li to nezbytné, a nesmí být nadměrná¹⁴⁹. Jakékoli použití fyzické síly vůči osobám zbaveným svobody, které nebylo nezbytně nutné na základě jejich vlastního chování, snižuje lidskou důstojnost a porušuje článek 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁵⁰. Kromě toho musí být účinně prošetřena jakákoli oprávněná stížnost na použití síly (viz další komentář k pravidlu 55).

Evropský soud pro lidská práva rozhodl, že použití síly jako součásti opatření, které je z lékařského hlediska nezbytné, nelze v zásadě považovat za nelidské a ponižující. To platí zejména pro nucenou výživu, které je zaměřeno na záchranu života vězně, který vědomě odmítá přijímat potravu. Evropský soud pro lidská práva však zdůraznil, že existence lékařské nutnosti byla přesvědčivě prokázána. Dále musí být splněny procesní záruky pro rozhodnutí o nucené výživě. Kromě toho míra síly, která je na vězně použita, musí být minimální, jaká je nezbytně nutná, jak je uvedeno v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva¹⁵¹.

Toto pravidlo vyjmenovává hlavní otázky, které je třeba řešit v rámci postupů, které by měly být zavedeny a které definují použití síly (kdy ji lze použít, kdo je oprávněn ji použít, kdo je oprávněn povolit její použití a mechanismy hlášení, které je potřeba dodržovat po použití síly). Pravidlo Nelsona Mandely 82 zdůrazňuje, že vězeňský personál, který použije sílu, to musí okamžitě nahlásit řediteli věznice.

Toto pravidlo objasňuje, že personál by se neměl spoléhat na pouhé přemožení problémových vězňů předvedením vyšší fyzické síly. Existuje celá řada ovládacích a omezovacích technik, ve kterých může být personál vyškolen, což jim umožní získat kontrolu, aniž by zranili sebe nebo zúčastněné vězně. Vedení by si mělo být vědomo, o jaké techniky se jedná, a mělo by zajistit, aby všichni zaměstnanci byli způsobilí v základních dovednostech a aby byl dostatečný počet zaměstnanců vyškolen v pokročilých technikách.

Toto pravidlo se zabývá zásahem orgánů vynucujících právo ve věznici. Ve výjimečných případech se může stát, že míra násilí vězňů je tak velká, že ho vězeňský personál sám nezvládne a bude muset zavolat jiný donucovací orgán, například policii. S takovým postupem je třeba zacházet s velkou opatrností. Při řešení násilí si vězeňský personál musí být vždy vědom toho, že po vyřešení incidentu a návratu života do normálu bude muset s vězni nadále jednat. To znamená, že by se personál měl obvykle snažit vyhnout použití síly a v každém případě by se měl zdráhat použít nepřiměřenou nebo nerozlišující sílu.

Toto nemusí brát v úvahu jiné donucovací orgány, které normálně nepůsobí ve vězeňském prostředí a které přicházejí pouze vyřešit násilný incident. Aby se předešlo nadměrnému použití síly za těchto okolností, doporučuje se, aby vězeňské orgány dohodly ustálený postup s vyšším vedením jakékoli jiného subjektu, který může být povolán, aby pomohl vyřešit násilný incident. Před vstupem do věznice by měl být s obsahem tohoto postupu seznámen veškerý personál, který se incidentu pravděpodobně bude účastnit.

Donucovací prostředky

Používání donucovacích prostředků je právem považováno za velký zásah do práv vězňů. Pravidlo 68 je proto navrženo tak, aby stanovilo přijatelné meze pro použití donucovacích prostředků, které musí být přísně kontrolovány a kterým je třeba se vyhnout, kdykoli je to možné.

Pravidlo 68.1 odráží obecný postoj, že donucovací prostředky by měly být vždy použity pouze jako poslední možnost. Tím, že pravidlo vyžaduje, aby použití donucovacích prostředků bylo povoleno zákonem, uplatňuje na tyto prostředky zásadu zákonnosti. Zásada zákonnosti je znovu posílena pravidlem 68.5, které vyžaduje, aby způsob použití donucovacích prostředků upravilo vnitrostátní právo.

Nevyhnutelně se vyskytnou případy, kdy bude nutné použít fyzické donucovací prostředky s dodatečnou pomocí speciálně navrženého vybavení nebo nástrojů, například aby se zabránilo fyzickému zranění dotyčných vězňů nebo personálu, útěku nebo nepřijatelnému poškození. V tomto ohledu, stejně jako u

¹⁴⁹ *Ivan Vasilev proti Bulharsku*, č. 48130/99, rozsudek ze dne 12. dubna 2007, § 63.

¹⁵⁰ *Bouyid proti Belgii*, č. 23380/09, rozsudek velkého senátu ze dne 28. září 2015, § 100.

¹⁵¹ *Nevmeržitsky [Nevmerzhitsky] proti Ukrajině*, č. 54825/00, rozsudek ze dne 5. dubna 2005, § 94.

pravidla 64.2, které se zabývá použitím síly, zdůrazňují pravidla 68.2 a 68.3, že za takových okolností je třeba mít na paměti zásadu přiměřenosti. Rutinní používání donucovacích prostředků je nepřijatelné, například ve všech případech doprovodu vězňů k soudu¹⁵².

Co je přiměřené, závisí na kontextu. Evropský soud pro lidská práva rozhodl, že použití pepřového spreje v uzavřeném prostoru, kde vězeňští dozorcí měli k dispozici alternativní vybavení, jako jsou neprůstřelné vesty, helmy a štíty, porušilo článek 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁵³. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání stanovil řadu zásad a minimálních standardů týkajících se imobilizace vězňů na lůžku, včetně toho, že by k ní nemělo docházet v lékařském prostředí^{154 155 156}. Mezi faktory, které je třeba vzít v úvahu při určování, zda je takové opatření přiměřené, může patřit, zda existuje bezprostřední riziko újmy třetí straně, zda dochází k vyhrožování a jaký bude okamžitý účinek použití donucovacích prostředků ve vztahu k těmto nebezpečím.

Pravidlo 68.6 nejen zakazuje konkrétní donucovací prostředky, ale rozšiřuje zákaz na všechny donucovací prostředky, které jsou ze své podstaty ponižující.

Pravidlo 68.7 navazuje na pravidlo Nelsona Mandely 48.2 a bangkokské pravidlo 24 v tom, že stanoví, že donucovací prostředky nesmí být nikdy použity u žen během porodu nebo bezprostředně po porodu.

Pravidlo 68.8 vyžaduje, aby v každém případě, kdy je použit donucovací prostředek, bylo toto použití řádně zaznamenáno ve spisech a bylo snadno dohledatelné. To souvisí s pravidlem 16A.2.f ve vztahu k vedení individuálních záznamů, které vyžaduje, aby se pro každého vězně shromažďovaly informace týkající se použití donucovacích prostředků. Pravidlo 68.8 se zabývá zaznamenáváním celkového používání donucovacích prostředků v jednotlivé věznici a napříč vězeňským systémem.

Zbraně

Toto pravidlo upravuje používání zbraní ve věznicích a jejich okolí. Zaměstnanci, kteří pracují přímo s vězni, mohou nosit zbraně, jako jsou hole nebo obušky, pro svou vlastní obranu. Podle osvědčené praxe by tyto zbraně neměly být nošeny okázalým nebo výhrušným způsobem. Větší obušky by se neměly běžně nosit, ale měly by být uloženy na strategických pozicích, aby byly v případě nouze k dispozici pro rychlé použití. Kromě situací bezprostřední a závažné nouze není dobrou praxí dovolit personálu, který pracuje přímo s vězni, nosit pistole nebo jiné střelné zbraně, které mohou být použity nevhodně nebo se mohou dostat do rukou vězňů. Touto záležitostí se ve svých zprávách zabýval i Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.¹⁵⁵¹⁵⁶

V některých vězeňských systémech nosí personál střežící vnější zabezpečení věznice střelné zbraně. Tento personál by měl mít jasné pokyny o okolnostech, za kterých lze tyto zbraně používat. To musí být

¹⁵² Viz také Informační přehled Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, „Přeprava zadržovaných“ (CPT/Inf (2018) 24), který obsahuje podrobná pravidla regulující používání omezovacích prostředků jako bezpečnostních opatření během přepravy.

¹⁵³ *Tali proti Estonsku*, č. 66393/10, rozsudek ze dne 13. února 2014.

¹⁵⁴ Viz například zpráva pro bulharskou vládu o návštěvě Bulharska, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 18. až 29. října 2010 [CPT/Inf (2012) 9], odstavec 92; Španělsko 2011, odstavec 128; zpráva španělské vládě o návštěvě Španělska, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 31. května až 13. června 2011

[CPT/Inf (2013) 6], odstavec 87; zpráva švédské vládě o návštěvě Švédska, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 18. až 28. května 2015 [CPT/Inf (2016) 1], odstavec 90.

¹⁵⁵ Zpráva portugalské vládě o návštěvě Portugalska, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 14. až 26. května 1995 [CPT/Inf (96) 31], odstavec 149.

¹⁵⁶ Zpráva slovinské vládě o návštěvě Slovinska, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 16. až 27. září 2001 [CPT/Inf (2002) 36], odstavec 13 a 14.

pouze v případě bezprostředního ohrožení života dotyčného zaměstnance nebo někoho jiného. Zásada 9 Základních zásad Organizace spojených národů pro použití síly a střelných zbraní příslušníky donucovacích orgánů uvádí v tomto ohledu výslovně: „V každém případě může být přistoupeno k úmyslnému smrticímú použití střelných zbraní pouze tehdy, je-li to naprosto nevyhnutelné za účelem ochrany života.“

Vězeňské správy by měly stanovit jasné pokyny a postupy pro používání střelných zbraní spolu se školicím programem pro zaměstnance, kteří mohou být oprávněni je používat. Postupy by měly zahrnovat formální opatření pro vyšetřování jakéhokoli incidentu, při kterém jsou střelné zbraně použity.

Žádosti a stížnosti

Toto pravidlo rozlišuje mezi podáváním žádostí a podáváním stížností. Vězni musí mít dostatek příležitostí k podávání žádostí a musí mít možnost podávat stížnosti v rámci vězeňského systému i mimo něj.

„Žádosti“ vězňů se týkají výhod nebo vybavení, na které nemají podle práva nárok, ale které jim může poskytnout vedení věznice nebo jiné kompetentní orgány. Například v některých vězeňských systémech mohou být povoleny zvláštní návštěvy, ačkoli na ně vězni nemají právo. Totéž platí pro žádosti o povolení opustit věznici za účelem účasti na pohřbu příbuzného a žádosti o přemístění do konkrétní věznice nebo vězeňského oddělení. Ve většině případů bude mít ředitel právo rozhodnout, ale v některých jurisdikcích mohou konkrétní žádosti vyhovět pouze soudní orgány nebo musí být rozhodnuto na ministerské úrovni.

Stížnosti jsou formální námitky proti rozhodnutí, jednání nebo nečinnosti vězeňské správy nebo jiných příslušných orgánů. V některých jurisdikcích se příslušný opravný prostředek nazývá „námitka“ nebo „odvolání“. Pojem „odvolání“ je však v tomto pravidle vyhrazen pro soudní žalobu proti zamítnutí žádosti nebo zamítnutí stížnosti.

Ve své roční zprávě za rok 2017 Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání vysvětluje obecné zásady, kterými by se měl řídit provoz všech systémů stížností ve věznicích. V souhrnu jsou to následující zásady: Takové systémy by měly být snadno dostupné a přístupné vězňům. Složitě záležitosti by měly být důkladně a rychle prozkoumány. Vězni by měli mít možnost používat postupy pro podávání stížností důvěrně a bez ohrožení jejich vlastní bezpečnosti. Pokud jsou stížnosti shledány oprávněnými, měly by vězeňské orgány podniknout konkrétní kroky k nápravě podmínek, které ke stížnosti vedly. A konečně – měl by být veden dohledatelný záznam o všech stížnostech a opatřeních, která byla přijata v reakci na ně. Pravidlo 70 je s těmito zásadami slučitelné a mělo by být vykládáno v jejich světle¹⁵⁷.

Pravidlo 70.1 ve znění z roku 2019 zaznamenává jasné rozlišení mezi těmito vnitřními a vnějšími mechanismy stížností v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva¹⁵⁸ a praxi Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹⁵⁹. V souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva vnitřní mechanismus stížností sám o sobě nesplňuje požadavky na účinný opravný prostředek podle článku 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Pravidlo 70.1 proto objasňuje, že vnitrostátní systémy mohou stanovit možnost, aby byla žádost nebo stížnost podána nejprve před vnitřním mechanismem pro stížnosti (tj. ředitel věznice nebo ústřední vězeňská správa) nebo přímo vnějšímu mechanismu pro stížnosti (tj. soudní nebo jiný nezávislý orgán). Evropský soud pro lidská práva se nepřiklání k tomu, že by účinným prostředkem nápravy byla stížnost

¹⁵⁷ 27. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2018) 4], odstavce 76–90.

¹⁵⁸ Viz například *Ananěv [Ananyev] a další proti Rusku*, č. 42525/07 a 60800/08, rozsudek ze dne 10. ledna 2012, § 93–112.

¹⁵⁹ Viz 27. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2018) 4], odstavce 70–71.

státnímu zástupci, pokud nezakládá práva ve vztahu k dotčené osobě, nebo stížnost ombudsmanovi, který nemůže vydávat závazná a vykonatelná rozhodnutí¹⁶⁰.

V této souvislosti je třeba poznamenat, že funkci vnějšího mechanismu pro stížnosti mohou vykonávat různé orgány a že ve vnitrostátních systémech mohou existovat různá řešení, pokud jde o způsob fungování těchto mechanismů. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání však zdůraznil, že tyto orgány musí mít pravomoc přijímat závazná rozhodnutí¹⁶¹. Evropský soud pro lidská práva na druhé straně vysvětlil, že orgán uvedený v článku 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod nemusí být soudním orgánem a že správní orgán může splnit požadavky tohoto článku týkající se stížností vězňů. Stanovil však tato kritéria, která musí takové jiné orgány splňovat:

- a) musí být nezávislé na orgánech odpovědných za vězeňský systém;
- b) musí zajistit účinnou účast vězňů při prověřování jejich stížností;
- c) musí zajistit rychlé a pečlivé vyřizování stížností vězňů;
- d) musí mít k dispozici širokou škálu právních nástrojů k vymýcení problémů, které jsou základem těchto stížností, a
- e) musí být schopny činit závazná a vykonatelná rozhodnutí¹⁶².

Mohou být také stanoveny specializované postupy pro stížnosti. V ideálním případě by vnitrostátní právo mělo vězňům umožnit také stížnosti na rozhodnutí, chování nebo nečinnost zdravotnického personálu u stávajících vnitrostátních lékařských disciplinárních orgánů.

Toto pravidlo nevyžaduje, aby byly žádosti nebo stížnosti podávány písemně. Vězni mohou být negramotní a měli by mít možnost požádat o schůzku se státním zaměstnancem nebo příslušnou agenturou, aby mohli žádost nebo stížnost předat ústně¹⁶³. Úřady by pak měly povinnost převést stížnost do písemné podoby.

Stížnosti mohou vést k vzájemně nepřátelským postojům zúčastněných stran, což může poškodit vztahy mezi vězni a vězeňským personálem. Proto se zdá rozumné nejprve zkusit použít neformální alternativní metody řešení, jako je mediace. To vyžaduje začlenění vhodného mechanismu do vězeňských předpisů. Tímto úkolem by mohl být pověřen například člen místního kontrolního orgánu nebo soudní orgán. Pokud konflikt nemůže být takovými metodami vyřešen, vězeň musí mít stále právo podat formální stížnost. V některých případech mohou být techniky restorativní justice vyvinuté v doporučení CM/Rec(2018)8 Výboru ministrů členským státům týkajícím se restorativní justice v trestních věcech rovněž podstatné pro řešení stížností podaných ve vězení.

Některé stížnosti nelze neformálním řešením vypořádat s takovou závažností, jakou vyžadují. Je důležité, aby se u stížnosti týkající se špatného zacházení a jiného závažného porušování lidských práv nebralo neformální řešení v úvahu a místo toho byly takové stížnosti okamžitě vyřízeny prostřednictvím postupů pro stížnosti stanovených v tomto pravidle¹⁶⁴.

Praktické informace o postupech žádostí a stížností by měly být účinně sdělovány všem vězňům, jak vyžaduje pravidlo 70.4. To je důležité k zajištění toho, aby si vězni byli těchto příležitostí vědomi. Účinná komunikace znamená věnovat náležitou pozornost jazykovým a intelektuálním schopnostem

¹⁶⁰ *Ananěv [Ananyev] a další proti Rusku*, č. 42525/07 a 60800/08, rozsudek ze dne 10. ledna 2012, § 102–106; *Neškov [Neshkov] a další proti Bulharsku*, č. 36925/10 a další, rozsudek ze dne 27. ledna 2015, § 212.

¹⁶¹ 27. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2018) 4], odstavec 71.

¹⁶² *Neškov [Neshkov] a další proti Bulharsku*, č. 36925/10 a další, rozsudek ze dne 27. ledna 2015, § 182–183.

¹⁶³ Zpráva vládě Slovinska o návštěvě Slovinska, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 19. až 28. února 1995 [CPT/Inf (96) 18].

¹⁶⁴ 27. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2018) 4], odstavec 78.

věznů a zajistit, aby byla věnována zvláštní pozornost při poskytování těchto informací cizincům a vězňům se zdravotním postižením, včetně psychologických poruch nebo poruch učení.

Vězni musí mít možnost podat stížnost jakémukoli orgánu, který provádí kontrolu nebo dozor ve věznici, bez ohledu na předchozí nebo souběžné stížnosti. Pokud tento orgán není oprávněn vyřídit stížnost sám, měl by ji zaslat příslušnému orgánu.

Stěžovatelům musí rovněž být umožněno důvěrně komunikovat s nezávislými orgány pověřenými vyřizováním stížností a odvolání. Rozhodnutí těchto orgánů musí být vězňům zpřístupněna.

Pravidlo 70.5 je nové pravidlo přidané v roce 2019. Povinnost vyšetřovat nestranně a účinně podezřelá úmrtí, špatné zacházení a další závažná obvinění z porušování lidských práv ve věznicích je povinností vyplývající z ustálené judikatury Evropského soudu pro lidská práva¹⁶⁵ a standardů Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹⁶⁶. Toto ustanovení je třeba číst ve spojení s pravidlem 55, které obecně odkazuje na povinnost vyšetřovat trestné činy ve věznicích. Viz také pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o vymýcení beztrestnosti za závažné porušování lidských práv ze dne 30. března 2011.

Pravidlo 70.9 chrání vězně, kteří si stěžují v dobré víře, spíše než aby podporovalo zlomyslné stížnosti.¹⁶⁷

Příslušné orgány by měly žádosti a stížnosti řešit neprodleně. Ve svých reakcích na žádosti a stížnosti, které by měly být vždy doprovázeny odůvodněním, by orgány měly jasně uvést, zda budou přijata nějaká opatření, a pokud ano, jaká. To vyplývá i z judikatury Evropského soudu pro lidská práva¹⁶⁸. Platí to také pro žádosti nebo stížnosti právních zástupců vězňů nebo organizací uvedených v pravidlech 70.10–70.11.

Pokud interní přezkum neuspěl, lze stížnost podat u vnějšího mechanismu stížností, jak předpokládá pravidlo 70.1. Pokud je taková stížnost úspěšná, musí mít stěžovatel jistotu, že rozhodnutí tohoto orgánu bude vězeňskou správou plně a rychle vykonáno. Stejně tak právo podat stížnost k vnějšímu mechanismu stížností v případě nepříznivého nebo opožděného, a tedy neúčinného posouzení žádosti nebo stížnosti vnitřním mechanismem stížností je požadavkem vyplývajícím z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁶⁹. Pokud by se právní systém rozhodl neumožnit přímou stížnost k „soudnímu nebo jinému nezávislému orgánu s pravomocí k přezkumu a nápravě“, jak je stanoveno v pravidle 70.1, měl by alespoň zajistit, aby rozhodnutí ředitele věznice nebo vězeňské správy, která samy o sobě nesplňují požadavky účinného opravného prostředku podle článku 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, podléhala přezkumu nezávislého vnějšího orgánu. To vyplývá i z norem Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹⁷⁰.

Pro zajištění účinného výkonu práva podávat stížnosti by vězňům měly být poskytovány formuláře, psací potřeby a v případě potřeby známky či kolký. Formuláře stížností by měly být vězňům volně k dispozici na určeném místě (např. v knihovně), aby o ně vězni nemuseli přímo žádat. Systém podávání by měl být navržen tak, aby vězni nebyli povinni osobně předat obálku s důvěrným obsahem personálu věznice¹⁷¹.

¹⁶⁵ Viz například *Gladović proti Chorvatsku*, č. 28847/08, rozsudek ze dne 10. května 2011, § 39–40, a *Volk proti Slovinsku*, č. 62120/09, rozsudek ze dne 13. prosince 2012, § 97–98.

¹⁶⁶ 27. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2018) 4], odstavec 86.

¹⁶⁷ *Skalka proti Polsku*, č. 43425/98, rozsudek ze dne 27. května 2003; viz také *Marinova a další proti Bulharsku*, č. 33502/07, 30599/10, 8241/11 a 61863/11, rozsudek ze dne 12. července 2016.

¹⁶⁸ *Lonić proti Chorvatsku*, č. 8067/12, rozsudek ze dne 4. prosince 2014, § 53–64.

¹⁶⁹ *Longin proti Chorvatsku*, č. 49268/10, rozsudek ze dne 6. listopadu 2012, § 41.

¹⁷⁰ 27. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2018) 4], odstavec 86.

¹⁷¹ Zpráva vládě Spojeného království o návštěvě Spojeného království uskutečněné Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech od 29. července 1990 do 10. srpna 1990 [CPT/Inf (91) 15].

Nezbytná je důvěrná komunikace s vnitrostátními i mezinárodními orgány oprávněnými přijímat stížnosti. Toto pravidlo se nesnaží předepsat výlučný model postupu pro stížnosti, ale stanoví základní požadavky, které by takové postupy měly splňovat, aby mohly být považovány za účinné prostředky nápravy ve smyslu článku 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Důležité je, že postup podání stížnosti vede ke konečnému závaznému rozhodnutí nezávislého orgánu. Členské státy mohou svobodně určit nezávislý orgán, který má pravomoc vyřizovat stížnosti. Může jím být ombudsman nebo soudce (smírčí soudce, soudce pro výkon trestu, nebo dozorčí soudce), dozorující státní zástupce, soud nebo veřejný ochránce práv¹⁷². Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání však dal jasně najevo, že „se nedoporučuje, aby se vnitrostátní preventivní mechanismy nebo jiné podobné monitorovací orgány také přímo zabývaly formálními stížnostmi“. Tyto dvě „funkce by měly být, pokud možno, odděleny a měly by je vykonávat jasně odlišné subjekty, z nichž každý má své vlastní zaměstnance“¹⁷³.

Žádosti a stížnosti by měly být evidovány a vedeny ve prospěch samotné vězeňské správy a též pro kontrolu ze strany kontrolních orgánů¹⁷⁴. Analýza podstaty žádostí a stížností může přispět k lepšímu řízení instituce.

Právo podávat žádosti a stížnosti je primárně přiznáno vězňům, ale vnitrostátní právo může povolit třetím stranám, aby jednaly jménem vězně, například když duševní nebo tělesný stav vězni brání jednat sám za sebe a nemá právníka, který by jednal jeho jménem. Příbuzní vězně mají právo si stěžovat v případě, že by mohla být práva vězně porušena, zatímco organizacím, kterým leží na srdci zájmy vězňů, může ředitel rovněž povolit, aby takové stížnosti podávaly. Pravidlo 70.11 však umožňuje, aby se vězeň proti takto podané stížnosti ohradil. Vězni mohou také chtít podat stížnost prostřednictvím právního zástupce. Jak je uvedeno v pravidle 23, všichni vězni mají právo na právní poradenství a zde je třeba mít na paměti další ustanovení tohoto pravidla.

Evropský soud pro lidská práva se zabýval stížnostmi na nepřiměřené vězeňské podmínky z pohledu článku 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a rozhodl, že jsou možné dva druhy nápravy: zlepšení materiálních vězeňských podmínek (preventivní opravný prostředek) a náhrada škody nebo ztráty utrpěné z důvodu těchto podmínek (kompenzační opravný prostředek). Pokud byli vězni drženi v podmínkách, které jsou v rozporu s článkem 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, má nejvyšší hodnotu vnitrostátní prostředek nápravy schopný ukončit trvající porušování jejich práva nebýt vystavován nelidskému nebo ponižujícímu zacházení. Jakmile však opustí věznicí, ve které museli trpět nevyhovující podmínky, měli by mít vymahatelné právo na náhradu za již nastalé porušení. Kromě toho se preventivní a kompenzační prostředky musí vzájemně doplňovat, aby byly považovány za účinné. Evropský soud pro lidská práva klade zvláštní důraz na povinnost států zavést kromě kompenzačního opravného prostředku účinný preventivní opravný prostředek, konkrétně mechanismus určený k rychlému ukončení nepřiměřeného zacházení¹⁷⁵. Opravný prostředek by neměl existovat pouze ve formální rovině, ale měl by také nabízet přiměřenou vyhlídku na úspěch v praxi¹⁷⁶.

¹⁷² Zpráva gruzínské vládě o návštěvě Gruzie, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 6. až 18. května 2001 [CPT/Inf (2002) 14].

¹⁷³ 27. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2018) 4], odstavec 73.

¹⁷⁴ Zpráva bulharské vládě o návštěvě Bulharska, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 25. dubna až 7. května 1999 [CPT/Inf (2002) 1], a zpráva vládě „Bývalé jugoslávské republiky Makedonie“ o návštěvě „Bývalé jugoslávské republiky Makedonie“, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech od 17. do 27. května 1998 [CPT/Inf (2001) 20].

¹⁷⁵ *Ananěv [Ananyev] a další proti Rusku*, č. 42525/07 a 60800/08, rozsudek ze dne 10. ledna 2012, § 97–98.

¹⁷⁶ *Rodić a ostatní proti Bosně a Hercegovině*, č. 22893/05, rozsudek ze dne 27. května 2008, § 58.

ČÁST V

Vedení a personál

Účinnost Evropských vězeňských pravidel jako celku závisí na schopnosti personálu je uplatňovat. Pravidlo 8 Evropských vězeňských pravidel stanoví obecnou zásadu důležitosti umožnit vězeňskému personálu udržovat vysoký standard péče o vězně. Pravidla v této části jsou navržena tak, aby stanovila standardy pro vedení věznice a naznačila, jak by měli být zaměstnanci nejlépe vybíráni a školeni, aby dokázali tuto komplexní a důležitou funkci plnit. Členské státy mají rovněž ve smyslu pravidla 4 Evropských vězeňských pravidel povinnost poskytnout potřebné zdroje pro taková školení a odměňování. Tato povinnost se dále vztahuje i na poskytování nezbytných zdrojů k zajištění toho, aby byl k dispozici dostatek personálu, aby bylo možné ve věznicích za všech okolností zaručit minimální služby.

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání zdůraznil, že nedostatečný počet vězeňského personálu způsobuje, že věznice jsou pro vězně i personál méně bezpečné. Nedostatečný personál působí proti jakémukoli úsilí o udržení účinné kontroly, což často vede k tomu, že silnější skupiny vězňů mohou nekontrolovaně uplatňovat svou moci nad ostatními vězni¹⁷⁷. Kromě vytváření potenciálně nebezpečné situace pro zranitelné vězně představuje nedostatečné zajištění personálu také nebezpečí pro samotný personál. Tam, kde je personální stav nedostatečný, existuje tendence uchýlovat se k značnému množství hodin přesčasů, aby byla zachována základní úroveň bezpečnosti a poskytování potřebného režimu v zařízení. Takový stav může snadno vést k vysoké úrovni stresu u personálu a jeho předčasnému vyhoření, což je situace, která pravděpodobně prohloubí napětí, které se přirozeně vyskytuje v každém vězeňském prostředí. Nízký počet zaměstnanců bude mít navíc negativní vliv na kvalitu a úroveň vypracovaného programu činností¹⁷⁸.

Podrobnější údaje o standardech, na které by se vězeňský personál měl zaměřit, lze nalézt v doporučení CM/Rec(2012)5 Výboru ministrů členskými státy k Evropskému etickému kodexu vězeňského personálu. Patří mezi ně pokyny pro chování vězeňského personálu, které zdůrazňují důležitost odpovědnosti, integrity, respektování a ochrany lidské důstojnosti, péče a pomoci, spravedlnosti, nestrannosti a nediskriminace, spolupráce, důvěrnosti a ochrany údajů. Personál věznice musí být odpovídajícím způsobem vyškolen a odměňován, aby mohl vykonávat své funkce. Viz také pokyny týkající se náboru, výběru, vzdělávání, školení a profesního rozvoje vězeňského a probačního personálu, přijaté Evropským výborem pro problémy kriminality (CDPC) dne 25. dubna 2019¹⁷⁹.

Vězeňská práce jako veřejná služba

Toto pravidlo vyžaduje, aby věznice spadaly do odpovědnosti veřejných orgánů, oddělených od vojenských, policejních nebo kriminálních vyšetřovacích služeb. Věznice jsou místa, která by měla být řízena civilní mocí. Věznění je součástí trestního soudního procesu a v demokratických společnostech jsou lidé posíláni do vězení nezávislými soudci. Správa věznic by neměla být přímo v rukou žádné policejní nebo vojenské moci. Práce ve vězení by měla být respektována a uznávána jako samostatná specializace.

V některých zemích je ředitelem vězeňské správy sloužící příslušník ozbrojených sil, který byl na omezenou dobu vyslán do vězeňské správy, aby tuto roli vykonával. V takovém případě tato osoba vykonává civilní funkci ředitele vězeňské správy.

¹⁷⁷ Zpráva řecké vládě o návštěvě Řecka, kterou Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání uskutečnil ve dnech od 4. do 16. dubna 2013 [CPT/Inf (2014) 26], odstavec 32.

¹⁷⁸ Zpráva gruzínské vládě o návštěvě Gruzie, kterou uskutečnil Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 21. března až 2. dubna 2007 [CPT/Inf (2007) 42], odstavec 85; zpráva portugalské vládě o návštěvě Portugalska, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 7. až 16. února 2012 [CPT/Inf (2013) 4], odstavec 58.

¹⁷⁹ Výbor ministrů Rady Evropy, dokument CM(2019)111-add.

Je důležité, aby existovalo jasné organizační oddělení mezi policií a vězeňskou správou. Ve většině evropských zemí spadá správa policie pod ministerstvo vnitra, zatímco správa vězeňství spadá pod ministerstvo spravedlnosti. Výbor ministrů Rady Evropy doporučil, aby „bylo jasně rozlišováno mezi rolí policie a státního zastupitelství, soudnictví a nápravného systému“ (doporučení Rec(2001)10 Výboru ministrů, Evropský kodex policejní etiky).

Toto pravidlo podtrhuje etický kontext řízení věznic. Bez silného etického kontextu se situace, kdy je jedné skupině lidí dáвана značná moc nad jinou, může snadno stát zneužitím moci. Tento etický kontext není jen záležitostí chování jednotlivých členů personálu vůči vězňům: viz doporučení CM/Rec(2012)5 Výboru ministrů členským státům k Evropskému etickému kodexu vězeňského personálu.

Osoby odpovědné za věznice a vězeňské systémy musí mít jasnou vizi a odhodlání udržovat nejvyšší standardy ve vedení věznic.

Práce ve vězení proto vyžaduje jedinečnou kombinaci osobních kvalit a technických dovedností. Vězeňský personál potřebuje mít vlastnosti, které mu umožní jednat se všemi vězni nestranně, lidsky a spravedlivě.

Toto pravidlo klade na vězeňské orgány pozitivní povinnost zajistit dodržování pravidel týkajících se personálu. To je důležité pro zajištění, aby věznice fungovaly v souladu s právním státem.

Toto pravidlo se týká vztahu mezi vězeňským personálem první linie a vězni v jejich péči. Těmto zaměstnancům je třeba věnovat zvláštní pozornost kvůli lidskému rozměru jejich kontaktů s vězni. Dynamická bezpečnost, jak ji vyžaduje pravidlo 51.2, je zásadou, která je základem tohoto vztahu.

Toto pravidlo se zabývá chováním zaměstnanců při plnění jejich povinností. Personál má s vězni zacházet slušným, lidským a spravedlivým způsobem; zajistit, aby byli všichni vězni v bezpečí; zajistit, aby vězni neutekli; zajistit zachování pořádku a kontroly ve věznicích; poskytnout vězňům příležitost pozitivně využít čas ve vězení tak, aby se mohli po propuštění znovu začlenit do společnosti. Tato práce vyžaduje značné dovednosti a osobní integritu. Ti, kteří tuto práci vykonávají, si musí získat osobní respekt vězňů. Od všech vězeňských pracovníků, ale zejména od těch, kteří se chystají pracovat přímo s vězni, je třeba očekávat vysoké osobní a profesní standardy.

Výběr vězeňského personálu

Toto pravidlo se týká výběru, školení a podmínek náborem vězeňského personálu. Nábor je velmi důležitý. Vězeňská správa by měla mít jasnou politiku, která podpoří vhodné jednotlivce, aby se ucházeli o práci ve věznicích a aby je informovala o požadovaných etických pravidlech. Zejména odstavec 38 doporučení CM/Rec(2012)12 Výboru ministrů členským státům týkajícího se zahraničních vězňů uvádí, že osoby, které pracují s vězni cizí národnosti, musí být vybírány na základě kritérií, která zahrnují kulturní citlivost, interakční dovednosti a jazykové schopnosti. Tento požadavek platí obecně pro všechny vztahy s vězni.

Mnoho vězeňských úřadů má velké potíže s náborem vysoce kvalitních zaměstnanců. To může mít řadu různých příčin. Může to být způsobeno nízkými platy. Může to být tím, že postavení vězeňské práce v místní komunitě je velmi nízké. Může to být kvůli konkurenci jiných donucovacích orgánů, jako je policie. Vězeňské správy by proto měly provádět aktivní náborovou politiku a podniknout kroky k překonání těchto potenciálních překážek při náborem vysoce kvalitních zaměstnanců.

Toto pravidlo se zabývá kritérii výběru zaměstnanců. Vězeňská správa by měla zavést jasný soubor postupů pro testování integrity a lidskosti žadatelů a toho, jak budou pravděpodobně reagovat na obtížné situace, kterým mohou čelit, aby bylo zajištěno, že k práci ve vězeňském systému budou skutečně vybráni pouze ti žadatelé, kteří jsou pro tuto práci vhodní.

Toto pravidlo vyplývá z pravidla 71. Pokud mají být zaměstnanci oddáni své práci dlouhodobě, musí mít v zaměstnání jistotu. V jurisdikcích, kde jsou věznice spravované soukromými dodavateli, by jednotliví zaměstnanci zaměstnaní těmito dodavateli měli být před prací s vězni schváleni vězeňským orgánem. Měli by být také zaměstnaní na dobu neurčitou.

Pozornost by měla být věnována také zajištění toho, aby zaměstnanci měli dostatečnou úroveň vzdělání, díky níž mohou těžit ze specializovaných školení a která jim umožní jednat s vězni lidsky.

Toto pravidlo zdůrazňuje potřebu zajistit atraktivní platy a pracovní podmínky. Postavení profese se z velké části měří podle úrovně platu. Vlády by měly uznat, že vězeňský personál má nárok na řádnou odměnu odpovídající povaze veřejné služby vězeňské práce, jakož i jejich obtížné a někdy nebezpečné práci, a zároveň vzít v úvahu, že pokud zaměstnanci nejsou odměňováni na odpovídající úrovni, může to vést ke korupci.

V mnoha zemích jsou věznice na velmi izolovaných místech, což ztěžuje nejen zaměstnancům, ale i jejich rodinám přístup ke školám, zdravotnickým zařízením, obchodům a dalším společenským aktivitám. Kromě toho se očekává, že se mnoho vězeňského personálu bude pravidelně přesouvat z jedné věznice do druhé, čímž bude vykořeňovat své rodiny a nutit je stěhovat na často vzdálená místa. V některých zemích chce vězeňský personál být i nadále součástí ministerstva vnitra, aby mohl těžit z vyššího postavení (přístup k bezplatné zdravotní péči, bezplatnému vzdělání, bezplatnému bydlení a bezplatné nebo dotované dopravě a dovolených). Za takových okolností jsou další podmínky zaměstnání stejně důležité jako výše mzdy a měly by být pečlivě prozkoumány.

Toto pravidlo se vztahuje na zaměstnance na částečný úvazek. V menších věznicích může být nutné přijmout část personálu, zejména pro specializované úkony, na částečný úvazek. Měli by mít poměrně vzato stejné podmínky zaměstnání jako zaměstnanci na plný úvazek.

Školení vězeňského personálu

Pravidlo 81.1 řeší požadavky na úvodní školení nově přijatých zaměstnanců. Toto školení by mělo být dostatečné a mělo by zdůrazňovat etický kontext jejich práce. Osvědčená praxe vyžaduje, aby vězeňský personál absolvoval dostatečné školení, které jim umožní pracovat jako profesionálové stejným způsobem, jako je tomu u jiných profesních skupin, které pracují v systému trestní justice.

V návaznosti na to pravidlo 81.2 požaduje, aby personál podstoupil nezbytný technický výcvik. Personál musí být seznámen s požadavky zabezpečení a naučit se, jak vést řádné záznamy a jaká hlášení je třeba psát. Odstavec 29 pokynů pro vězeňské a probační služby týkajících se radikalismu a násilného extremismu přijaté Výborem ministrů dne 2. března 2016 dále zdůrazňuje, že pracovníci v první linii „musí být vyškoleni, aby jednali v souladu se zásadami dynamické bezpečnosti, aby byla zachována bezpečnost a udržení pořádku ve vězení, a aby přispívali k rehabilitaci vězňů“. Dále zdůrazňuje, že zaměstnanci by měli být vyškoleni „zejména k používání mezikulturní mediace a různých technik intervence pro případy zvládnutí krizí“.

Řádné školení zaměstnanců je požadavkem, který trvá od okamžiku nábory až po konečný odchod do důchodu. Pro zaměstnance všech věkových kategorií a úrovní by měla existovat pravidelná řada příležitostí k dalšímu rozvoji.

Řízení věznic

Toto pravidlo připomíná, že by při výběru zaměstnanců nemělo docházet k diskriminaci. Ženy by měly mít stejné příležitosti jako muži pracovat ve věznicích a měly by mít stejné platy, stejné školení a měly by mít stejné příležitosti k postupu a zařazení na místa vyžadující specifické schopnosti. Tyto zásady se musí uplatňovat na zaměstnance patřící k různým rasovým, kulturním, náboženským nebo sexuálním menšinám. V některých věznicích patří do těchto menšinových skupin značný počet vězňů. V takovém případě by vězeňské orgány měly usilovat o nábor dostatečného počtu zaměstnanců s podobným pozadím.

Pravidlo 83.a vyžaduje od členských států pečlivé vedení všech věznic ve vnitrostátních systémech. Jedním ze způsobů, jak toho dosáhnout, je mít systém interního auditu a inspekce, aby bylo zajištěno, že jsou příslušné zákony uplatňovány. Není možné zajistit trvale vysoké standardy ve věznicích, pokud nemá odpovídající složení dobře vyškoleného personálu.

Pravidlo 83.b vyžaduje, aby byly zavedeny strategie pro řešení provozních mimořádných událostí. Takové mimořádné události mohou být způsobeny řadou faktorů mimo přímou kontrolu vězeňských orgánů. Jde například o stávky vězeňského personálu, přírodní katastrofy nebo události jako občanská povstání či války, které by mohly narušit řádné fungování jednotlivých věznic nebo dokonce systému jako celku.

Pravidlo 83.c odkazuje na potřebu dobré komunikace mezi věznicemi a v rámci každé věznice. Vzhledem k rostoucí propracovanosti provozních rutin a režimů je potřeba, aby vedení podporovalo a usnadňovalo takový styl práce, ve kterém se personál může učit jeden od druhého, sdílet zkušenosti a spolupracovat ve prospěch vězňů jim svěřených.

Toto pravidlo obsahuje ustanovení týkající se ředitele věznice. Vzhledem k tomu, co bylo řečeno v předchozích pravidlech o potřebě smyslu pro účel, vedení a vizi, je nezbytné, aby v každé věznici byl profesionální, dostatečně kvalifikovaný, nepolitický ředitel, který byl pečlivě vybrán pro svou vhodnost a integritu k provádění jednoho z nejsložitějších úkolů ve veřejné službě. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání se vyjádřil k nutnosti zavést manažerskou profesi ve vězeňském systému a zajistit, aby ředitelé věznic a vyšší manažeři byli přijímáni do věznic, aby obdrželi jistotu zaměstnání za předpokladu uspokojivého výkonu a aby jim bylo poskytnuto příslušné manažerské školení, které jim umožní plnit své úkoly kompetentně¹⁸⁰.

Složení mužů a žen ve vězeňském personálu má přispět k normalizaci vězeňského života a pozitivně ovlivnit udržování pořádku a kázeň ve věznici. Mělo by také sloužit k minimalizaci rizika sexuálního obtěžování nebo špatného zacházení s vězni.

Ve věznicích, kde jsou umístěny ženy, je třeba přijmout zvláštní opatření týkající se genderové vyváženosti zaměstnanců. Pravidlo Nelsona Mandely 81 zdůrazňuje, že na vězeňkyně by měly dohlížet pouze ženské zaměstnankyně, zatímco část věznice vyhrazená pro ženy musí být pod dohledem odpovědné zaměstnankyně. Dále by do této části věznice neměl vstupovat žádný mužský zaměstnanec, pokud ho nedoprovází ženská zaměstnankyně. Je důležité, aby se zabránilo opětovné traumatizaci vězeňkyň, které mohly být sexuálně zneužívány.

Toto pravidlo se týká požadavku zajistit vhodné konzultace o podmínkách zaměstnávání mezi vedením a zaměstnanci. Vězeňské systémy jsou hierarchické organizace, ale to neznamená, že by se s personálem mělo zacházet nepřiměřeně nebo bez respektu k jejich postavení. Ve většině zemí mají zaměstnanci nárok na členství v odborech. Pokud neexistuje žádná formální odborová organizace, zaměstnanci by měli mít alespoň uznávaný vyjednávací mechanismus. Zástupci odborů a dalších zaměstnanců by neměli být penalizováni za práci, kterou vykonávají při zastupování svých kolegů.

Věznice jsou instituce, ve kterých má přednost lidská stránka a ve kterých jsou důležité mezilidské vztahy. Pravidlo 87 zdůrazňuje, že správné fungování těchto vztahů závisí na dobré komunikaci.

Ve většině evropských vězeňských systémů tvoří významnou část vězňů cizí státní příslušníci, z nichž mnozí nemluví rodným jazykem země. Ředitel a většina personálu by měla být schopna mluvit jazykem většiny vězňů. Musí však být uznány i potřeby ostatních vězňů, a pokud je to možné, někteří zaměstnanci by měli být schopni mluvit jazykem významných menšin. Viz pravidlo 39.3 doporučení CM/Rec(2012)12 Výboru ministrů členským státům týkajícího se zahraničních vězňů. V případě potřeby by měl být k dispozici tlumočnický tým, jak je stanoveno v pravidle 37.4 Evropských vězeňských pravidel.

V malém počtu členských států nyní některé věznice spravují soukromé firmy na základě smlouvy. Pravidlo 88 zdůrazňuje, že všechna evropská vězeňská pravidla bez výjimky platí i pro ně.

¹⁸⁰ Zpráva vlády „Bývalé jugoslávské republiky Makedonie“ o návštěvě „Bývalé jugoslávské republiky Makedonie“, kterou provedl Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech od 6. do 9. prosince 2016 [CPT/Inf (2017) 30], odstavec 22.

Odborný personál

Pravidlo 89.1 se zabývá potřebou, aby vězeňské služby měly dostatečný počet vhodných odborníků, kteří pracují s vězni, aby podporovali jejich fyzické a duševní zdraví, předcházeli jakémukoli zhoršení a napomáhali jejich rozvoji s cílem usnadnit jejich opětovné začlenění do společnosti. Tito specialisté by měli spolupracovat s vězeňským personálem a doplňovat jej.

Vzhledem k tomu, že téměř všichni vězni se jednoho dne vrátí do svých komunit, je důležité, aby sdružení a dobrovolníci z těchto komunit byli povzbuzováni k tomu, aby přišli do věznic a přispěli k mnoha činnostem, které tam probíhají. Jejich přítomnost také přispívá k normalizaci vězeňského života a může vězňům poskytnout lepší perspektivu života vně vězení.

Informovanost veřejnosti

Toto pravidlo odráží skutečnost, že je důležité, aby si veřejnost a média byla vědoma hodnot, v jejichž rámci se věznice provozují. Vězeňská správa by měla rozvíjet dobré vztahy s místní veřejností a médii a informovat je o každodenní realitě vězeňského života. Vězeňská správa by měla podporovat ředitele věznic, aby se pravidelně setkávali se skupinami občanské společnosti, včetně nevládních organizací, a případně je zvali do věznic. Média a zástupci místních komunit by měli být povzbuzováni k návštěvě věznic za předpokladu, že bude věnována pozornost ochraně soukromí vězňů.

Výzkum a hodnocení

Toto je třetí soubor pravidel, která jsou již od roku 1973 známá jako Evropská vězeňská pravidla. Pravidla budou pravděpodobně vyžadovat další aktualizaci v průběhu času kvůli vývoji v občanské společnosti, rozšiřující se judikatuře Evropského soudu pro lidská práva a zprávám Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Pravidlo 91 uznává tuto skutečnost při podpoře programu výzkumu a hodnocení účelu věznic, její role v demokratické společnosti a rozsahu, v jakém plní svůj účel.

ČÁST VI

Inspekce a kontroly

Záměrem pravidel v této části je jasně rozlišovat mezi inspekcí věznic ze strany vládních orgánů, které jsou odpovědné za efektivní fungování vězeňského systému, a kontrolou vězeňských podmínek a zacházení s vězni ze strany nezávislého orgánu. Přestože vnitřní inspekce i vnější kontrola musí zajistit, aby zacházení s vězni splňovalo požadavky mezinárodního práva a ustanovení těchto pravidel, fungují tyto mechanismy na odlišných úrovních.

Zprávy národních a mezinárodních nevládních organizací, zjištění Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání a různá rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ukazují, že i v zemích s dobře rozvinutými a relativně transparentními vězeňskými systémy je nezávislá kontrola vězeňských podmínek a zacházení s vězni zásadní pro prevenci nelidského a nespravedlivého zacházení s vězni a pro zlepšení kvality věznění a vedení věznic. Zřízení nezávislých vnitrostátních kontrolních orgánů vedle vnitřního státního inspektorátu by nemělo být chápáno jako výraz nedůvěry v kvalitu státní kontroly, ale jako nezbytná dodatečná záruka prevence špatného zacházení s vězni.

Inspekce

Toto pravidlo používá neutrální termín „státní orgán“. Tento orgán může být součástí jednoho ministerstva nebo pod kontrolou více ministerstev. V některých zemích mohou inspekce věznic provádět také státní zástupci. Podstatné je, že takový orgán nebo inspektorát zřizují nejvyšší orgány, jimž je podřízen. Existence takového orgánu nebo inspektorátu je také uznáním skutečnosti, že vězeňská správa má zvláštní povinnost pečovat o vězně a úřady mají povinnost přijímat pozitivní opatření na ochranu a podporu důstojnosti všech vězňů.

Způsoby, jakými jsou tyto inspekce organizovány, se budou lišit od kontroly účetnictví věznic přes hloubkové audity a audity na místě, které berou v úvahu všechny aspekty správy věznic, až po ověřování, zda jsou veškeré činnosti prováděné ve věznici v souladu s vnitrostátními právními předpisy. Je důležité, aby inspektoři měli dostatečnou pravomoc vykonávat svou práci účinným způsobem – viz pravidlo Nelsona Mandely 84.

Inspekce by se neměla zaměřovat úzce na technicko-administrativní záležitosti. I když je důležité zajistit, aby byly rozpočtové prostředky dobře vynaloženy, širší povinností inspekce je brát v úvahu mezinárodní právo a tato pravidla, protože mají dopad na správu věznic. To znamená, že taková inspekce se musí zabývat i tím, zda administrativní procesy vedou k tomu, že se s vězni zachází s respektem k jejich lidským právům. Výsledky těchto inspekcí by měly být bez zbytečného odkladu oznámeny příslušným orgánům a zpřístupněny dalším zúčastněným stranám. Tato pravidla nespécifikují, jak by měly být organizovány plánovací a kontrolní systémy a audity, protože o tom rozhodují úřady.

Nezávislé kontroly

Členské státy Rady Evropy mají různé modely nezávislé kontroly podmínek věznění. Toto pravidlo nemá v úmyslu předepisovat jedinou formu monitorování, ale zdůrazňuje potřebu vysoké kvality takového nezávislého dohledu. Některé země mohou určit vězeňského ombudsmana jako vhodný nezávislý orgán pro monitorování věznic; jiné mohou využívat dozorující trestní soudce, jejichž soudní funkce zahrnuje také nezávislé monitorování; další se mohou rozhodnout pro vnitrostátní kontrolní výbor. Další formáty nejsou tímto pravidlem vyloučeny, pokud jsou příslušné orgány nezávislé a dobře vybavené k plnění svých povinností. Pravidlo 93 rovněž předpokládá, že tyto kontrolní orgány jsou složeny z kvalifikovaných a zkušených odborníků. Monitorovací orgány jsou rovněž oprávněny vyhledávat podporu u nezávislých externích specialistů, pokud nemají potřebné odborné znalosti k dispozici z řad svých vlastních členů.

V mnoha členských státech byly monitorovací orgány reorganizovány tak, aby fungovaly jako národní preventivní mechanismy, jak vyžaduje Opční protokol k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání¹⁸¹. Opční protokol k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání nepředepisuje typ instituce, která má být pověřena nebo nově vytvořena jako národní preventivní mechanismus (článek 17 Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání). Opční protokol k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání vyžaduje, aby instituce měla funkční nezávislost i nezávislost svých zaměstnanců (čl. 18 odst. 1), aby měla potřebné prostředky pro výkon svého mandátu (čl. 18 odst. 3) a aby měla široký mandát, včetně pravomocí v souvislosti s návštěvami (články 19, 20 a 21). Národní preventivní mechanismy mohou být nově vytvořené instituce nebo mohou být zřízeny v rámci stávajících institucí, včetně úřadu ombudsmana a vnitrostátních institucí pro lidská práva.

Kromě oficiálních kontrolních orgánů se vláda může rozhodnout určit některé nevládní organizace jako nezávislé orgány, které by mohly plnit některé z těchto funkcí nebo provádět dodatečné kontroly.

Aby bylo zajištěno, že kontrola je skutečně nezávislá, jak vyžaduje pravidlo 93.1, členové kontrolních orgánů musí být jmenováni způsobem, který zajistí jejich nestrannost. Členy by měli být odborníci na vězeňské záležitosti s řadou dovedností, včetně lékařských znalostí. Náležitá pozornost by měla být věnována také zastoupení pohlaví (viz pravidlo Nelsona Mandely 84.2 a bangkokské pravidlo 25.3).

Důležitá je také funkční nezávislost kontrolního orgánu: Viz čl. 18 odst.1 Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Kontrolní orgán by také měl mít možnost navrhovat svůj vlastní rozpočet přímo vládě, aby nebyl v tomto ohledu omezen vězeňskými orgány.

¹⁸¹ Opční protokol k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání: rezoluce Valného shromáždění OSN A/RES/57/199, přijatá 18. prosince 2002.

Je důležité, aby zjištění těchto orgánů spolu s případnými připomínkami, které mohly být připojeny vedením dotčené věznice, byly přístupné veřejnosti a zároveň bylo zajištěno, že nebudou zveřejněny žádné osobní údaje, které by porušovaly obecná pravidla ochrany osobních údajů.

Aby byly nezávislé kontrolní orgány účinné, musí mít určité pravomoci. Pravidlo 93.2 odráží článek 20 Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání a specifikuje, že kontrolní orgány by měly mít širokou pravomoc pro přístup k informacím, včetně informací o počtu vězňů. Nezávislé kontrolní orgány by také měly mít možnost svobodně si vybrat, které věznice navštíví, a vést soukromé a plně důvěrné rozhovory s vězni i vězeňským personálem. Když jsou tyto orgány na návštěvě uvnitř věznice, měly by mít přístup do všech jejích částí. Pravidlo Nelsona Mandely 84.1 dále vysvětluje, jaký by měl být rozsah jejich pravomoci. Parlamentní shromáždění Rady Evropy v rezoluci 2266 (2019) „Ochrana lidských práv při převozu vězňů“ [*Protecting human rights during transfers of prisoners*] ze dne 1. března 2019 zdůraznilo, že kontroly by se měly rozšířit také na podmínky, kterým jsou vězni vystaveni během převozu. Pravidlo 93.3 je navrženo tak, aby chránilo všechny osoby, které poskytují nezávislým kontrolním orgánům informace: Viz článek 21 Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

Nezávislé kontrolní orgány by měly být povzbuzovány, aby předávaly kopie svých zpráv a odpovědí dotčených vlád mezinárodním orgánům oprávněným monitorovat věznice nebo provádět jejich inspekce, jako je Evropský výbor pro zabránění mučení. To by těmto mezinárodním orgánům pomohlo plánovat návštěvy, zajistilo by koherenci doporučení poskytnutých úřadům a umožnilo by jim udržet si přehled o fungování vnitrostátních vězeňských systémů. Vzhledem k omezeným finančním zdrojům a rostoucímu počtu navštívených států se mezinárodní orgány musí stále více spoléhat na komunikaci s nezávislými vnitrostátními kontrolními orgány.

Monitorování ze strany občanské společnosti by mělo být podporováno vězeňskou správou a mělo by tam, kde je to možné, zahrnovat nevládní organizace zabývající se vězeňskou problematikou. Tyto organizace by měly být ve spojení s vnitrostátními nezávislými kontrolními orgány. Osoby, které jsou v kontaktu s kontrolními orgány, a zejména vězni by měli být chráněni před jakýmkoli formami sankcí a postihů (čl. 21 odst.1 Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání).

Pravidlo 93.6 stanoví, že nezávislé kontrolní orgány mají pravomoc vydávat doporučení, co je třeba udělat, aby byly splněny normy stanovené vnitrostátními i mezinárodními právními předpisy. Kromě těchto doporučení a zpráv mohou kontrolní orgány předkládat návrhy a připomínky týkající se stávajících právních předpisů nebo návrhů právních předpisů. Jak upřesňuje pravidlo Nelsona Mandely 85, je rozumné požadovat, aby orgány na takové zprávy odpověděly v přiměřené době a uvedly, jak hodlají návrhy v nich obsažené realizovat. Bez tohoto požadavku by mohla být doporučení jednoduše ignorována.

Pravidlo 93.7 zajišťuje, že se kontrolním činnostem dostane nezbytné publicity.

ČÁST VII

Neodsouzení vězni

Postavení neodsouzeného vězně

Toto pravidlo je primárně určeno k vytvoření definice. Vyplývá z něj, že vězeň, který byl pravomocně uznán vinným a odsouzen k trestu odnětí svobody v rámci jednoho rozsudku, ale stále čeká na rozhodnutí stran odsouzení za jiný trestný čin, by měl být považován za odsouzeného vězně.

Přístup k neodsouzeným vězňům

Toto pravidlo pozitivně popisuje základní přístup k neodsouzeným vězňům. Zdůrazňuje, že by se s nimi mělo zacházet dobře, protože jejich práva nebyla omezena trestním rozsudkem. Evropský soud pro lidská práva zdůraznil, že tato presumpce platí i pro právní režim upravující práva těchto osob a způsob, jakým by s nimi měli vězeňští dozorcí zacházet¹⁸². Zaslouží si zvláštní ochranu státu.

Všichni neodsouzení vězni musí být považováni za nevinné. Pravidlo 95.2 jim proto poskytuje další záruky.

V některých případech soudy určují další omezení ohledně neodsouzených vězňů. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání však uvedl, že: „S vězni umístěnými na samovazbě v rámci podmínek vyšetřovací vazby nařízených soudem by se mělo zacházet, pokud možno, jako s ostatními obviněnými, přičemž zvláštní omezení by se měla uplatňovat pouze tehdy, pokud je to nezbytně nutné pro výkon spravedlnosti.“¹⁸³ Tento přístup zahrnuje také oddělování vězňů a měl by být uplatňován na všechny neodsouzené vězně.

Pravidlo 95.3 zdůrazňuje, že vězni mohou využívat všech záruk části II a také se účastnit činností, jako je práce, vzdělávání, cvičení a rekreace, jak je popsáno v uvedené části. Část VII jako celek je navržena tak, aby pomáhala neodsouzeným vězňům tím, že podrobněji vysvětlí, k čemu je jejich postavení dodatečně opravňuje.

Ubytování

Toto pravidlo opakuje zásadu vhodnosti cel pro jednoho vězně (srov. pravidlo 18.5) v kontextu neodsouzených vězňů. Pokud jsou vězni často umístěni ve věznici pouze na relativně krátkou dobu, mohou pro ně být vhodnější samostatné cely. Protože neodsouzení vězni tráví ve svých celách často více času než ostatní vězni, měly by být tyto cely přiměřené velikosti.

Je třeba dbát na to, aby i vězňům drženým ve věznici na krátkou dobu bylo umožněno cvičení, rekreace a sdružování, jak to vyžadují pravidla v části II, aby se zadržování v celách pro jednoho vězně nestalo formou samovazby.

Oděv

Toto pravidlo je třeba číst ve spojení s pravidlem 20. Zdůrazňuje, že neodsouzení vězni mají právo nosit vlastní oblečení. V případech, kdy nemají vlastní vhodné oblečení, by v oblečení, které jim poskytuje vězeňská správa, neměli vypadat jako odsouzení vězni.

Právní poradenství

Toto pravidlo zdůrazňuje, že vězeňské orgány musí vyvinout pozitivní úsilí, aby pomohly vězňům, kteří čelí obvinění z trestného činu. Mělo by se číst společně s pravidlem 23.

Odstavec 31 doporučení Rec(2006)13 Výboru ministrů o vazbě, podmínkách jejího výkonu, a poskytování záruk proti zneužití obsahuje podrobná pravidla týkající se přístupu k právníkovi, pokud vazba pokračuje.

Pravidlo Nelsona Mandely 119 zdůrazňuje, že neodsouzení vězni mají právo být informováni o důvodech svého zadržení a o jakýchkoli obviněních, která proti nim byla vznesena.

Styk s vnějším světem

Toto pravidlo zdůrazňuje, že omezení kontaktu s vnějším světem by měla být v případě neodsouzených vězňů minimální. Mělo by se číst společně s pravidlem 24. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání uvedl, že uplatňování omezení bez rozdílu na

¹⁸² *Iwanczuk proti Polsku*, č. 25196/94, rozsudek ze dne 15. listopadu 2001, § 53.

¹⁸³ 21. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2011) 28], odstavec 61.

všechny neodsouzené vězně, například návštěvy pouze za zpřísněných podmínek (tj. přes skleněnou přepážku), nebo úplný zákaz návštěv nebo telefonování, není přijatelné. Jakákoli omezení musí být založena na důkladném individuálním posouzení rizika, které mohou vězni představovat¹⁸⁴.

Práce

Často se zapomíná, že neodsouzení vězni mohou ve vězení pracovat, i když k tomu nemohou být nuceni. Jedinou výjimkou je, že všichni vězni mohou být v zájmu hygieny podle pravidla 19.5 povinni udržovat své tělo, oblečení a prostory na spaní čisté a uklizené. Pravidlo 100 zdůrazňuje, že je důležité zajistit práci také neodsouzeným vězňům a zajistit, aby se s nimi zacházelo vhodně a aby za takovou práci byli odpovídajícím způsobem odměňováni.

Přístup k režimu pro odsouzené vězně

Toto pravidlo uznává, že u neodsouzených vězňů může existovat zájem začít s režimem nabízeným odsouzeným vězňům ještě před jejich odsouzením, například pokud jde o případy nadužívání drog či alkoholu nebo sexuální delikty. Během této doby zadržení by jim proto měly být poskytovány informace o režimu, který je možné jim nabídnout, aby mohli případně vyplnit žádost o zahájení takového režimu.

ČÁST VIII

Odsouzení vězni

Cíl režimu pro odsouzené vězně

Toto pravidlo stanoví cíle režimu pro odsouzené vězně jednoduchým a pozitivním způsobem. Je to zmocňovací ustanovení pro následující ustanovení. Důraz je kladen na opatření a programy pro odsouzené, které spíše podpoří a rozvinou individuální odpovědnost, než aby se úzce zaměřovaly na prevenci recidivy.

Pravidlo je v souladu s požadavky klíčových mezinárodních dokumentů včetně čl. 10 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (ICCPR), který specifikuje, že „vězeňský řád zajistí takové zacházení s vězni, jehož hlavním cílem je jejich převýchova a náprava“. Na rozdíl od Mezinárodního paktu o občanských a politických právech se zde však formulace záměrně vyhýbá použití termínu „náprava“, který s sebou nese konotaci nucené léčby. Místo toho zdůrazňuje, že je důležité poskytnout odsouzeným, kteří často pocházejí ze sociálně znevýhodněného prostředí, příležitost rozvíjet se způsobem, který jim umožní rozhodnout se pro život v souladu se zákony. Příprava odsouzených vězňů na opětovné začlenění do společnosti byla uznána a postupem času nabývala na významu v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva podle různých ustanovení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, včetně článku 3¹⁸⁵ a článku 8. Celkovým záměrem musí být opětovné začlenění do společnosti, ať už je koncipováno jako resocializace, sociální rehabilitace nebo upuštění od trestné činnosti. Opětovné začlenění do společnosti by mělo být chápáno široce, nejen jako stav, v němž nedojde k recidivě, ale také jako stav vedoucí k lepší kvalitě života vězňů a ke zvýšení jejich schopnosti efektivně fungovat ve svobodné společnosti. Jak uvádí pravidlo 89, měl by být k dispozici personál s různou oborovou specializací, aby vězni mohli zlepšit své dovednosti a změnit své postoje a chování.

Pravidlo 102 sleduje stejně široký přístup jako pravidlo Nelsona Mandely 4, které zdůrazňuje, že „správy věznic a další příslušné orgány by měly nabízet vzdělání, odbornou přípravu a práci, jakož i jiné formy pomoci, které jsou vhodné a dostupné, včetně těch, které jsou nápravného, morálního, duchovního, sociálního, zdravotního a sportovního charakteru“. Pravidla Nelsona Mandely dále uvádějí, že „všechny takové programy, aktivity a služby by měly být poskytovány v souladu s individuálními potřebami péče o vězně“.

¹⁸⁴ Viz 26. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2017) 5], odstavec. 60.

¹⁸⁵ *Murray proti Nizozemsku*, č. 10511/10, rozsudek velkého senátu ze dne 26. dubna 2016, § 102.

Realizace režimu pro odsouzené vězně

Toto pravidlo poskytuje výchozí bod pro režim navržený tak, aby plnil cíle pro odsouzené vězně. Zdůrazňuje, že je třeba jednat bez prodlení s cílem zapojit vězně do plánování jejich budoucnosti ve věznici, a to způsobem, který co nejlépe využije nabízené programy a zařízení. Plánování výkonu trestů je důležitou součástí, ale uznává se, že takové plány není nutné vypracovat u vězňů odsouzených na velmi krátkou dobu. Je důležité, aby takové plánování bylo založeno na odpovídajících informacích, které by měly být čerpány z co nejširšího okruhu spolehlivých zdrojů. Mělo by vycházet z hodnocení probačních a jiných úřadů, pokud jsou k dispozici.

Pravidlo 103 také poskytuje přehled různých strategií, které lze v takovém režimu zaujmout.

V pravidle 103.4 jsou konkrétně zmíněny práce a vzdělávání, které jsou v této části zvažovány v samostatných pravidlech, ale nejsou to jediné strategie, o nichž lze uvažovat.

Pravidlo 103.5 zdůrazňuje důležitost jejich doplnění lékařskou, psychologickou a sociální intervencí v případech, kde je to vhodné. Proaktivní psychosociální intervence ze strany specialistů mohou jít nad rámec citlivé péče o fyzické a duševní zdraví vězňů a mohou tvořit součást individuálních plánů pro výkon trestu. Pravidlo 103.6 zdůrazňuje, že součástí celkového režimu pro odsouzené by měl být systematický plán využívání pravidelného dočasného opuštění vězení. Jeho potenciální použití by mělo být zváženo, když se plánuje způsob, jakým má být trest vykonán poté, co vězeň získá postavení odsouzeného. Toto pravidlo staví na podrobnějším doporučení č. Rec(82)16 Výboru ministrů o dočasném opuštění vězení a zejména na uznání důležitosti dočasného opuštění vězení jako prostředku pro usnadnění opětovného začlenění do společnosti a humánnějšího života ve vězení. Měl by existovat postup pro posuzování, kterým vězňům lze poskytnout možnost dočasného opuštění vězení. Vězňům může být dočasné opuštění vězení odepřeno, protože u nich existuje vysoké riziko, že se znovu dopustí trestné činnosti nebo že se po určité době strávené mimo věznici nevrátí. Požadavek odpovídajícího posouzení rizik souvisí s potenciální hrozbou, kterou představuje vězeň, u něhož se uvažuje o dočasném opuštění vězení¹⁸⁶. U vězňů cizí národnosti by také měla být zvažována možnost dočasného opuštění vězení, pokud splňují kritéria platná pro ostatní vězně (viz odstavec 35.2.b doporučení CM/Rec(2012)12 Výboru ministrů týkajícího se zahraničních vězňů).

Pravidlo 103.7 potvrzuje rostoucí uznání, že techniky restorativní justice mohou být použity u odsouzených vězňů, kteří si přejí své provinění přímo či nepřímo odčinit. Je důležité, aby taková účast byla dobrovolná a nepředstavovala nepřímou formu dalšího trestu. Pravidlo odkazuje na standardy obsažené v doporučení č. Rec(87)21 Výboru ministrů členským státům o pomoci obětem a prevenci viktimizace a doporučení CM/Rec(2018)8 Výboru ministrů členským státům týkajícím se restorativní justice v trestních věcech.

Pravidlo 103.8 podtrhuje důležitost vhodných plánů trestů pro doživotně odsouzené vězně a další dlouhodobě odsouzené, i když k jejich propuštění může dojít za mnoho let: viz doporučení Rec(2003)23 Výboru ministrů k přístupu vězeňské správy k odsouzeným na doživotí a jiným dlouhodobým trestům a také standardy Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání ohledně situace doživotně odsouzených vězňů¹⁸⁷.

Organizační aspekty umístování odsouzených vězňů

Toto pravidlo zajišťuje, že umístování odsouzených je organizováno způsobem, který usnadňuje jejich režim: měli by být ubytováni a seskupováni způsobem, který toto usnadnění nejlépe umožňuje. Pravidlo stanoví, jak se mají vypracované plány realizovat. Je také třeba podniknout praktické kroky k pravidelnému přezkumu počátečních rozhodnutí o tom, jak by se mělo s jednotlivými vězni zacházet.

Při přemístování vězňů je třeba mít na paměti dopad těchto přemístění na jejich individuální plány výkonu trestu. Když vězni nastoupí do věznice, do které byli přemístěni, měly by být přezkoumány jejich plány výkonu trestu,

¹⁸⁶ Viz *Mastromatteo proti Itálii*, č. 37703/97, rozsudek velkého senátu ze dne 24. října 2002.

¹⁸⁷ 25. obecná zpráva Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [CPT/Inf (2016) 10], odstavce 67 až 82.

aby bylo možné provést jakékoli potřebné změny.

Práce vykonávaná odsouzenými vězni

Toto pravidlo se vztahuje pouze na práci odsouzených vězňů. Mělo by se číst ve spojení s pravidlem 26, které obsahuje obecná pravidla práce. Pravidlo 105 odráží důležitou roli, kterou práce hraje v režimu odsouzených vězňů, ale zároveň zdůrazňuje, že by neměla být další formou trestu. Všechny záruky obsažené v pravidle 26 se vztahují i na odsouzené vězně.

Ačkoli se vězeňské orgány mohou stále rozhodnout, že práci učiní povinnou, podléhá to omezením, že podmínky takové práce musí být v souladu se všemi platnými normami a kontrolami, které platí v občanské společnosti. Vzhledem k neexistenci konsensu mezi členskými státy Rady Evropy v otázce práce vězňů, kteří dosáhli důchodového věku, se Evropský soud pro lidská práva nedomníval, že by pravidlo 105.2 mohlo být vykládáno jako absolutní zákaz práce vězňů, kteří dosáhli důchodového věku, což by porušilo článek 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.¹⁸⁸

Pravidlo 105.4 vyžaduje, aby vězeňské orgány poskytovaly odměnu všem odsouzeným vězňům, kteří jsou ochotni pracovat. Uznání této zásady přispěje k zajištění toho, aby příležitost pracovat neumožňovala zvýhodňování při rozdělování pracovišť. Pravidlo také podporuje odsouzené vězně, aby se dobrovolně zapojili do práce i do vzdělávacích a jiných programů.

Ustanovení v pravidle 105.5 o srážkách z příjmu z práce vězňů pro účely odškodnění poskytuje další prostor pro začlenění technik restorativní justice, na které odkazuje pravidlo 103.7, do vězeňského režimu pro odsouzené vězně.

Vzdělávání odsouzených vězňů

Toto pravidlo se zabývá pouze vzděláváním odsouzených vězňů a mělo by být čteno ve spojení s pravidlem 26, které obsahuje obecná ustanovení o vzdělávání vězňů. Pravidlo 106 zdůrazňuje ústřední roli, kterou hraje vzdělávání a výcvik dovedností v režimech pro odsouzené vězně, a povinnost vězeňských orgánů podporovat úsilí odsouzených vězňů se vzdělávat a poskytovat jim vhodné vzdělávací programy.

Propouštění odsouzených vězňů

Ustanovení pravidla 107.1 doplňují s ohledem na odsouzené vězně ustanovení pravidla 33, které se týká propouštění obecně. Pravidlo 107 je třeba číst společně s doporučením Rec(2003)22 Výboru ministrů o podmíněném propuštění. Toto doporučení vyžaduje, aby byla zvláštní pozornost věnována tomu, aby odsouzení vězňové mohli vést život v komunitě v souladu se zákonem. Režimy před propuštěním by se měly zaměřit na tento účel a navázat spojení s komunitou způsobem, který je stanovený v pravidle 107 a dále rozvedený v doporučení.

Odkaz na služby v pravidle 107.4 je třeba chápat tak, že zahrnuje probační služby, protože tam, kde mají být vězni podmíněně propuštěni, je spolupráce se zařízením odpovědným za dohled nad podmíněným propuštěním obzvláště důležitá.

ČÁST IX

Aktualizace pravidel

Vzhledem k tomu, že znalosti o nejlepší vězeňské praxi se neustále vyvíjejí, je nezbytné, aby Evropská vězeňská pravidla tento vývoj odrážela. Měl by být vytvořen mechanismus, který zajistí, že aktualizace budou prováděny pravidelně. Tyto aktualizace by měly vycházet z vědeckého výzkumu vězeňské praxe a dalšího vývoje vyplývajícího z judikatury Evropského soudu pro lidská práva a práce Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Mechanismus aktualizací by také měl pečlivě zvážit vztah mezi pravidly a dalšími nástroji, standardy a doporučeními v

¹⁸⁸ *Meier proti Švýcarsku*, č. 10109/14, rozsudek ze dne 9. února 2016, § 78–79.

trestní oblasti. Potřeba pravidelné aktualizace pravidel byla zdůrazněna v rezoluci č. 4 26. konference evropských ministrů spravedlnosti (MJU-26 (2005) rezoluce 4 v konečném znění, odstavec 11).

Upozornění:

Tento dokument je v autentickém znění publikován na internetových stránkách Rady Evropy [The Council of Europe: guardian of Human Rights, Democracy and the Rule of Law for 700 million citizens \(coe.int\)](http://www.coe.int). Pořízený úřední překlad do českého jazyka není autentickým zněním.